

Christian 9. – Danmarks ”Europas svigerfar” i europæisk perspektiv

1. Indledning

Danmarks kong Christian 9. (1863-1906) blev ikke alene stamfar til det nuværende danske kongehus, det glücksborgske, men tillige en stor europæisk fyrsteslægt. Den første glücksborgske monark havde med sin dronning Louise (1817-98) seks børn, tre prinser og tre prinsesser. Kongeparrets børn blev gift ind i de dominerende europæiske konge- og fyrstehuse. Derudover blev parrets næstældste søn, prins Vilhelm (1845-1913), som 17-årig valgt til konge af Grækenland under navnet Georg 1. i 1863. Fire af det danske kongepars børn blev placeret på europæiske troner, enten som regerende monarker, Frederik 8. af Danmark (1906-12) og græske kong Georg 1. (1863-1913), eller som gemalinder til europæiske regenter, Storbritanniens dronning Alexandra (1901-10) og Ruslands kejserinde (zarina) Dagmar (1881-94). Christian 9. blev derfor allerede i sin samtid kendt under tilnavnet ”Europas svigerfar”.¹

Med kongens seks børn knyttede det danske kongehus internationale, dynastiske forbindelser med en række europæiske monarkier dels gennem giftermål, dels gennem kongevalg. Det danske kongehus blev i dette dynastiske net forbundet med de mest dominerende, indflydelsesrige og prestigefulde monarkier, idet den danske konge blev svigerfar til Europas to mægtigste regenter, den britiske konge og den russiske zar. Endvidere blev Christian 9. i en religiøs forstand hele Europas svigerfar, idet der etableredes forbindelser via giftermål med såvel de protestantiske (Sverige-Norge, Storbritannien, Hannover), katolske (Frankrig) som ortodokse monarkier (Rusland). I dag findes efterkommerne efter Christian 9. og dronning Louise, ”Europas svigerforældre”, i konge- og fyrstehusene i otte af de ti eksisterende europæiske arvemonarkier i begyndelsen af det 21. århundrede, fraregnet valgmonarkierne Vatikanstaten og fyrstendømmet Andorra: Danmark, Norge, Storbritannien, Belgien, Luxembourg, Spanien, Monaco og Liechtenstein. I 2019 er Christian 9. foreløbig blevet stamfar til 24 monarker fordelt på ni

¹ Lindgren: *Europas svigerbørn*, 19-73; Bramsen: *Huset*, bd. 1, 7-9.

europæiske monarkier. Christian 9.s position som "Europas svigerfar" må derfor betegnes som et enestående fænomen i det danske kongehus.²

I den danske historieforskning er Christian 9. som "Europas svigerfar" hovedsageligt blevet beskrevet i sammenhæng med en national legitimering af det danske kongehus i den danske nationalstat efter 1864.³ Denne artikel vil søge at vise, at historien om "Europas svigerfar" er en integreret del af bredere europæiske udviklingstendenser med overgangen fra et fyrstestaternes Europa til et nationalstaternes Europa; en udvikling, der igangsattes i 1800-tallet af nationalismen som politisk bevægelse. Det 19. århundrede aftegnede et modsætningsforhold mellem det dynastiske princip og nationalitetsprincippet som statskonstituerende begreber.

Wienerkongressen (1814-15), der reorganiserede det europæiske statssystem efter Den Franske Revolution i 1789 og Revolutions- og Napoleonskrigene 1792-1815, stadfæstede officielt det dynastiske princip (legitimitetsprincippet). Langt hovedparten af Europas stater var multinationale statsdannelse, hvis afgrænsning ikke var i overensstemmelse med de nationale og sproglige tilhørsforhold. Nationalismens ideal om, at nation og stat skulle være sammenfaldende størrelser medførte talrige konflikter både inden for og imellem de eksisterende stater. Kun de diminutive tyske og italienske monarkier var nationalt og sprogligt overvejende homogene, hvorfor nationalismen her kom til at virke som en enhedspolitisk faktor og bevægelse. Det nationale krav lod sig forene med liberalisters ønske om de absolutistiske styreformers afskaffelse. Nationalliberalismen udmøntede sig i store revolutioner 1830-31 og 1848-49, der tillige blev båret af sociale forhold. Rusland var frem til sit nederlag i Krimkrigen (1853-56) garanten for det absolutistiske og restaurative wienersystem og dets principper i Europa. Wienersystemets princip om de arveberettigede fyrstehuses ret til statsmagten blev ultimativt fastholdt frem til opløsningen af de tre multinationale imperier: Det Russiske Kejserrige i 1917, Habsburgmonarkiet (fra 1867 dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn) i 1918 og Det Osmanniske Rige (1922). Efter 1. verdenskrig blev det et politisk ideal at etablere et nationalstaternes Europa baseret på nationalitetsprincippet og den knæsatte nationale selvbestemmelsesret.⁴

² Aronson: *A family*; Lerche og Mandal: *En kongelig*, 42-52; Christian 9. er langt fra den eneste danske konge, der er blevet stamfar til en vidtforenet europæisk efterslægt. Frederik 3. (1648-70) er et fremtrædende eksempel på en dansk monark, hvis efterkommere også spredtes til store dele af Europa. Frederik 3. og dronning Sophie Amalie (1628-85) fik seks levedygtige børn, der med deres indflydelsesrige ægteskaber gjorde Frederik 3. og dronning Sophie Amalie til det protestantiske Nordeuropas ubestridte svigerforældre, 'Christian 9. – Danmarks Europas svigerfar og hans efterslægt i de europæiske konge- og fyrstehuse i nationalismens tidsalder', <https://www.slægtogkrone.dk>.

³ Bjørn: *Blot*, 153-55; Olden-Jørgensen: *Prinsessen*, 52-54; Møller: *Dynastiet*, 88-106; *ibid.*: 'Domesticating a German heir', 129-47.

⁴ Langewiesche: *Europa zwischen*, 37-44, 109-12, 113-27; Doering-Manteuffel: *Vom Wiener Kongress*, 187-91; Baycroft: *Nationalism*, 72-74.

Sideløbende med nationalismen betød den demokratisk-konstitutionelle udvikling, at dynastipolitikken blev parlamentariseret og dens råderum indskrænkedes i europæiske forfatninger i 1800- og 1900-tallet, bl.a. som en præventiv foranstaltning mod fremtidige personalunioner. I en personalunion har to eller flere stater et fælles monarkisk statsoverhoved. En personalunion kan opstå enten ved arv, giftermål, erobring, valg og politisk beslutning i form af lovgivning. De demokratiske og konstitutionelle udviklingstendenser i 1800- og 1900-tallet parlamentariserede og konstitutionaliserede dynastipolitikken og indplacerede de europæiske monarkier inden for rammerne af demokratiserede nationalstater. En række europæiske forfatninger indeholdt bestemmelser om, at monarken ikke kunne være statsoverhoved i et andet land uden godkendelse af parlamentet, fx den belgiske (1831) med to tredjedeles flertal, norske (17. maj 1814 indtil 4. novembergrundloven 1814) med to tredjedeles flertal og igen fra 1905 [1908] efter opløsningen af den svensk-norske personalunion med en tilføjende bestemmelse i 1908 om, at en arveberettiget prins ikke måtte blive statsoverhoved i et andet land uden kongens og Stortingets samtykke med to tredjedeles flertal, danske (1849), svenske (1810), successionsordningen, fra 1814 gjaldt tronfølgeloven for det svensk-norske kongehus i personalunionen Sverige-Norge, med bestemmelse om, at arveretten blev tabt for en prins og hans efterkommere, hvis han uden kongen og Rigsdagens godkendelse gennem valg, arvefølge eller ægteskab blev regerende fyrste af en udenlandsk stat, preussiske (1850) og rumænske forfatning (1866), sidstnævnte med to tredjedeles flertal.⁵

I forskningen benyttes begrebet det domesticerede monarki, hvormed menes, at de europæiske konge- og fyrstehuse i det 19. århundrede var blevet afmilitariserede og borgerliggjorte, perspektiveret som inkarnationer af borgerlige kernefamilier. Begrebet det domesticerede monarki kan også udvides til mere generelt at beskrive de europæiske monarkier, der i løbet af det 19. århundrede indkapsles i nationalt afgrænsede, konstitutionelle statsdannelser. Hvor fyrstehusene tidligere havde defineret deres respektive statsdannelser i form af det dynastiske princip, hvor grænserne mellem Europas stater var funderet på en skønsom blanding af arv, giftermål, krig og mageskifter, blev det nu staterne, der på grundlag af nationalitetsprincippet og folkesuveræniteten definerede de naturaliserede monarkier og deres udformning.⁶

⁵ Himmelstrup og Møller (udg.): *Danske*, 57, 110, 125; <https://lovdata.no/dokument/HIST/lov/1814-05-17-20120521>, https://www.constituteproject.org/constitution/Belgium_2014.pdf?lang=en; https://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Kingdom_of_Prussia; www.constitutia.ro/const1866.htm.

⁶ Schama: 'The Domestication', 155-83; Anderson: *Imagined Communities*; Paulmann: *Pomp und Politik*, 66-108; Sellin: *Gewalt und Legitimität*; *ibid.*: *Das Jahrhundert*, 137-41.

Betydningen af de monarkiske principper i det 19. århundrede er blevet undersøgt af Langewiesche, ligesom de europæiske monarkiers historiske legitimitet frem til 1. verdenskrig er blevet analyseret af Sellin.⁷

Fyrsteægteskaber er som begreb og emne forbavsende lidt berørt i dansk historieforskning. I modsætning hertil er der en langt større tradition blandt historikere i fx Storbritannien, Sverige og USA for at beskæftige sig med fyrsteægteskaber. Forskningsartikler og historiefaglig litteratur omkring fyrsteægteskaber skal i højere grad findes i udlandet, omend der stadig mangler en mere tilbundsående undersøgelse af fænomenet i sin helhed, med dets historiske udvikling blandt de europæiske fyrstefamilier. For at forstå fyrsteægteskabets betydning gennem tiden, men især efter det konstitutionelle monarkis indførelse, er primært to artikler af interesse: 'Dynastic Relations and European Power Politics (1848-1918)' af den østrigsk-amerikanske historiker Robert A. Kann og 'The Politics of Marriage Among Non-Catholic European Royalty' af den amerikanske antropolog Patricia H. Fleming. Begge er udgivet i 1973 og er den nyeste forskning inden for fyrsteægteskaber i den relevante periode. Begge artikler undersøger fyrsteægteskaber bredt i Europa og giver tilsammen et klarere billede af fænomenet, hvormed der kan kortlægges visse underliggende mønstre, som det er muligt at benytte i forhold til Christian 9., "Europas svigerfar".

Kanns artikel giver et indblik i de dynastiske relationer blandt de europæiske stormagter fra 1848 frem til 1918, og viser hvor meget de endnu betød i en tid, der var præget af skiftende politiske systemer i de samme stater. Kann illustrerer, at dynastiske forbindelser stadig spillede en vigtig politisk rolle i den angivne periode, som også dækker nærværende artikel. Kann udskriver imidlertid Danmark, Nederlandene, Sverige-Norge (indtil 1905) og Sverige fra sin artikel: *Because of long-established prestige and the tradition of independence of these countries in the European community of states, dynastic bonds to Great Powers had in such cases little impact on European power politics.*⁸ Kann vurderer, at de ovennævnte staters dynastiske relationer til stormagterne ikke skabte nok tyngde på den europæiske politiske scene til, at det er værd at gennemgå disse forbindelser. Det ligger uden for denne artikel at undersøge denne påstand nærmere, men selvom

⁷ Langewiesche: *Die Monarchie*; Sellin: *Gewalt und Legitimität*.

⁸ Kann: 'Dynastic Relations', 390. De dynastiske forbindelser i perioden 1848-1918 omfatter for Danmarks vedkommende forbindelser til det britiske kongehus (1863), det russiske kejserhus (1866) og det franske kongehus (1885), og prins Carls (1872-1957) giftermål i 1896 med sin kusine prinsesse Maud af Storbritannien og Irland (1869-1938; Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet), Norges kongepar fra 1905. Nederlandene: prins Henrik af Nederlandene (1820-79), kong Vilhelm 3.s (1849-90) bror, ægtede i 1878 prinsesse Marie af Preussen (1855-88). I februar 1905 forlovede den svensk-norske arveprins Gustaf (6.) Adolf (1950-73) sig med prinsesse Margaret af Storbritannien og Irland (1882-1920; Sachsen-Coburg-Gotha). Parret giftede sig den 15. juni 1905, en uge efter den norske opsigelse af unionen. Gustaf (6.) Adolfs yngre bror prins Wilhelm af Sverige (1884-1965) ægtede i 1908 den russiske storfyrstinde Maria (1890-1958). Parret blev skilt i 1914.

den danske kongefamilies relationer ikke umiddelbart havde den store effekt på stormagternes politik, vil det i artiklen blive tydeliggjort, at de samme forbindelser og stormagter uden tvivl havde betydning for den danske udenrigspolitik, og dermed Danmarks forhold til de andre europæiske stater.

Flemings antropologiske tilgang tillader hende at undersøge ægteskabsmønstre inden for den samme slægt gennem mere end 200 år ved at følge den britiske kong Georg 1. (1714-27) og hans efterkommere til og med ægteskabet for prinsesse Elizabeth af Wales (1926-, regerende dronning af Storbritannien som Elizabeth 2. fra 1952) i 1947. I alt indgår 800 personer i Flemings empiri, fordelt over en lang række ikke-katolske konge- og fyrsteslægter i Europa.⁹ Med den britiske tronfølgelov fra 1701 blev det protestantiske Hannover-dynasti arveberettiget til den britiske trone ved at forbigå over 50 romersk-katolske arvinger, der lå placerede højere oppe i arvefølgen til tronen via primogenitur. Hannover-dynastiet besteg den britiske trone i 1714 med Georg 1., der var den ældste søn til kurfyrstinde Sophie af Hannover (1630-1714). Ifølge tronfølgeloven fra 1701 gælder de arveberettigede efterkommere kun ægtefødte og er desuden begrænset til dem, der ikke fra fødsel eller via giftermål er romersk-katolske, eller indtil 2015 havde giftet sig med en romersk-katolik. I dag omfatter den britiske tronfølge flere tusinde personer, såvel borgerlige som medlemmer af en række europæiske konge- og fyrstehuse, fx en lang række tyske fyrstehuse som fx Leiningen og Schaumburg-Lippe og det danske, norske, svenske, nederlandske og græske kongehus og det monegaskiske fyrstehus (den protestantiske prinsesse Alexandra af Hannover (1999-), der foruden den britiske arvefølge også er med i arvefølgen til Monacos trone, da hun regnes som et medlem af det monegaskiske katolske fyrstehus)).

Hvis man ønsker at studere ægteskabsmønstrene i de ikke-katolske konge- og fyrstehuse i Europa, er det således oplagt at forske i de dynastiske forbindelser, der blev indgået inden for den britiske kong Georg 1.s descendens. Dertil kommer, at den såkaldte Lov om Kongelige Ægteskaber fra 1772 stipulerede, at enhver efterkommer af den britiske kong Georg 2. (1727-60), med undtagelse af efterkommere af prinsesser, der havde giftet sig ind i udenlandske fyrstefamilier, skulle søge tilladelse hos den britiske monark ved indgåelse af et ægteskab. Loven blev i 2015 indskrænket til kun at gælde de første seks i den britiske arvefølge.

Efterkommerne efter kurfyrstinde Sophie af Hannover grupperer sig inden for en lang række ikke-katolske, protestantiske og ortodokse, konge- og fyrstehuse i Europa, fx de tyske konge- og fyrstehuse Hohenzollern-dynastiet (Preussen), Württemberg (katolsk, fra 1797 luthersk hovedlinje),

⁹ Fleming: 'The Politics of Marriage Among', 231-49.

Wettin-dynastiet, den ernestinske linje (Sachsen-Weimar-Eisenach), Hessen-Kassel, Mecklenburg (-Strelitz og -Schwerin), Zähringen (Baden), Welf-dynastiet (Hannover) og Holsten-Gottorp-Oldenburg (Oldenburg), de nordiske kongehuse, det danske (dansk-islandske 1918-44), norske og svenske kongehus, de ortodokse monarkier Rusland, Grækenland (katolsk monark 1832-62, luthersk monark 1863-1913), Rumænien (katolsk monark 1866-1927) og Jugoslavien, det nederlandske kongehus og følgelig det britiske kongehus. Efterkommerne omfatter blandt mange andre også "Europas svigerforældre", kong Christian 9. og dronning Louise, der begge på hhv. mødrene og fædrene side var tipoldebørn til det britiske kongepar Georg 2. og dronning Caroline af Storbritannien og Irland (1683-1737), Christian 9. tipoldebarn via to led.

Fleming undersøger en række vigtige komponenter af de dynastiske netværk; bl.a. betydningen af kongelig/fyrstelig status, det hierarkiske rangeringssystem internt og eksternt i konge- og fyrstefamilier samt dets betydning for ægteskaber imellem disse, og ikke mindst en vurdering af fyrsteægteskabets politiske funktion og de faktorer, der er nødvendige i overvejelserne for dets arrangering. Ud fra sin undersøgelse præsenterer Fleming en uskreven standardiseret udvælgelsesproces af ægtefællekandidater for tronfølgere. I modellen er det første spørgsmål: Er den udkårne kongelig/fyrstelig? Hvis ja, er det næste spørgsmål, om vedkommende var barn af en monark. Hvis ja, er det næste spørgsmål, om vedkommende var ligeværdigt placeret med tronfølgeren internt i sin familie. En mandlig tronfølger ville typisk søge efter den ældste ugifte datter i en konge- eller fyrstefamilie, og omvendt. Hvis ja, er det næste spørgsmål, om den udkårne havde belastende forhold, er dynastiet fx opkomlinge, afsat fra magten eller skandaleramte osv. Hvis nej, var der tale om et godt parti. Hvis ja, var det næste spørgsmål, om fordelene for dynastiet og landet opvejede ulempen ved belastningen. Hvis nej, stoppede processen, hvis ja, var der tale om et godt parti. Hvis den udkårne ikke var kongelig/fyrstelig, stoppede processen. Hvis den udkårne ikke var barn af en monark, var det næste spørgsmål, om den udkårne havde en fordel, fx territoriale fordele, økonomisk gevinst eller politiske fordele osv. Hvis nej, stoppede processen, hvis ja, var der tale om et godt parti. Hvis den udkårne ikke var ligeværdigt placeret med tronfølgeren internt i sin familie, var det næste spørgsmål, om den udkårne havde en fordel, se ovennævnte.

Forud for denne proces er der nødvendigvis foregået en grovsortering, da man har måttet afsøge markedet i forhold til alderstrin, religion og fyrsteslægter, der havde en interesseværdig kandidat. Desuden ville man for det meste også undgå at vælge en anden tronfølger, da det kunne skabe forvirring i begge stater i forhold til, hvem der regerede hvor. Europas fyrstehistorie rummer flere eksempler på dynastiske unioner, der opstod som følge af giftermål mellem en kvindelig monark

eller tronfølger og en monark eller en tronfølger i en anden stat eller andre stater, hvorved den mandlige ægtefælle opnåede at blive monark i sin gemalindes stat eller stater ved giftermålet eller ved gemalindens tronbestigelse og dermed regerede sammen med sin gemalinde (med et latinsk begreb kaldet *jure uxoris*). Gemalen blev medregent og forblev det, indtil ægteskabet ophørte ved dødsfald. Der var således tale om et ægtepar bestående af to regenter. En dynastisk union er en art konføderation bestående af to eller flere stater, som regeres af det samme dynasti. Typisk medførte en dynastisk union på længere sigt en personalunion, når ægteparrets efterkommere arvede de stater, som forældrene regerede.

Et eksempel på en dynastisk union med varig virkning for Europas historie er den dynastiske, ægteskabelige forbindelse, der i 1469 blev indgået mellem Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone, mellem Isabella 1. af Castilien og Léon (1474-1504) og Ferdinand 2. af Den Aragonske Krone (1479-1516). Med Isabella 1.s tronbestigelse blev Ferdinand 2. konge af Den Castilianske Krone *jure uxoris* (1475-1504) som Ferdinand 5. Parrets ældste datter, Johanne 1. den Vanvittige, blev regerende dronning af Castilien og Léon (1504-55) og af Den Aragonske Krone (1516-55). Hun havde sin gemal, Philip 1. den Smukke, hertug af Burgund som Philip 4. (1482-1506), som konge *jure uxoris* fra 1504-06 i Den Castilianske Krone. Deres ældste søn, Karl (5.), var reelt konge af Spanien som Karl 1. fra 1516-56, formelt som medkonge af Den Aragonske Krone fra 1516-55 og af Den Castilianske Krone (1506-55), begge sammen med moderen. Der blev først formelt etableret en personalunion mellem Den Castilianske Krone og Aragonske Krone i 1556. Den dynastiske forbindelse i 1469 fik således vidtrækkende følger. Den Aragonske Krone blev opløst i 1716 efter kong Philip 5.s (1700-46) sejr i Den Spanske Arvefølgekrig (1701-14). Den Castilianske Krone blev reelt, men ikke formelt, ophævet i 1715. Dermed var den spanske stat en realitet. Den spanske dynastiske union, personalunion og siden politiske union betød på længere sigt, at det spanske centrum placeredes i Den Castilianske Krone, på hvis præmisser Spanien som statsdannelse blev grundlagt.

Flemings model er en idealmodel, og Fleming pointerer selv, at der er flere eksempler på par, som falder udenfor. Alligevel er modellen nyttig. Hvor resultaterne af Flemings undersøgelse kan kritiseres for at være selvindlysende, er det ikke desto mindre første gang, emnet er blevet så grundigt undersøgt. Det mønster, der præsenteres, giver et billede af de præmisser, som fyrsteægteskaber var underlagt indtil 1940'erne. Fleming argumenterer for, at Europas konge- og fyrstehuse, selv efter indførelsen af konstitutionelt monarki, benyttede ægteskaberne til at videreføre kongelig og fyrstelig status, og dermed beholde magten som symbolske overhoveder.

Flemings undersøgelse har fået kritik på detaljeniveau, i form af enkelte fejl i navne og relationer samt overfortolkning af fætter- og kusineforhold. Da artiklen kun handler om enkelttilfælde i forhold til Flemings omfattende empiri, vurderes det, at modellen kan være brugbar og relevant for artiklens undersøgelse, og der vil derfor løbende blive vendt tilbage til ovenstående idealmodel.

Beretningen om Christian 9.s efterkommere og deres højtstående placeringer i de europæiske monarkier i de efterfølgende generationer eksponerer i høj grad omformningen fra fyrstestaternes til nationalstaternes Europa, men samtidig er det artiklens tese, at den i sig selv er en væsentlig forudsætning for tilblivelsen af fænomenet ”Europas svigerfar”. I sin teori om forholdet mellem monarkiet, det nationale og det internationale anvender Johannes Paulmann begrebet *Royal International*, der dækker over de europæiske monarkers forsøg på at samarbejde på et transnationalt niveau. For perioden fra 1815-48 benytter Paulmann termen *monarchical internationalism* til at beskrive de tætte, politiske monarkiske relationer i Wienerkongressens Europa, der fx udmøntede sig i wienersystemets interventionsprincip. Efter revolutionerne i 1848 og wienersystemets kollaps kendetegnes de fyrstelige forbindelser fra slutningen af 1800-tallet og frem til 1. verdenskrig af *royal cosmopolitanism*, hvormed han argumenterer for, at dynastierne videreførte deres transnationale, dynastiske traditioner, men som nationalt forankrede fyrstehuse i nationalstaterne og frataget deres hidtidige dynastipolitiske magt over de interstatslige relationer.¹⁰ Artiklen vil lægge sig op ad denne teori, men samtidig vil det søges påvist, at forudsætningerne for det dynastiske net, som Christian 9. og dronning Louise som ”Europas svigerforældre” var i stand til at sprede ud over Europa i anden halvdel af 1800-tallet, og som var et centralt bidrag til de mellemfyrstelige bånd, lå i en kompleks sammensætning af nationale, dynastiske og politiske udviklingstendenser og forhold og i en nationaliseringsproces, der gik tilbage til begyndelsen af det 19. århundrede og før nationalstatens gennembrud i Europa.

Fyrst Johan Vilhelm Friso af Oranien (1687-1711, fyrste af Nassau-Dietz 1696-1702 og titulær fyrste af Oranien 1702-11), der som medlem af Nassau-slægten (Nassau-Dietz) arvede fyrstendømmet Oranien i 1702, og hans gemalinde, Marie Louise (1688-1765), født prinsesse af Hessen-Kassel og søster til den svenske kong Frederik 1., er de seneste fælles stamforældre til samtlige af de nuværende europæiske monarker i de ti europæiske arvemonarkier. Norges kong Haakon 7. (1905-57) var den første skandinaviske monark, der nedstammede fra parret. Siden 1938, hvor Liechtensteins trone blev overtaget af fyrst Frans Josef 2. (1938-89), har alle monarker i de ti nuværende arvemonarkier været efterkommere af parret. Parret er følgelig også stamforældre til

¹⁰ Paulmann: 'Searching', 145-76.

mange monarker, hvis monarkier ikke længere eksisterer, fx Albanien, Østrig-Ungarn, Rumænien og Baden. Anesammenfald og aneforskydning er karakteristisk for konge-, fyrste- og adelsslægter, hvor indgiftetheden traditionelt har været ganske udbredt. For den tyske kejser Wilhelm 2. (1859-1941, tysk kejser og konge af Preussen fra 1888-1918) har man således kunnet dokumentere, at generationen af hans ni gange tipoldeforældre fra omkring år 1450, forudsat at der går tre gange generationer på et århundrede, hvor der er 4.096 aner, repræsenteredes disse ved kun 275 personer, altså et anesammenfald på godt 93 %.¹¹

På trods af nationalismens styrke i 1800- og 1900-tallet forblev de fyrstelige og adelige slægter i Europa kosmopolitiske i den forstand, at de ikke udelukkende var fasttømret til noget nationalt fællesskab, men havde internationale forbindelser såvel socialt, kulturelt som åndeligt. De fyrstelige og adelige var gift ind i slægter på kryds og tværs af nationale og statslige grænser. De regerende kongelige og fyrstelige dynastier vedblev at føre international dynastipolitik til ind i det 20. århundrede, anvist af Gotha-kalenderen. Fra 1764 er der blevet udgivet en genealogisk kalender i den tyske by Gotha over Europas konge- og fyrstehuse og siden de mediatiserede fyrstehuse, de tyske (fyrster af det tysk-romerske rige (dvs. med status som rigsfyrster) og rigsgrever)), efterhånden udvidet til særlige bind om grever, friherrer og adelige slægter generelt. Først i årtierne efter 2. verdenskrig (1939-45) opbløstes normen om standsmæssige ægteskaber for medlemmerne af Europas konge- og fyrstehuse.¹²

¹¹ Worsøe: *Håndbog*, 40-42. Forholdet er også illustreret hos Højrup: *Hendes*. Af den fremgår det, at der mellem dronning Margrethe 2. (1972-) og hendes 1.068 nærmeste slægtninge, dvs. alle efterkommerne efter hendes tipoldeforældre, der bl.a. omfatter Christian 9. og dronning Louise og dronning Victoria (1837-1901) og prins Albert (1819-61), forekommer ikke færre end 17.655 biologiske slægtsforbindelser.

¹² Til dags dato er giftermålet i 1982 mellem prinsesse Margaretha af Luxembourg (1957-) og prins Nikolaus af Liechtenstein (1947-) den sidste ægteskabsforbindelse mellem to regerende dynastier i Europa. De to katolske monarkier Luxembourg og Liechtenstein er i dag de eneste to selvstændige europæiske statsdannelse, som engang har været en del af det tysk-romerske kejserrige (962-1806) og Det Tyske Forbund (1815-66).

Efter 1. verdenskrig (1914-18) og monarkiets markante tilbagegang som statsform i Europa. Den 5. marts 1922 forlovede den dansk-islandske kronprins Frederik (9.) (1947-72) sig i Cannes med prinsesse Olga af Grækenland og Danmark (1903-97). Parret, der var halvfætter og halvkusine, mødtes i middelhavsbyen i forbindelse med kronprinsens besøg hos sin døende mormoder, Anastasia (1860-1922), født storfyrstinde af Rusland og sønkedatter af zar Nikolaj 1. (1825-55), enken efter storhertug Friedrich Franz 3. af Mecklenburg-Schwerin (1883-97). Forlovelsen blev ophævet allerede i september måned 1922. Den brudte forlovelse var et symptom på de voldsomme samfundsforandringer, herunder et forrykket forhold mellem kønnene, som 1. verdenskrig havde afstedkommet. Den brudte forlovelse i 1922 kan udlægges som det første tegn på, at følelser nu også begyndte at spille ind i dynastipolitikken. Prinsesse Olgas kusine prinsesse Irene af Grækenland og Danmark (1904-74) forlovede sig i 1927 med sin halvfætter prins Christian af Schaumburg-Lippe (1898-1974), der var søstersøn til Christian 10. (1912-47). Forlovelsen realiserede sig dog aldrig i et bryllup. Der er dog også eksempler på ubrudte forlovelser i de europæiske konge- og fyrstehuse i tiden før 1. verdenskrig. Prinsesse Olgas mor, Helena (1882-1957), født storfyrstinde af Rusland, var forlovet med prins Maximilian af Baden (1867-1929), men han bakkede ud af forlovelsen. I 1899 gik der rygter om en forlovelse mellem den russiske storfyrstinde og ærkehertug Franz Ferdinand af Østrig (1863-1914); rygter, der dog viste sig ikke at have hold i virkeligheden. I 1902 ægtede hun sin halvfætter prins Nikolaos af Grækenland og Danmark (1872-1938), der var kong Georg 1.s tredjeældste søn. Kong Georg 1.s yngste søn, prins Christopher af Grækenland og Danmark (1888-

Fortællingen om Christian 9., ”Europas svigerfar”, er noget ganske særligt i Europas fyrstehistorie, men dog ikke uden fortilfælde, heller ikke i den danske monarks egen samtid, hvilket artiklen vil understrege ved at drage paralleller til andre europæiske fyrstelige med dynastiske prædikater: fyrst Nicolaj 1. (1841-1921, fyrste af Montenegro fra 1860-1910 og konge af Montenegro fra 1910-18), der ligesom Christian 9. fik tilnavnet ”Europas svigerfar”, den britiske dronning Victoria (1837-1901), som havde prædikateret ”Europas bedstemor”, og Portugals kong Miguel 1. (1828-34) med tilnavnet ”Europas bedstefar”. Af ikke samtidige dynastiske prædikater vil Christian 9. som ”Europas svigerfar” blive kompareret med de dynastiske, ægteskabelige forbindelser, som en søn og to døtre af Rumæniens kong Ferdinand 1. (1914-27) og dronning Marie (1875-1938) indgik med det græske (1921, 1921) og jugoslaviske kongehus (1922). Dronning Marie fik derfor tilnavnet ”Balkans svigermor”. Endelig vil Christian 9.s position som ”Europas svigerfar” blive sammenholdt med det tyske fyrstedynasti Sachsen-Coburg-Gotha, der op gennem det 19. århundrede gennem giftermål (Portugal og Storbritannien) og valg af monarker (Belgien og Bulgarien) formåede at besætte en række europæiske troner.

Christian 9.s multinationale efterslægt måtte indstille sig på at manøvrere inden for rammerne af nationalt definerede statsdannelser og ditto dynastier. De dynastiske forbindelser blev traditionelt indgået af politiske hensyn og med politiske motiver for at skabe eller forbedre et givent forhold mellem to stater. Traditionelt blev de internationale fyrsteægteskaber af dynastierne selv og i de europæiske offentligheder betragtet som politiske fredsgarantier, skønt de historisk langt fra altid har fungeret som sådanne. I de europæiske konge- og fyrstehuses optik var et europæisk net af regerende fyrster holdt sammen gennem slægtsforbindelser lig med politisk afspænding i Europa. De nationalt funderede fyrstelige slægter fastholdt imidlertid deres traditionelle transnationale forbindelser af slægt og venner, hvilket i sig selv bar på risikoen for splittelse inden for og mellem dynastierne i forbindelse med nationalt motiverede krige.¹³ Dette blev demonstreret med udbruddet af ”Den Store Krig”, 1. verdenskrig, i 1914, hvilket til fulde demonstrerede dynastiernes manglende evne til at virke som en eventuel medierende faktor mellem de europæiske nationalstater.

1940), var omkring 1910 kortvarigt og hemmeligt forlovet med den britiske prinsesse Alexandra (1891-1959), hertuginde af Fife (1912-59). Parret, der var halvonkel og halvniece, måtte bryde deres forlovelse, da deres utilfredse forældre fik nys om forbindelsen.

¹³ Kroll: ’Zwischen’, 353-74.

2. Hessen-Kassel og Europa

Baggrunden for det danske kongehus' enestående ægteskabspolitiske succes skal bl.a. findes hos dronning Louise, "Europas svigermor", som var udgået af en slægt, der havde rigt facetterede forbindelser ud over hele Europa af såvel politisk som dynastisk karakter. Dette forhold havde efter alt at dømme betydning for "Europas svigerforældre" som fænomen i slutningen af 1800-tallet, eftersom Christian 9. tillige på sin mødre side nedstammede fra slægtslinjen Hessen-Kassel i Huset Hessen. Parret var to gange halvfætter og halvkusine via det danske kongehus og det hessiske fyrstehus, da de begge på mødre side var oldebørn af Frederik 5. (1746-66) og tillige oldebørn af landgreve Friedrich 2. af Hessen-Kassel (1760-85).

Europa kendte før 1800-tallet stort set ikke til værnepligt, hvorfor lejetropper var ganske almindelige. Europas fyrster, herunder også den danske konge, udlejede hele hærenheder ad gangen bestående af menige soldater og oftest yngre fyrstesønner som officerer til andre stater, der deltog i skiftende koalitioner af krige i 1600-tallets anden halvdel og i 1700-tallet. Der kunne være forskellige parametre for, hvor Europas fyrstelige og adelige slægter valgte at gå i militærtjeneste. Nationale tilhørsforhold spillede ikke nogen afgørende rolle, hvorimod ældre politiske og personlige loyaliteter og simpelthen rationelle fornuftshensyn var af afgørende betydning. Frem for alt indtog det dynastiske aspekt en essentiel rolle, idet slægtsforbindelser i flere tilfælde var bestemmende for hvilken fyrste, man valgte at tjene. Det kan tydeligt iagttages i forhold til Huset Hessen-Kassel, der i løbet af 1700-tallet via slægtsforbindelser var blevet forbundet til flere af de øvrige protestantiske monarkier i Nordeuropa: det britiske, dansk-norske (indtil 1814), Sverige, Nederlandene og de nordtyske monarkier.

I det kosmopolitiske fædrelandsbegreb var fædrelandet den stat, hvis fyrste man loyalt valgte at tjene. Det var ikke defineret ved det sted, hvor man var født, men hvor man virkede. Fædrelandet bestemtes til enhver tid af det territorium, som ens fyrstelige herre besad. Hessen-slægten stammede fra 1200-tallet. Landgrevskabet Hessen-Kassel opstod sammen med Hessen-Darmstadt-linjen ved en deling af Hessen-slægtens besiddelser i 1567. Den tyske fyrstestats deltagelse i det kosmopolitiske fædrelandsbegreb udmøntede sig i form af, at medlemmer af slægten gjorde krigstjeneste i bl.a. Den Spanske Arvefølgekrig (1701-14) (for De Forenede Nederlande), Den Store Nordiske Krig (1700-21) (for Sverige) og Den Preussiske Syvårskrig (1756-63) (for Preussen). Den hessiske slægt udgjorde fra 1720-51 det svenske kongehus. Hessen-Kassel indgik i 1709 en dynastisk forbindelse med den fransk-tyske fyrsteslægt Oranje-Nassau, der fra slutningen af 1500-

tallet og frem til 1795 som hovedregel besad posten som nederlandske statholdere og udgjorde det britiske kongehus fra 1689-1702, alene fra 1694-1702. I 1815 blev Oranien-dynastiet Nederlandenes kongehus (Oranje-Nassau).

Prins Friedrich (2.) af Hessen-Kassel involverede sig i konflikten i Storbritannien om Stuart-slægtens arvekrav fra 1689-1746. De såkaldte jacobitter mente, at den retmæssige indehaver af den britiske trone var den afsatte, katolske Jacob 2. (1685-88) og hans mandlige efterkommere, og ud fra deres forskellige positioner i Europa forsøgte de i flere omgange at tilbageerobre tronen gennem militær intervention fra katolske magter, især Frankrig. Det sidste større oprør i 1745-46 var til fordel for Jacob 2.s sønnesøn Charles Edward (1720-88). I 1745 landsatte prins Friedrich (2.) sine 6000 hessiske tropper i Skotland til støtte for sin svigerfar, den britiske kong Georg 2. (1727-60), i nedkæmpelsen af det jacobittiske oprør. I slaget ved Culloden i 1746 led jacobitterne deres endelige nederlag til en britisk hær, der var tro mod Hannover-slægten, det britiske kongehus siden 1714, og den engelskledede, britiske statsdannelse, etableret i 1707 med omdannelsen af den engelsk-skotske personalunion fra 1603 til en politisk union. Som landgreve udlejede Friedrich 2. hessiske tropper til Storbritannien og sin nevø kong Georg 3. (1760-1820) i Den Amerikanske Uafhængighedskrig (1776-83) i et omfang, der gjorde, at alle de tyske lejesoldater i britisk tjeneste blev benævnt "hessiske" af amerikanerne, skønt de kom fra adskillige tyske fyrstestater.¹⁴

Fra midten af 1700-tallet og langt ind i det 19. århundrede var flere medlemmer af slægten via familieband og militærtjeneste knyttet til det danske kongehus og den enevældige dansk-norsk-tyske, fra 1814 dansk-tyske helstat. Landgreve Friedrich 2.s yngste søn, landgreve Friedrich (1747-1837), fik tildelt Rumpenheim Slot ved Frankfurt am Main. Landgreve Friedrichs efterkommere, der tæller blandt andre dronning Louise, går under navnet Hessen-Kassel-Rumpenheim. Dronning Louises hessiske slægt havde traditioner for stærkt familiesammenhold og som ovenfor vist tætte forbindelser til en række af Europas konge- og fyrstehuse. I det hessiske hus (Hessen-Kassel) var det fra 1837 til 1870'erne en fast aftale, at hele familien hvert andet år mødtes på slottet Rumpenheim til nogle ugers samvær. Som prins havde Christian 9. gentagne gange været med på Rumpenheim. Ved disse lejligheder blev en række dynastiske forbindelser arrangeret, deriblandt prinsesse Alexandras (1844-1925) ægteskab med den britiske tronfølger. De årlige familiesammenkomster på Fredensborg Slot i Nordsjælland i sensommeren og det tidlige efterår i

¹⁴ Kunisch: 'La Guerre c'est moi!', 1-41; Ingrao: *The Hessian*.

1880'erne og 1890'erne, hvor Christian 9. og dronning Louise samlede deres børn, svigerbørn, børnebørn og oldebørn, var inspireret af dronning Louises slægt.¹⁵

2.1. Den hessiske nøgle til tronen

Da hertug Wilhelm af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1785-1831), den første hertug i den i 1825 oprettede yngre glücksborgske hertuginje, døde i 1831, sendtes hans fjerdeældste søn, prins Christian (9.) af Glücksborg (1818-1906), til København, hvor hans moster og onkel, det danske kongepar Frederik 6. (1808-39) og dronning Marie Sophie Frederikke (1767-1852), tog sig af hans opdragelse og uddannelse. I 1842 giftede han sig med prinsesse Louise af Hessen-Kassel (1817-98) og gentog derved sin fars giftermål ved både at gifte sig ind i det hessiske fyrstehus (Hessen-Kassel) og det danske kongehus. Bruden var søsterdatter til Christian 8. (1839-48), og faren, landgreve Wilhelm af Hessen-Kassel (1787-1867), var dansk officer i København.

Fra slutningen af 1830'erne stod det klart, at Frederik 2.s (1559-88) oldenborgske mandslinje ville uddø med den barnløse Frederik 7. (1848-63), Christian 8.s søn. Kongelovens arvefølgeregler fra 1665 tillod at videreføre arvefølgen på spindesiden, såfremt mandslinjen uddøde, dvs. gennem Christian 8.s søster landgrevinde Charlotte af Hessen-Kassel (1789-1864) og hendes fire levedygtige børn. Ægteskabet mellem Louise og Christian forenede to mulige arveadkomster til den danske trone. Prinsesse Louise opfyldte ligesom sin gemal Kongelovens krav om at være efterkommer af Frederik 3. (1648-70), og prins Christian nedstammede i lige ubrudt mandslinje fra det oldenborgske kongehus som efterkommer af Christian 3. (1534-59). Derved var Christian i kraft af sin fædrene slægt legitim arving til Holsten, der som tysk-romersk rigslen (1034-1806), hertugdømme fra 1474, havde mandlig arvefølge og ikke var omfattet af Kongeloven. Med den dansk-tyske helstat bestående af kongeriget Danmark og i personalunion hertugdømmerne Slesvig, Holsten fra 1460 og fra 1815 Lauenborg, to sidstnævnte var medlemsstater i Det Tyske Forbund, gjaldt det om at finde en kandidat til tronen, der arveretligt kunne sikre helstatens enhed.

Såvel Christian som Louise var dog yngre søskende og tilhørte yngre linjer. Efter langvarige forhandlinger, hvori den hessiske landgreve Wilhelm tog aktiv del, overdrog Louises tre søskende deres arveret til hende, som hun på sin side i 1851 videreførte til sin ægtefælle, prins Christian. Dette afkald fra Kongelovens øvrige arvinger var et væsentligt skridt hen imod den endelige løsning af det danske arvefølgespørgsmål i 1853, hvor prins Christian anerkendtes som helstatens tronfølger

¹⁵ Burmeister og Jäger: *Hessische*; Bramsen: *Huset*, bd. 1, 20; Olden-Jørgensen: *Prinsessen*, 75-79.

med vedtagelsen af Tronfølgeoven i Rigsdagen samme år. Uden Louises og hendes slægtnings arveafkald var prins Christian (9.) aldrig blevet dansk konge, men højst kongefader, da Louise kunne have overdraget sin arveret til parrets ældste søn, Frederik (8.), født i 1843.¹⁶

2.2. Den hannoveranske forbindelse

Christian 9. og dronning Louises yngste datter, prinsesse Thyra (1853-1933), giftede sig ind i den stolte og traditionsrige Welf-slægt fra Hannover. I 1714 videreførtes det britiske kongehus af den hannoveranske kurfyrstefamilie, da den barnløse dronning Anne (1702-14) fra Stuart-slægten døde. Dermed var Storbritannien og kurfyrstendømmet Hannover i personalunion med hinanden fra 1714-1837, afbrudt fra 1807-14. Personalunionen opløstes i 1837 med dronning Victorias tronbestigelse, eftersom Hannover med sin saliske tronfølge ikke anerkendte en kognatisk arvefølge. Hannover fik derfor sit eget kongehus ved en sekundogenitur i det britiske kongehus, da en yngre søn af Georg 3., Ernst August (1837-51), besteg den hannoveranske trone i 1837.¹⁷

I begyndelsen af 1800-tallet blev der foretaget en radikal nyordning af det tyske statssystem med en voldsom reduktion i antallet af tyske monarkier, opløsning af det tysk-romerske kejserrige i 1806 og oprettelsen af Det Tyske Forbund i 1815. Hannover, der blev ophøjet til et kongerige i 1814, var medlemsstat i dette tyske statsforbund. Det gamle landgrevskab Hessen-Kassel, der i 1803 ophøjedes til kurfyrstendømme, bevarede sin nye status i Det Tyske Forbund, uagtet at der ikke længere var en tysk-romersk kejser at vælge. Det Tyske Forbund domineredes af rivaliseringen mellem Preussen og kejserriget Østrig (oprettet i 1804), der begge i kraft af deres tyske besiddelser var tilknyttet forbundet. Denne tyske dualisme var et centralt element i en række af 1700-tallets krige, og magtkampen splittede i det 18. århundrede flere tyske fyrstefamilier. Det endelige opgør stod i Den Preussisk-Østrigske Krig i 1866.¹⁸

Krigen, der populært kaldes Syvugerskrigen, blev afgjort lynhurtigt efter en overbevisende preussisk sejr i slaget ved Königgrätz den 3. juli 1866 ved Elben i kongeriget Bøhmen. Ved freden i Prag i august samme år blev Østrig tvunget til at forlade Det Tyske Forbund, som derefter opløstes. Alle områder nord for floden Main blev en del af Det Nordtyske Forbund (1867-71) under Preussens ledelse. Efter forbundets sejrige krig mod Frankrig, Den Fransk-Tyske Krig 1870-71,

¹⁶ Møller: *Dynastiet*, 61-66.

¹⁷ Bramsen: *Huset*, bd. 2, 173.

¹⁸ Doering-Manteuffel: 'Der Ordnungszwang', 119-40; *ibid.*: *Die deutsche Frage*, 38-53, 96-100; Siemann: *Vom Staatenbund*, 320-30, 415-20.

proklameredes kejserriget Tyskland i 1871. Den tyske samling var dermed en realitet. Oprettelsen af det tyske kejserrige var kulminationen på den tyske centraliseringsproces i det 19. århundrede, fra det tysk-romerske rige over Det Tyske Forbunds statsforbund til den preussisk dominerede tyske forbundsstat fra 1871. Den tyske nationalstat markerede den endelige afslutning på Østrig som det tyske områdes vigtigste stat; en funktion, der kan tilskrives Østrigs stilling som kernen i habsburgernes besiddelser fra midten af 1200-tallet. Den tysk-romerske kejser tilhørte fra 1452-1806 (undtaget 1742-45) den habsburgske fyrsteslægt, fra 1765 Habsburg-Lothringen. Det eklatante nederlag gav året efter anledning til en reorganisering af Habsburgmonarkiet i dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn (1867-1918), hvor kejserriget Østrig og kongeriget Ungarn ligestilledes.

Kong Georg 5. af Hannover (1819-78, konge fra 1851-66), søn af Ernst August, støttede Østrig i krigen mod det fremadstormende Preussen i 1866 og betalte med sit riges selvstændighed. Af Østrigs mange forbundsfæller blandt de tyske fyrstestater i krigen i 1866 blev kongeriget Hannover, kurfyrstendømmet Hessen-Kassel, hertugdømmet Nassau og bystaten Frankfurt am Main indlemmet i det ekspansionistiske Preussen. Prinsesse Thyra modtog et frieri fra den nederlandske kong Vilhelm 3. (1849-90). I 1839 havde han ægtet prinsesse Sophie af Württemberg (1818-77). Den 60-årige enkemand var ivrig efter at gifte sig på ny. I 1878 friede han til sin niece prinsesse Elisabeth Sybille af Sachsen-Weimar-Eisenach (1854-1908), der dog gav ham et afslag. Derefter bejlede monarken til prinsesse Pauline af Waldeck-Pyrmont (1855-1925) og prinsesse Thyra. Da Vilhelm 3. var hele 36 år ældre end prinsesse Thyra, der i 1871 var blevet mor til et uægte barn med en garderløjtnant, afviste dronning Louise den nederlandske monarks frierfærd. Vilhelm 3. endte med at gifte sig med prinsesse Paulines yngre søster Emma (1858-1934, dronning af Nederlandene fra 1879-90 og Nederlandenes regent 1890-98 for sin datter, dronning Wilhelmina (1890-1948, abdicerede i 1948, døde i 1962)) i 1879. Det nuværende nederlandske kongehus nedstammer fra dette ægteskab.

Der blev også forhandlet om et ægteskab mellem kong Vilhelm 3.s yngste søn, prins Alexander (1851-84), nederlandsk tronfølger som prins af Oranien fra 1879 til 1884, og prinsesse Thyra, men ligeledes uden resultat. Prinsesse Thyra giftede sig i 1878 med den hannoveranske ekskekronprins Ernst August (1845-1923), søn af den sidste konge af Hannover, Georg 5. Med indlemmelsen af Hannover i Preussen havde Ernst August antaget sin slægts gamle, britiske titel, hertug af Cumberland og Teviotdale, som sin primære titel. Den britiske hertugtitel refererede til områderne Cumberland i det nordlige England og Teviotdale i det sydlige Skotland. Brudeparret var beslægtet via det hessiske fyrstehus (Hessen-Kassel) og det britiske kongehus (Cambridge-linjen), og den

britiske tronfølger Edward (7.), prinsesse Thyras svoger, var halvfætter til den anden Ernst August i sidstnævntes fædrene linje. Parret var endvidere ottendedelsfætter og -kusine og sekstendedelstante og sekstendedelsnevø som efterkommere af den britiske kong Georg 2. Som tronfølger til et mediatiseret monarki gjorde Ernst August et umiddelbart godt parti til den ældste ugifte datter i en kongefamilie, om end fra en mindre, ubetydelig europæisk statsdannelse. Samtidig havde prinsesse Thyra dog et blakket ry på det fyrstelige ægteskabsmarked i Europa, da hun i en alder af 25 endnu var ugift. De to forhold, et afsat dynasti og den danske kanelmø, opvejede således hinanden i forbindelse med den dynastiske forbindelse mellem parret. For det danske kongehus rummede den hannoveranske forbindelse en politisk fordel for det glücksborgske dynasti i Danmark, der mere end opvejede, at Ernst August kom fra en nylig mediatiseret kongefamilie, jf. Flemings model. I overensstemmelse med den ovenfornævnte lov fra 1772 søgte Ernst August tilladelse til sit giftermål hos den britiske monark, dronning Victoria, der var hans halvtante. Dronning Victoria havde i øvrigt forgæves søgt at afsætte sin næst yngste søn, prins Arthur (1850-1942), hertug af Connaught fra 1874, til den danske prinsesse.¹⁹

Efter brylluppet bosatte hertugparret, det titulære kongepar af Hannover, sig i Østrig. Den hannoveranske tronprætendent, hertug Ernst August, identificerede sig åbenlyst med Østrig, han bar bl.a. altid østrigsk uniform, i opposition til det tyske kejserrige.

Med den kontroversielle hannoveranske ægteskabsforbindelse solidariserede det danske kongehus sig med de fyrster, hvis lande var blevet inkorporeret i Preussen efter dets sejrige krig mod Østrig i 1866. Danmarks dronning Louise stammede fra kurfyrstendømmet Hessen-Kassel, ligesom Christian 9. også havde lidt et dynastisk tab i den tyske samlingsproces, der blev effektueret gennem tre krige fra 1864-71. Det danske nederlag i Den Dansk-Tyske Krig i 1864 medførte tabet af hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg til de to allierede tyske magter Preussen og Østrig. Efter Den Preussisk-Østrigske Krig i 1866 indlemmedes Slesvig og Holsten i Preussen, Lauenborg i personalunion med Preussen fra 1865-76, hvorefter hertugdømmet indlemmedes i kongeriget Preussen.²⁰ Den Preussisk-Østrigske Krig i 1866 var en tysk borgerkrig, som splittede en

¹⁹ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Balmoral, 23. september 1873, i: Fulford (red.): *Darling*, 109-10.

²⁰ Den tyske, glücksborgske hertuginje indgik også dynastiske forbindelser med fyrstestater, som mistede deres selvstændighed som følge af deres støtte til Østrig i krigen i 1866. Kong Christian 9.s brordatter prinsesse Augusta af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1844-1932) ægtede i 1884 prins Wilhelm af Hessen-Philippsthal-Barchfeld (1831-90), der var en landgrevelig linje inden for kurfyrstendømmet Hessen-Kassel. Prinsesse Augustas brordatter prinsesse Ortrud af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1925-80) ægtede i 1951 prins Ernst August af Hannover (1914-87), prinsesse Thyra og hertug Ernst Augusts ældste sønnesøn. I 1931 blev den glücksborgske hertuginjes overhoved, hertug Friedrich Ferdinand af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1855-1934, hertug fra 1885), farbror til prinsesse Ortrud, det oldenborgske dynastis overhoved og arvede den titulære titel som hertug af Slesvig-Holsten, efter at den augustenborgske mandslinje uddøde.

lang række tyske fyrstefamilier. Denne splittelse kunne aflæses i deltagerfeltet til de traditionsrige familiemøder på det hessiske Rumpenheim Slot. På slottet mødtes inden krigen i 1866 kejser Franz Joseph 1 af Østrig (1848-1916) med kongerne af Bayern, Sachsen og Hannover, ligesom andre tyske fyrster, heriblandt storhertuger, deltog. Et sådant fremmøde var utænkeligt efter krigen.

Det hannoveranske giftermål placerede det danske kongehus sammen med dynastiske tabere i den tyske centraliseringsproces, hvilket følgelig måtte påkalde sig vrede fra preussisk side. Umiddelbart efter brylluppet, i februar 1879, offentliggjordes fra tysk side en i oktober 1878 dateret preussisk-østrigsk aftale om ophævelsen af § 5 i Prag-fredstraktaten. § 5 tilsagde Nordslesvigs befolkning adgang til en folkeafstemning om deres fremtidige nationale tilhørsforhold. Det er dog senere blevet dokumenteret af historikeren Aage Friis i 1921, at det ikke var ægteskabet, som var baggrund for ophævelsen af paragraffen. Offentliggørelsen af aftalen i sammenhæng med brylluppet og dens datering til et tidspunkt få uger efter forlovelsen var et bevidst forsøg på at skabe det indtryk i Danmark, at Tyskland opfattede ægteskabet som værende rettet mod Tyskland.²¹

Det oppositionelle islæt ved ægteskabet understreges yderligere ved det forhold, at medlemmer af det britiske kongehus, traditionelt stærkt knyttet til den hannoveranske fyrstefamilie, ivrede for et dansk-hannoveransk bryllup. Den anti-preussiske prinsesse Alexandra af Wales arbejdede ihærdigt for at få Ernst August til svoger. Omvendt var dronning Victoria udpræget pro-preussisk, hvilket bl.a. kom til udtryk i et brev til den preussiske dronning Augusta (1811-90, født prinsesse af Sachsen-Weimar-Eisenach, dronning af Preussen fra 1861-88 og kejserinde af Tyskland fra 1871-88) fra den 8. august 1866. I brevet citerede dronningen sin prinsgemal Alberts ord, om at Preussen skulle indlemmes i Tyskland, og at Tyskland ikke skulle indlemmes i Preussen: *Now is the moment once more to create a great, united Germany with Prussia at her head! But will your people in Germany appreciate the situation?*²²

Den tyske kronprinsesse Victoria stod også på Preussens side efter Hannovers nederlag i Den Preussisk-Østrigske Krig i 1866. I et brev til sin mor, dronning Victoria, gav hun udtryk for denne overbevisning: *That the King of Hanover chose to be our enemy was his own free will, and the Emperor left no stone unturned to implore him to join us. He would not. If he had his family would still be on the throne, now they are suffering under a reward which the fortunes of war have brought upon them.*²³

²¹ Olden-Jørgensen: *Prinsessen*, 153-57.

²² Dronning Victoria til dronning Augusta, Osborne, 8. august 1866, i: Bolitho (red.): *Further letters*, 162; brevet i sin helhed, 161-62.

²³ Kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Neues Palais, 22. marts 1879, i: Fulford (red.): *Beloved Mama*, 36-37.

Mens den danske kongefamilie i sensommeren 1878 besøgte dronning Louises familie på slottet i Rumpenheim, arrangerede dronning Louise og prinsesse Alexandra et stævne møde mellem prinsesse Thyra og hertug Ernst August i Frankfurt am Main. Det skulle foregå i dybeste hemmelighed, for efter kong Georg 5.s død i juni 1878 var Ernst August som Welf-dynastiets overhoved aldeles uønsket i det tyske kejserrige. Dronning Victoria konstaterede, at prinsesse Thyras forlovelse med den hannoveranske eks-kronprins var totalt uden fundament. Ernst August var en mand uden kongerige, uden formue og uden fremtid, ifølge den britiske monark.²⁴

Med Tysklands samling i 1871 begyndte en nationaliseringsproces, hvor det preussiske kongehus (Hohenzollern-dynastiet) efterhånden omdannedes til et tysk fyrstehus. Middelalderens feudalstatslige opsplitning efterlod forskellige nationaliteter, identiteter, traditioner og kulturer inden for de gamle fyrste- og bystater, og i midten af Europa, i det tysk-italienske område, vedblev denne struktur at bestå frem til midten af 1800-tallet. En anti-preussisk alliance blandt tyske fyrstehuse viste sig imidlertid ikke levedygtig på grund af nationalismen. Et udtryk herfor var de dynastiske forbindelser, som de detroniserede dynastier Welf (Hannover) og Hessen-Kassel indgik med Hohenzollern-dynastiet, det preussiske kongehus og fra 1871 tyske kejserhus, i hhv. 1913 og 1893.²⁵

²⁴ Lerche og Mandal: *En kongelig*, 249. Dronning Victoria gav følgende karakteristik af prinsesse Thyra: *Poor Thyra is terribly plain, though she has fine eyes, but I never saw so hideous a mouth with no chin and a thick flat nose. The eyebrows are too thick – and though she is straight and élancée [kursiv] the figure is angular and she moves ungracefully*, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Windsor Castle, 1. december 1875, i: Fulford (red.): *Darling*, 200. Dronning Victoria tilføjede om prinsesse Thyra og hertug Ernst August, at de var et *very plain couple – though very amiable and good which after all is the real thing – they will be*, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Balmoral, 22. oktober 1878, i: Fulford (red.): *Beloved Mama*, 27. I et brev til sin ældste datter, kronprinsesse Victoria af Preussen (1840-1901), skrev den britiske dronning Victoria, at prinsesse Alexandra af Wales ikke var klog og frem for alt anti-tysk i sine følelser, hvilket var en belastning for den store britiske kongefamilie netop nu, hvor Den Fransk-Tyske Krig (1870-71) udspillede sig, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Balmoral, 1. november 1870, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 306; brevet i sin helhed, 305-06. I et andet brev til kronprinsesse Victoria kaldte dronning Victoria dronning Louise for farlig og en aktiv pestilens, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 7. august 1867, *ibid.*: 147; brevet i sin helhed, 146-47. Den preussiskvenlige dronning Victoria betragtede med stor skepsis den anti-preussiske dronning Louise, hvis politik dronning Victoria kaldte for Rumpenheim-politik, efter det slot, hvor medlemmer af det hessiske hus (Hessen-Kassel) mødtes, Cooke: *A Memoir of*, bd. II, 46-51. Dermed slog den britiske dronning den danske dronning i hartkorn med de tyske småfyrster, der modarbejdede Tysklands samling under ledelse af Preussen.

²⁵ Lindgren: *Europas svigerbørn*, 34, 59; Bjørn: *Blot*, 138-40; Bramsen: *Huset*, bd. 2, 173-82; Herre: *Wilhelm I*; Hanisch: 'Nationalisierung', 71-91.

3. Stormagternes anerkendelse

I foråret 1848 spredte borgerlige revolutioner og nationale vækkelser sig som en løbeild i kølvandet på den franske Februarrevolution. Omkring 1850 lykkedes det de europæiske stormagter anført af den russiske zar at inddæmme og neutralisere disse nationalliberale oprørsforsøg, fx nationale separatistbevægelser i den dansk-tyske helstat, Habsburgmonarkiet og Det Osmanniske Rige. I Treårskrigen (1848-50) søgte de slesvig-holstenske separatister forgæves at realisere deres nationale mål ved hjælp af Augustenborgernes arvekrav på den danske trone som den ældste gren blandt hertug Hans den Yngres (1545-1622, hertug fra 1564) efterkommere. Borgerkrigen i helstaten var et europæisk anliggende med Det Tyske Forbund og Preussens støtte til de slesvig-holstenske oprørere. Freden blev dikteret af stormagterne, ikke mindst Rusland, der fastslog, at den dansk-tyske helstat skulle fortsætte som enhed. Arvefølgen til Europas fyrste-territorialstater vedrørte ikke kun dynastiernes opretholdelse i de respektive monarkier, men tillige den internationale magtbalance, i wienersystemet benævnt som ligevægtsprincippet. Den dansk-tyske helstat skulle gå udelt i arv, hvorfor det gjaldt om at få udpeget en af udlandet anerkendt tronarving til alle rigsdelenene.²⁶

Med London-traktaten af 8. maj 1852 anerkendte stormagterne Frankrig, Preussen, Rusland, Storbritannien og kejserriget Østrig (Habsburgmonarkiet) og desuden Sverige-Norge prins Christian (9.) af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg og hans mandlige efterkommere som arvinger til helstaten. Grundlaget for denne anerkendelse var de tidligere nævnte arveafkald fra Kongelovens øvrige arvinger i landgrevinde Charlottes efterslægt. Traktaten, der siden tiltrådtes af en række andre europæiske stater, blev fulgt op af London-protokollen af 2. august 1852, ved hvilken Frankrig, Rusland, Storbritannien, Sverige-Norge og senere Habsburgmonarkiet aftalte, at det danske monarki skulle fastholdes som helhed. Beslutningen blev konfirmeret i den danske Rigsdag i 1853. Allerede samme måned, som London-traktaten blev underskrevet, rejste prins Christian til Berlin, hvor han deltog i en stor tysk fyrsteforsamling, der i anden halvdel af maj 1852 samlede den preussiske konge, Ruslands zar Nikolaj 1. (1825-55), den hannoveranske konge og en lang række tyske fyrster, prinser og prinsesser. Man overværede troppemanøvrer og festivitater, og prins Christian (9.) fik ved sin venlige modtagelse bekræftet London-traktatens resultat.²⁷

²⁶ Møller: 'Domesticating a German heir', 132-33; Paulmann: 'Europäische Monarchien', 109-39; Hahn: 'Die Revolutionen', 131-52.

²⁷ Olden-Jørgensen: *Prinsessen*, 36.

Derefter tog han sammen med prinsesse Louise og deres foreløbig fire børn på kurophold i Schlangenbad, hvor også gemalinden til den russiske tronfølger Alexander (2.) (1855-81), Marie (1824-80), født prinsesse af storhertugdømmet Hessen (Hessen-Darmstadt-linjen), befandt sig. Ved synet af de to små prinsesser Alexandra og Dagmar skal hun have udbrudt: ”Et af disse børn forbeholdet vi os”. Det danske tronfølgerpar blev i kraft af stormagternes internationale legitime garanti noteret ved de europæiske hoffer, som tog mål af deres børn til fremtidige dynastipolitiske forbindelser. To døtre og to sønner til det danske tronfølgerpar, fra 1863 kongepar, blev gift med repræsentanter for dynastierne i tre af de ovenfor nævnte stormagter, ligesom en tredje søn blev gift med en prinsesse fra Sverige-Norge.

3.1. Orléans-forbindelsen

Christian 9. og dronning Louises yngste søn, prins Valdemar (1858-1939), ægtede i 1885 den franske prinsesse Marie af Orléans (1865-1909), som på både fædrene og mødrene side var oldebarn af den sidste franske konge Louis Philippe 1. (1830-48), der tilhørte den yngre sidelinje til Huset Bourbon. Orléans-sidelinjen nedstammede fra den franske kong Ludvig 13. (1610-43) via kongens yngre søn, Philippe 1. (1640-1701), hertug af Orléans fra 1661, solkongen Ludvig 14.s (1643-1715) yngre bror. Gennem sine børn fra to ægteskaber, med prinsesse Henrietta af England (1644-70) fra 1661-70 og prinsesse Elisabeth Charlotte af Pfalz (1652-1722) fra 1671-1701, blev Philippe 1. stamfar til mange af de romersk-katolske konge- og fyrstehuse i Europa, fx Spanien, Bourbon-Parma, Sardinien-Piemonte og følgelig Frankrig. Philippe 1. blev derfor kendt som ”Europas bedstefar”.

Efter Julirevolutionen i 1830 i Paris indsattes en person af denne linje, Louis Philippe, seks generationsefterkommer af Ludvig 13., som fransk konge på borgerskabets nåde (Borgerkongen). Som en direkte følge af den franske Julirevolution opstod den belgiske Augustrevolution i 1830, der medførte dannelsen af Belgien som stat og en sprængning af Nederlandene, som blev oprettet i 1815 med baggrund i Wienerkongressens ligevægtsprincip og som modvægt til Frankrig. De to revolutioner søgte at inkorporere folkesuveræniteten i titulaturen ved at gøre nationaliteten til udgangspunktet frem for som hidtil ”af Guds nåde”, hhv. *Roi des Francais* og *Roi des Belges*. I 1832 blev der indgået en dynastisk forbindelse mellem de to revolutioner og stater, da den nyvalgte

belgiske kong Leopold 1. (1831-65) formæledes med kong Louis Philippes datter Louise af Orléans (1812-50).

Denne revolutionære forhistorie var ingen hindring for, at to af den franske borgerkonges sønner giftede sig med døtre af hhv. kejser Pedro 1. af Brasilien (1822-31), i et par måneder konge af Portugal i 1826 (Pedro 4.), og kong Ferdinand 7. af Spanien (1808, 1813-33). Orléans-linjen havde dog generelt svært ved at knytte dynastiske forbindelser med Europas øvrige katolske konge- og fyrstehuse, da de betragtede dem som usurpatorer, der illegitimt havde besteg den franske trone. Prinsesse Maries farbror, Philippe, greven af Paris (1838-94), Orléanisternes tronprætendent fra 1848, måtte i 1864 gifte sig med sin kusine den fransk-spanske prinsesse Marie Isabelle af Orléans (1848-1919), der også var spansk prinsesse og datterdatter af kong Ferdinand 7. Brylluppet stod i England. Parrets ældste datter, prinsesse Amélie af Orléans (1865-1951), var forgæves forsøgt at blive afsat til Habsburgmonarkiet og Spanien, inden hun i 1886 ægtede den portugisiske kronprins Carlos (1.) (1889-1908). Parrets næst yngste datter, prinsesse Isabella af Orléans (1878-1961), havde mange bejlere, heriblandt den belgiske prins Albert (1.) (1909-34). Alberts farbror, kong Leopold 2. af Belgien (1865-1909), frygtede dog for repressalier fra den republikanske regering i Paris, hvorfor han forbød forbindelsen med en datter til en eksileret fransk tronprætendent. I 1899 ægtede hun derfor sin fætter prins Jean af Orléans (1874-1940), hertug af Guise fra 1899 og Orléanisternes tronprætendent fra 1926, der var bror til prinsesse Marie. Prinsesse Maries forældre, hertugparret af Chartres, tilhørte tilmed begge Orléans-dynastiet. Med den franske Februarrevolution i 1848 blev kong Louis-Philippe 1. afsat som fransk konge, og hovedparten af familien, anført af den detroniserede monark, flygtede til Storbritannien. Prinsesse Maries far, hertug Robert af Chartres (1840-1910), deltog i 1859 i Den Anden Italienske Uafhængighedskrig i 1859 på Frankrig og Sardinien-Piemontes side, hvis sejr i krigen var en afgørende forudsætning for dannelsen af kongeriget Italien i 1861. I Den Amerikanske Borgerkrig (1861-65) deltog han i unionshæren til støtte for Nordstaterne i perioden fra 1861-62. Som et eksil-medlem af et dynasti, der i mange af de regerende konge- og fyrstehuses optik var illegitimt, havde hertug Robert ualmindeligt svært ved at ægte en udenlandsk prinsesse. Han giftede sig derfor med sin kusine prinsesse Françoise af Orléans (1844-1925). Brylluppet stod i England i 1863. I Den Fransk-Tyske Krig (1870-71) søgte han forgæves tilladelse til at kæmpe for Frankrig; først efter kejserrigets fald lykkedes det ham at blive indrulleret i den franske hær.

Ved indgåelse af dynastiske giftermål var legitimiteten, den retmæssige adgang til tronen, altafgørende for de respektive dynastier. Det var eksempelvis med den begrundelse, at et

ægteskabstilbud fra den nytiltrådte franske kejser Napoleon 3. (1852-70), der tilhørte Bonaparte-slægten, til dronning Louises yngste søster, Augusta (1823-89), blev afslået af hendes far, landgreve Wilhelm. Kejseren sendte ligeledes et ægteskabstilbud til prinsesse Adelheid af Hohenlohe-Langenburg (1835-1900), der var niece til den britiske dronning Victoria, der sammen med sin prinsgemal Albert ignorerede det generøse tilbud fra den franske usurpator. Med Orléans-dynastiets stilling og det begrænsede udbud for dynastiets medlemmer blandt de øvrige katolske konge- og fyrstehuse fik "Europas svigerfar" i det danske kongehus dermed en mulighed for en fransk svigerdatter. Prinsesse Marie tilhørte et dynasti, der var belastet i form af dets status som opkomlinge blandt de etablerede dynastier i Europa. Det danske kongepar så dog prinsessen som en mulighed og et aktiv for prins Valdemar, der som den yngste kongesøn ikke umiddelbart stod til at arve nogen trone. Endnu forelå der en teoretisk mulighed for endnu en genindførelse af monarkiet i Frankrig. Dermed så de flere fordele end ulemper ved denne franske dynastiske forbindelse, jf. Flemings model. Prins Valdemar og prinsesse Marie var ottendedelsonkel og ottendedelsniece. Deres fælles anepar var arveprinseparret af Mecklenburg-Schwerin, Ludwig (1725-78) og Charlotte Sophie (1731-1810), født prinsesse af Sachsen-Coburg-Saalfeld.

Ægteskabet mellem den evangelisk-lutherske prins Valdemar og den romersk-katolske prinsesse Marie var højst usædvanligt i samtiden. Katolske kvindelige fyrstelige beholdt ifølge gængs praksis deres tro, hvis de giftede sig ind i ikke-katolske (protestantiske og ortodokse) fyrstehuse. Prinsesse Marie konverterede ikke til sin gemals tro. I forbindelse med giftermålet indgik man en salomonisk aftale med den katolske kirke om, at sønner i ægteskabet skulle være lutheranere og døtre katolikker. På daværende tidspunkt havde kun mænd arveret til den danske trone, jf. tronfølge-loven af 1853, og grundloven (1849ff.) fastslår, at kongen skal høre til den evangelisk-lutherske kirke.

Den gamle hovedlinje i Bourbon-dynastiet, der havde regeret i Frankrig 1589-1830, afbrudt af Den Franske Revolution og Napoleonstiden 1792-1815, uddøde i 1883 på mandssiden med en sønnesøn til den franske kong Karl 10. (1824-30). Med den dynastipolitiske forbindelse i 1885 kunne der næres et abstrakt håb om, at prins Valdemar og prinsesse Marie en dag kunne ende som Frankrigs kongepar og dermed afslutte Den Tredje Republik, der var blevet etableret i 1870. Bourbon-slægtens stilling som de legitimistiske franske tronprætendenter overførtes til den nærmest arveberettigede mandslinje, den spanske carlistlinje, der siden dronning Isabella 2.s tronbestigelse (1833-68) i 1833 i tre borgerkrige (1833-40, 1846-49 og 1872-76) havde søgt at reetablere den saliske lov i Bourbon-dynastiet i Spanien, der havde regeret siden år 1700. Carlistlinjen førte

derefter præentionstitlen konge af Frankrig og Navarra.²⁸ Orléans-linjen stod i opposition til denne afgørelse. De fremførte rettelig i deres argumentation, at en personalunion mellem Frankrig og Spanien med fredsslutningen på Den Spanske Arvefølgekrig (freden i Utrecht 1713) var udelukket af stormagtspolitiske grunde.²⁹

Prinsesse Maries far, hertug Robert af Chartres, blev i 1886 slettet af den franske officersliste og udvist af Frankrig med en eksillov af den republikanske regering. Eksiloven forviste permanent medlemmerne af Frankrigs tidligere regerende dynastier, Bourbon-, Orléans- og Bonaparte-dynastiet, fra fransk territorium, og for de mandlige medlemmers vedkommende forbød loven tillige dem at tjene i den franske hær. Hertugen fik senere tilladelse til at vende tilbage til Frankrig, hvor han også døde. Fra 1999-2019 var Henri af Orléans (1933-2019), oldebarn til prinsesse Maries far, familiens overhoved, Orléanisternes franske tronprætendent med den dertilhørende traditionelle titel greve af Paris.

3.2. Rusland og det danske tronfølgespørgsmål

Hertugerne af Gottorp (Slesvig-Holsten-Gottorp, fra 1721 Holsten-Gottorp) udgjorde den ældste sidelinje til det oldenborgske kongehus (fra 1544) som efterkommere af kong Frederik 1. (1523-33), den første hertug af Gottorp (1490-1533). I 1600-tallets krige mellem Danmark-Norge og Sverige søgte slægten med svensk hjælp at udbygge sin magtstilling som suveræne fyrster i Slesvig og Holsten. I 1721 blev de gottorpske dele af Slesvig indlemmet i de kongelige dele af hertugdømmet. I 1762 besteg slægten den russiske kejsertrone, da Romanov-dynastiet fortsattes på kvindesiden af zar Peter 3. (Holsten-Gottorp-Romanov). Peter 3. ønskede at tilbageerobre sin slægts besiddelser i Slesvig, men han blev afsat senere på året af sin gemalinde, zarina Katharina 2. den Store (1762-96). I 1773 blev der indgået en mageskiftetraktat mellem Danmark og Rusland, hvor man byttede de gottorpske dele af Holsten med den danske kongeslægts stamlande grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. Dermed blev den danske monark enehertug i Holsten, som han havde opnået i Slesvig i 1721. I forbindelse med aftalen forbeholdt Rusland sig en arveret til de gottorpske dele af Holsten (Holsten-Kiel), såfremt det danske kongehus' mandslinje uddøde. Man måtte derfor fra dansk side sikre sig den russiske zars godkendelse af, at den danske arvefølge fortsatte gennem et kvindeligt

²⁸ Det baskiske kongerige Navarra var fra 1589-1620 i personalunion med Frankrig, hvor kongeriget inkorporeredes i Frankrig. Bourbon-dynastiet i Frankrig (1589-1792, 1814/15-30) førte titlen "konge af Frankrig og Navarra" frem til 1791 og igen fra 1814/15-30.

²⁹ Bramsen: *Huset*, bd. 2, 214-20; Pilbeam: *The 1830*; Teyssier: *Les enfants*, 309-12.

led (landgrevinde Charlottes efterslægt), og at overhovedet for det gottorpske hus, Ruslands kejser, ville afstå fra sine arvekrav til landområderne i Holsten.

Landgrevinde Charlottes svigersøn siden maj 1842, prins Christian (9.), blev derfor sendt til Skt. Petersborg i juli 1842 i forbindelse med den russiske zar Nikolaj 1.s sølvbryllup. Det lykkedes i den forbindelse at få et fornyet arvemæssigt afkald fra Nikolaj 1. til de gottorpske dele af Holsten. Den danske arvefølge var ikke et internt dansk, men et internationalt anliggende. Rusland var Østersøområdet dominerende stormagt, og ideen om det strategisk placerede Holsten som fremskudt flådebase (flådehavnen Kiel) og brohoved for russisk indflydelse i den vestlige Østersø var stærkt foruroligende for de liberale vesteuropæiske stormagter Frankrig og især Storbritannien. En russisk-gottorpsk arvefølge til de forhenværende diminutive holstenske besiddelser var således reelt udelukket af stormagts- og geopolitiske grunde, hvilket følgelig også måtte gælde, hvis den russiske zar som den ældre gottorpske hertuginjes overhoved afstod Holsten-Kiel til en af de gottorpske sidelinjer, storhertugerne af Oldenburg eller mandlig descendens af det svenske kongehus fra 1751-1818 (Holsten-Gottorp).

Valget af tronfølger til den dansk-tyske helstat forudsatte stormagternes accept, og da den russiske zar tilmed havde arverettigheder til dele af Holsten, måtte Rusland indtage en primær rolle i det danske arvefølgespørgsmål. Ved sine diplomatiske rejser til Rusland i 1842 og 1844 som repræsentant for det danske kongehus indyndede prins Christian (9.) sig hos den russiske enehersker. Under de indledende forhandlinger om arvefølgen i 1848 forsøgte Frederik 7. at forbigå prins Christian (9.) til fordel for hans ældste søn, den senere Frederik 8., der var ældste søn i et ægteskab, der forenede forskellige arvekrav på den danske krone. Dette nedlagde zar Nikolaj 1. dog et utvetydigt veto imod, og resultatet blev derfor stormagternes anerkendelse af prins Christian (9.) som helstatens tronfølger i 1852. Den russiske kejsers velvilje havde været afgørende.

Med Ruslands nederlag i Krimkrigen bortfaldt reelt den internationalt legitimerede garanti for helstatens opretholdelse i Wienerkongressens Europa. Danmark stod alene over for Preussen og Østrig i 1864. Eftersom det britiske kongehus var gift ind i det preussiske kongehus, ønskede Storbritannien på trods af en danskfødt prinsesse af Wales siden 1863 ikke at blive part i det militære opgør om hertugdømmerne. Rusland var interesseret i en dynastisk forbindelse med det danske kongehus, da situationen efter krigshandlingerne i den anden slesvigske krig i 1864 var, at Preussen havde bemægtiget sig hertugdømmerne (bekræftet i Wienerfreden den 30. oktober 1864). Rusland kunne frygte for, at Preussen blev en for stærk Østersømagt, og en alliance med Danmark kunne i den sammenhæng være en nyttig modvægt til det fremadstormende Preussen. Danmarks

geografiske placering ved indsejlingen til Østersøen havde endvidere strategisk og forsvarsmæssig betydning i Ruslands udenrigspolitik.

I foråret 1862 kom det dronning Victoria for øre, at det russiske hof var ude på at sikre sig enten prinsesse Alexandra (1844-1925) eller prinsesse Dagmar (1847-1928) til den russiske tronfølger. I et brev (15. april 1862) til sin mor oplyste kronprinsesse Victoria af Preussen (1840-1901), der var gift med den preussiske kronprins Friedrich (3.) (konge af Preussen og kejser af Tyskland i 1888), om det russiske hofs ærinde og anbefalede prinsesse Dagmar til dronning Victorias næstældste søn, prins Alfred (1844-1900). I et svarbrev af 19. april 1862 skrev dronning Victoria, at det britiske hof absolut skulle satse på prinsesse Alexandra til den britiske tronfølger, Edward (7.), og i forhold til prinsesse Dagmar skrev den britiske monark: *I do not wish her to be kept for Affie; let the Emperor have her.*³⁰ I dronningens øjne var det forhold, at to søstre ægtede to brødre utænkeligt.

Ruslands interesse i en dynastisk forbindelse med Danmark skyldtes tillige panslavismen. Panslavismen var en national, transstatslig bevægelse, der ville forene alle slaviske nationer i en samlet statsdannelse. Panslavismen indtog en fremtrædende position i fremkomsten af den russiske nationalisme i det 19. århundrede. Den russiske nationalisme baserede sig på tre komponenter: den ortodokse tro med den russisk-ortodokse kirke, autokratiet og den russiske nationalitet. Det Russiske Kejserrige brugte ofte panslavismen som en legitimering af sin aggressionspolitik på Balkan-halvøen over for Det Osmanniske Rige fra anden halvdel af 1800-tallet og frem til 1. verdenskrig. Under indtryk af panslavismen søgte den russiske zar Alexander 2. (1855-81) ikke en ægtefælle til sin ældste søn i de tyske fyrstestater, der traditionelt havde leveret kejserinder til de russiske zarere, men i andre europæiske lande, herunder Danmark. Pangermanismen, der bestræbte sig på at skabe et Tyskland, som omfattede alle folk af tysk nationalitet, indtog ofte positionen som ideologisk modstykke til panslavismen.

Dynastiet Holsten-Gottorp-Romanov (1762-1917) havde traditionelt stærke slægtsforbindelser til tyske konge- og fyrstehuse, overvejende protestantiske, da dynastiske forbindelser med katolske konge- og fyrstehuse oftest var for komplicerede partier. Eksempelvis var Alexander 2. selv gift med en prinsesse fra storhertugdømmet Hessen, og hans far, zar Nikolaj 1., ægtede den preussiske prinsesse Charlotte (1798-1860) i 1817. Alle kejser Alexander 2.s seks søskende, tre søstre og tre brødre, giftede sig med repræsentanter for tyske konge- og fyrstehuse, heriblandt de tyske stater

³⁰ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 19. april 1862, i: Fulford (red.): *Dearest Mama*, 55. For korrespondancen, 54-56. "Affie" var kælenavnet for prins Alfred. "Emperor" refererer til den russiske kejser. Dronning Victoria konkluderede til sidst: *I think therefore, dearest, Dagmar should be entirely dropped and the mother encouraged to give her to the future Czar if that will secure Alix* [prinsesse Alexandra], 56.

Württemberg, Sachsen-Altenburg, Oldenburg og Baden. Kejserinden til Nikolaj 1.s ældste bror, zar Alexander 1. (1801-25), var prinsesse Louise af Baden (1779-1826). Nikolaj 1.s far, zar Paul 1. (1796-1801), havde som sin kejserinde sin anden gemalinde, prinsesse Sophie Dorothea af Württemberg (1759-1828).

Med panslavismen som stærk ideologisk faktor i det russiske kejserhus øjnede det danske kongehus og det danske kongepar en dynastisk mulighed for deres næstældste datter. Ruslands kejserinde Marie søgte at afsætte sin ældste søn, den russiske tronfølger, til prinsesse Catharina af Oldenburg (1846-66), men hendes mor, hertuginde Therese af Oldenburg (1815-71, født prinsesse af Nassau-Weilburg), modsatte sig forbindelsen. For det russiske kejserpar opfyldte prinsesse Dagmar alle tænkelige krav for en kommende ægtefælle til en tronfølger, jf. Flemings model. Den 28. september 1864 forlovede Christian 9. og dronning Louises næstældste datter, prinsesse Dagmar (1847-1928), sig med den russiske tronfølger storfyrst Nikolaj (1843-65), den ældste søn af zar Alexander 2. (1855-81) og sønnesøn til zar Nikolaj 1. Den russiske tronarving døde imidlertid af rygmarvstuberkulose i april 1865,³¹ og forlovelsen blev derefter overført til den nye russiske tronfølger, storfyrst Alexander (3.) (1881-94), Nikolajs yngre bror, der blev viet i Skt. Petersborg i november 1866 til Dagmar.³² Parret var sekstendedelstante og sekstendedelsnevø som efterkommere af grev Christian Karl Reinhard af Leiningen-Dagsburg-Falkenburg (1695-1766) og toogtredvtedelstante og toogtredvtedelsnevø som efterkommere af den britiske kong Georg 1. (1714-27). Dagmar konverterede til den ortodokse tro og fik i overensstemmelse med traditionen tilkendt et nyt, russisk navn (Maria Feodorovna).

3.3. Skandinavismen

Fra 1830'erne blev skandinavismen som nationalpolitisk bevægelse artikuleret blandt intellektuelle, nationalt bevidste studenter og dele af borgerskabet i fortrinsvis den dansk-tyske helstat, men tillige

³¹ Dronning Victoria kommenterede i et brev til sin ældste datter, kronprinsesse Victoria af Preussen, dødsfaldet på følgende måde: *How tragic is the death of the poor Czariwitch only a week after his young cousin* [tronfølgerens kusine prinsesse Anna af Hessen (1843-65)] – *and how terrible for poor Dagmar. What a blow for the ambitious mother! But the poor parents and bride are most deeply to be pitied*, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 26. april 1865, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 23; den britiske monark følte med andre ord ikke videre for rivalinden, den danske dronning Louises sorg; det fremgår dog af et brev fra dronning Victoria den 28. april, at hun havde sendt et kondolencebrev til dronning Louise, 24.

³² Olden-Jørgensen: *Prinsessen*, 29-31, 36-37, 126-32; Møller: *Dynastiet*, 62-67; *ibid.*: 'Domesticating a German heir', 129-30. Prinsesse Dagmar giftede sig således ligesom sin bror den græske kong Georg 1. inden for Oldenburg-dynastiet, da de knyttede ægteskabelige forbindelser med det russiske kejserhus Holsten-Gottorp-Romanov, der ligesom glücksborgerne er en oldenborgsk sidelinje.

Sverige og Norge. Skandinavismen kan betragtes som en del af den nationalliberale bevægelse i Skandinavien med front mod dets sidestykke, de tysk-nationale samlingsbestræbelser og for Sveriges vedkommende også mod Rusland. Den tyske og italienske nationale enhedsbevægelse og bevægelser med et større transstatsligt sigte som fx panslavismen og pangermanismen, som bestræbte sig på at forene alle med hhv. slavisk og tysk nationalitet, kan anskues som europæiske paralleller til det nordiske modestykke, skandinavismen. Deres nationale mål søgtes forgæves realiseret ved revolutionerne i 1830 (fx opstande mod kejserriget Østrig i Norditalien (1830-31)) og 1848. Skandinavismen gav sig udslag i form af mange norske og svenske frivillige til den danske hær i den første slesvigske krig 1848-50.

Den dynastiske skandinavisme blev første gang anvendt i 1809, da den dansk-tyske prins Christian August af Sønderborg-Augustenburg (1768-1810) valgtes til svensk kronprins, men han døde året efter. I 1810 blev den franske marskal Jean-Baptiste Bernadotte valgt til svensk tronfølger, og i 1818 besteg han den svensk-norske trone under navnet Carl 14. Johan (Carl 3. Johan i Norge) (1818-44) og grundlagde derved det nuværende svenske kongehus. I den anden monark af Bernadotte-dynastiet, kong Oscar 1. (1844-59), fik skandinavismen en varm fortaler. I det skandinavistiske statsprojekt så man den oldenborgske mandslinjes uddøen med den barnløse oldenborger Frederik 7. som et dynastisk middel til politisk at opnå en skandinavisk statskonstruktion i form af en fælles skandinavisk tronfølger til den danske trone fra det svensk-norske kongehus, Bernadotterne.

I 1852-53 blev den dansk-tyske prins Christian (9.) af Glücksborg imidlertid valgt til helstatens tronfølger. Forsøget på en dynastisk skandinavisme med baggrund i det danske tronfølgespørgsmål forekom dog også efter 1853. Den danske udenrigsminister og ministeren for Slesvig 1859-60, baron Carl Frederik Blixen-Finecke, prins Christians (9.) svoger, foreslog den danske tronfølger som statholder i Holsten og Lauenborg for derved at åbne muligheden for kongeriget og Slesvigs tilslutning til en nordisk union under den svensk-norske konge. Forslaget blev aldrig realiseret. I januar 1863 henvendte den danske regering i streng fortrolighed gennem to af sine ministre sig til den svenske gesandt med et forslag om en skandinavisk forbundsstat under den svensk-norske konge. Den svenske gesandt afviste forslaget. I krigen i 1864 slukkedes de skandinavistiske forhåbninger. Danmark og kong Christian 9. stod alene mod Preussen og Østrig i den fatale krig.

Fra dansk side var skandinavismen dog ikke afgang ved døden. De skandinaviske sympatier i Danmark trivedes fortsat i brede kredse. Ideen om en dynastisk forbindelse mellem det nye svensk-norske dynasti og den ældgamle danske kongeslægt blev til virkelighed den 28. juli 1869 med

brylluppet i Stockholm mellem den danske kronprins Frederik (8.) og den svensk-norske prinsesse Lovisa (Louise) (1851-1926), datter af kong Carl 15. (1859-72). Giftermålet var med til at styrke det nye glücksborgske dynastis nationale omdømme i Danmark, der efter den dansk-tyske konglomeratstats opløsning i 1864 fremstod som en nationalstat med grænse ved Kongeåen. Det glücksborgske kongehus var med sin dansk-tyske oprindelse stærkt kontroversielt i et Danmark præget af dansk-national vækkelse og skandinavisk orientering.³³

Der kan primært udpeges tre bevæggrunde til den nordiske ægteskabsforbindelse i 1869. Det nye glücksborgske kongehus i Danmark ønskede at cementere og legitimere sin position i den danske nationalstat efter den dansk-tyske helstats opløsning i 1864. Den glücksborgske tronfølge var en tilsidesættelse af den dynastiske skandinavisme. Det skandinaviske alternativ i form af en tronkandidat fra det svensk-norske kongehus til den danske trone, da Frederik 2.s oldenborgske mandslinje uddøde med Frederik 7., led skibbrud med valget af prins Christian (9.) af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, født prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck, til helstatens tronfølger med London-traktaten i 1852 af stormagterne og af den danske rigsdag i 1853 med en ny tronfølgelov. Giftermålet i 1869 for Christian 9. og dronning Louises ældste søn, kronprins Frederik (8.), var med til at styrke det glücksborgske dynasti, der med sin dansk-tyske oprindelse var stærkt kontroversielt i et Danmark præget dansk-national vækkelse og skandinavisk orientering.

Dertil kom, at skandinavismen ikke var afgang ved døden, efter at Danmark ikke havde fået støtte af Sverige-Norge i krigen mod Preussen og Østrig i 1864. Ved at knytte sig til skandinavismen inddæmmedes det skandinaviske alternativ til den glücksborgske tronfølge, og samtidig styrkedes det danske kongehus' nationale omdømme. I et brev til den belgiske udenrigsminister understregede den belgiske gesandt i København, at ægteskabsforbindelsen til det svensk-norske kongehus var medvirkende til, at det nye, glücksborgske kongehus kunne opnå en national legitimering i Danmark: *Sans doute, au point de vue politique, la dynastie danoise a toute raison de se féliciter de son union avec l'autre dynastie scandinave, allemande d'origine, régnant à peine depuis 5 ans, la maison royale de Danemark a, par cette union, jeté de nouvelles racines dans le pays qui, après des malheurs noblement partagés, lui est déjà attaché par les liens de la reconnaissance.*³⁴ Ifølge den belgiske ambassadør nød skandinavismen dog kun begrænset støtte i Sverige og Norge, hvorfor den dynastiske forbindelse modsat de flestes overbevisning ikke havde til formål, *de préparer une*

³³ Snyder: *Macro-Nationalisms*; Becker-Christensen: *Skandinaviske drømme*; Hemstad: 'Nordisk samklang', 187-227; Olden-Jørgensen: *Prinsessen*, 38-41; Møller: *Dynastiet*, 106-10.

³⁴ Van Loo til Van der Stichelen, Stockholm, 5. august 1869, i: Friis og Bagge (udg.): *Europa, Danmark*, bd. I, 603.

nouvelle union de Calmar.³⁵ En ny Kalmarunion var utænkeligt i den belgiske gesandts optik, primært grundet rivaliseringen mellem Sverige og Norge og en nordisk unions uformåenhed i forhold til de europæiske stormagter, herunder Rusland. Det nordiske fællesskab baserede sig kun på fælles økonomiske interesser og moralsk solidaritet.

I en portrætbog om Christian 10. (1912-47), den ældste søn til det danske kronprinsepar Frederik (8.) og Lovisa (Louise), hedder det, *at det danske Folk under de første Glycksborgere blev sig fuldt bevidst som et nordisk [kursiv i bogen] Folk med stadig nøjere nordisk Tilknytning. Symbolet herpaa er det, at Kong Christian X er Dattersøn af Kong Carl XV, en af det svenske Kongehus' folkekæreste Monarker*.³⁶ I en dansk kontekst blev Christian 10. qua sin Bernadotte-afstamning på mødrene side ofte benævnt som ”broen over Sundet”, en brobygger mellem Danmark og Sverige. I samme portrætbog hedder det, at kongen *modtog i Arv Glycksborgernes Retlinethed og Pligttroskab, forenet med Bernadotternes livlige, interesserede Aand*, og den danske monark legemliggjorde herved *i sin Person den folkelige og kulturelle nordiske Samhørighed, der indtil den Dag i Dag har taalt enhver nok saa svær Belastningsprøve*.³⁷

Endelig fik Bernadotte-dynastiet med ægteskabsforbindelsen til det danske kongehus tilskrevet fyrstelig-dynastisk legitimitet, ikke mindst derved, at det danske kongehus havde knyttet fremtrædende dynastiske forbindelser i form af det græske kongevalg (1863) og ægteskaber med det britiske kongehus (1863) og det russiske kejserhus (1866). Det unge dynasti knyttede forbindelse til det danske kongehus, hvor Jelling-dynastiet, grundlagt af vikingekongen Gorm den Gamle (ca. 936 - ca. 958), opdelt på flere slægtslinjer, bl.a. sidelinjerne Oldenborgerne (1448-1863) og Glücksborgerne fra 1863, med undtagelse af en parentes fra 1042-47, hvor den norske kong Magnus den Gode (1035-47) fra Hårfager-dynastiet, uægte søn af Olav 2. den Hellige (1015-28), tillige var dansk konge, havde siddet ubrudt på den danske trone siden 900-tallet.³⁸ Bernadotte-dynastiet havde således en selvstændig interesse i forbindelsen med det danske kongehus, da dynastiet endnu ansås for værende parvener blandt de øvrige konge- og fyrstehuse i Europa, jf. Flemings model.

³⁵ Ibid.: 603. Brevet i sin helhed, 602-05. Kalmarunionen (1397-1523), et nordisk statsforbund, der var funderet på den dansk-norske personalunion fra 1380 og Sveriges tilslutning til personalunionen med Danmark og Norge på baggrund af regentvalg i de tre nordiske monarkier (1387-88) og en kort krig (1389), opløstes endeligt med Sveriges løsrivelse i 1523 efter gentagne genopretningsforsøg fra 1438, hvor Sverige ved flere lejligheder søgte at vælge sin egen konge eller rigsforstander.

³⁶ Stavnstrup: *Vor Konge*, 20.

³⁷ Ibid.: 20.

³⁸ Wilkenschildt: *Kongelige bryllupper*, 110-32.

Den sidste svensk-norske unionskonge, kong Oscar 2. af Sverige (1872-1907) og Norge (1872-1905), gjorde sig i 1870 tanker om den dynastiske forbindelse og dens betydning for nordisk samhørighed: *Visserligen tror jag icke att förbindelsen emellan Louise och Fredrik är oviktig för Norden. Tvärtom, kan den i framtiden medföra ganska betydelsefulla följder, ja, möjligtvis både goda och onda. Men jag ansåg då, och anser mig nu, icke äga rätt att på minsta sätt blanda mig i en fråga, som, ur rent mänsklig synpunkt sedd, dock endast berör två personers timliga lycka, och jag anser även dynastiska intressen böra vara underordnade de stora nationella, samt giftermål [numera i synnerhet] svårligen kunna hindra stora politiska tildragelser eller folkförbund att utföras, om och när tiden är mogen, alldeles oberoende av dem.*³⁹ Den daværende svensk-norske kronprins Oscar (2.) udtrykte således i sine erindringer en ret så moderne tilgang til fyrsteægteskabet som fænomen, der i løbet af det 19. århundrede havde fået frataget en stor del af dets hidtidige politiske betydning for forholdet mellem de respektive stater, jf. Paulmanns teori. Samtidig afviste han ligesom den belgiske gesandt vigtigheden og rækkevidden af den dynastiske skandinavisme.⁴⁰

For det danske kongehus var der endvidere en betydelig økonomisk fordel forbundet med den dynastiske forbindelse, da prinsesse Lovisa (Louise) var arving til en betragtelig arv fra sine morforældre. Den svensk-norske prinsesses morfar, prins Frederik af Nederlandene (1797-1881), skulle ifølge en familietraktat af 4. april 1815 arve Oranje-Nassau-dynastiets tyske besiddelser, først og fremmest Nassau-Dietz, Nassau-Hadamar, Nassau-Dillenburg og Nassau-Siegen, når hans ældre

³⁹ Holm (udg.): *Mina Memoarer*, bd. III, 100-01; kongens erindringer foreligger i tre bind. Bd. I omhandler Sverige, bd. II Norge og bd. III forholdet til andre lande, herunder skandinavismen, med undertitlen *Om mitt förhållande til den danska frågan och skandinavismen*. Memoirerne er nedskrevet løbende frem mod 1898 med kort afstand til de beskrevne historiske begivenheder. Kildeværdien øges tillige af dets udprægede subjektive karakter.

⁴⁰ Kong Oscar 2. nedskrev i 1898 sin vurdering af Christian 9. og hans regeringstid som Danmarks konge, hvor monarkens position som "Europas svigerfar" blev tilskrevet stor betydning i forhold til at styrke det glücksborgske kongehus' placering i Danmark og den danske offentlighed. *Jeg må tillstå att Christian d. IXde har uppfyllt sitt konungakall vida bättre än de allra flesta trott, och att han vunnit sina undersåtars aktning, kärlek och tillit i vida högre grad än man år 1864, eller ännu 1867, kunde föreställa sig. Orsaken til denna glädjande framgång är främst att söka i hans gentlemanlika, rättsinniga och på det hela ostjälviska karaktär, som jag öppet sagt mig hava funnit hos honom redan i de gamla tiderna. Yttre förhållanden hava mycket gynnat honom såsom konung, det är sant. De stora världshändelserna, vilkas kulmination man kan räkna hava inträffat 1870, hava år efter år alltmera berövat det danska folket varje hopp om "Sönderjyllands" återvinnande; och den vakta ihärdighet varmed fosterlandssinnet ända hållit sig vid liv därstädes, till trots för det stora germaniska kejsarrikets påtryckning samt stora och ej sparade maktmedel, har, man kan väl säga det, varit så gott som lönlös. Det kan sägas här, som med skandinavismen i det större; de vackra drömmarnas timmar äro flydda. Emellertid har kung Christian själv alltid och åt alla håll ärligt, men utan otjänlig påflugenhet, fört sitt folks talan, och folket har lärt sig förstå att han gjort det med sitt hela odelade hjärta; folket har därför å sin sida för varje år som gått känt sig mera ett [med kursiv] med honom. Det har också smickrat dess lovliga fåfänga att den danska kungafamiljen dels genom kungaval, dels genom giftermål förbundits med delvis mäktiga staters regerande hus, och sålunda vunnit i anseende, om än man icke kan säga att vinsten, politiskt talat åtminstone, just varit så synnerligen stor, ty landet är fortfarande reducerat inom sina nästan alltför trånga gränser från 1864, Holm (udg.): *Mina Memoarer*, bd. III, 113-14; Oscar 2.s analyse af udviklingen i de dynastiske forbindelsers betydning så den svensk-norske konge således bekræftet i tilfældet med Christian 9., "Europas svigerfar".*

bror, Vilhelm (2.) (1840-49), blev konge af Nederlandene. Siden første halvdel af 1700-tallet hørte disse besiddelser under fyrstendømmet Oranien-Nassau (1702-1806, 1813-15), som regeredes af Nassau-Dietz-linjen inden for Nassau-dynastiet, og som på Wienerkongressen (1814-15) i 1815 blev afgivet af fyrst Vilhelm 6. af Oranien-Nassau (1806, 1813-15), fyrste af fyrstendømmet De Forenede Nederlande (1813-15) og kong Vilhelm 1. af Nederlandene (1815-40), til Preussen mod at få tildelt Luxembourg, der fra 1815-90 indgik i en personalunion med Nederlandene på grundlag af Wiener-traktaten af 1815. Prins Frederik skulle derfor i stedet arve den luxembourgske storhertugtrone efter sin fars, kong Vilhelm 1.s (1815-40, abdicerede i 1840, døde i 1843), død. Da storhertugdømmet Luxembourg var i personalunion med Nederlandene, hvorfra Belgien endnu ikke havde løsrevet sig og konstitueret sig som statsdannelse (i 1830-31), var det afgørende for at bevare et samlet Benelux-monarki, at prins Frederik frasagde sig sin arveret til Luxembourg. I 1816 blev han tvunget til at give afkald på sin luxembourgske arveret mod at få tildelt 190.000 nederlandske gylden som en årlig kompensationsydelse, besiddelser i Nederlandene og titlen prins af Nederlandene. Det gjorde ham til det ubetinget mest velhavende medlem af Oranje-Nassau-dynastiet. Prins Frederik ægtede i 1825 prinsesse Louise af Preussen (1808-70), og parrets ældste datter, prinsesse Louise af Nederlandene (1828-71), giftede sig i 1850 med den svensk-norske kronprins Carl (15.) (1859-72). Deres eneste levedygtige barn var prinsesse Lovisa (Louise), der dermed var universalarving til hele formuen fra Nederlandene.

I forbindelse med den dynastiske forbindelse i 1869 var der således både politisk-legitimistiske fordele og en ideologisk faktor i form af skandinavismen, der indtog en fremtrædende rolle for begge dynastier, Glücksborg og Bernadotte. Og som nævnt var der tilmed for det danske kongehus' vedkommende en pekuniær interesse i den nordiske ægteskabsalliance. Ifølge Flemings model var der med andre ord tale om en noget nær ideel og oplagt forbindelse mellem de to fyrstebørn. I et speciale fra 2013 konkluderes det på baggrund af kildestudier i breve, depecher, dagbøger og erindringer, at politikere, diplomater og hofmænd forsøgte at påvirke kronprins Frederik (8.) til at rejse til Sverige i 1867 og fri til prinsesse Lovisa (Louise) for dermed at undgå en svensk-preussisk alliance, forsejlet gennem et dynastisk ægteskab. Kronprinsen fik en kurv. I 1866 havde den danske tronfølger været tæt på at fri til prinsesse Helena (1846-1923), dronning Victoria og prins Alberts tredjeældste datter. Dronning Victoria meddelte dog hoffet i København, at man ikke kunne acceptere forbindelsen af samme politiske grunde, som trods alt ikke forhindrede den dansk-britiske forbindelse i 1863, jf. nedenstående. Carl 15. inviterede den danske kronprins igen i 1868, og

forbindelsen var sikret. Specialet konkluderer, at fyrsteægteskabet i 1869 byggede på udenrigspolitik og dermed var et storpolitisk fyrsteægteskab.⁴¹

Parret, der var Danmarks kongepar fra 1906-12, var sekstendedelsonkel og sekstendedelsniece som efterkommere af den britiske kong Georg 2. og grev Christian Karl Reinhard af Leiningen-Dagsburg-Falkenburg (1695-1766).

4. Den tyske og italienske nationale samling

Reduceringen i antallet af tyske stater blev indledt i 1803, hvor de gejstlige fyrstendømmer (fx tre kurfyrster af Mainz, Köln og Trier, fyrstelige bispe- og ærkebispedømmer og prælater som fyrsteprovster o.l.) blev sekulariseret, dvs. lagt ind under verdslige fyrster, primært fyrster, som dermed fik erstatning for deres afståelser til Frankrig i 1801. I 1803 opløstes 112 af de verdslige rigsumiddelbare fyrste- og bystater, herunder 45 selvstændige rigsstæder. I 1806 mistede 70 småfyrster, byer og rigsgrever deres selvstændighed til de 16 stater, der dannede Rhinforbundet (1806-13), som var et fransk protektorat. Denne proces kaldes for mediatiseringer, dvs. de regerende slægter i de indlemmede (opløste) monarkier beholdt deres respektive titler. Med disse tyske mediatiseringer begyndte den tyske centraliseringsproces i begyndelsen af 1800-tallet. Efter en menneskealder med revolutionskrige i kølvandet på Den Franske Revolution i 1789 og Napoleonskrigene i perioden 1792-1815 skulle hele det europæiske statssystem omorganiseres. Med opløsningen af det tysk-romerske kejserrige i 1806, en overnational union, oprettet i 962, skulle ikke mindst de tyske stater reorganiseres i territorial og statsretlig henseende. På 12 år fra 1803-15 var antallet af tyske monarkier og republikker reduceret fra ca. 300 til rundt regnet 40.

I 1815 oprettedes Det Tyske Forbund, der foruden det østrigske kejserrige (Østrig), herunder kongeriget Bøhmen, bestod af fem kongeriger, kurfyrstendømmet Hessen-Kassel, syv storhertugdømmer, 11 (fra 1826-39 ti) hertugdømmer, ti fyrstendømmer, et landgrevskab fra 1817 (Hessen-Homburg) og de fire tilbageblevne bystater, fristæderne Frankfurt am Main og de tre gamle hansestæder Lübeck, Bremen og Hamborg. Bystaterne blev formelt regnet for republikker. Oprettelsen af forbundet og dermed rationaliseringen af den hidtidige brogede mosaik i det tyske område i Europa var en indrømmelse fra Europas mægtigste politikere på Wienerkongressen til de nationale oprørsbevægelser, der særligt i de tyske stater havde set dagens lys som en reaktion mod det fransk-besatte Europa i begyndelsen af 1800-tallet. Wienersystemets princip om de

⁴¹ Pantmann: *Det sidste*, 65-66; Lerche og Mandal: *En kongelig*, 89.

arveberettigede fyrstehuses ret til statsmagten, det dynastiske princip (legitimitetsprincippet), og det tilhørende restaurationsprincip, der fordrede en genoprettelse af de politiske institutioner fra før 1789, blev fraveget i forhold til fx oprettelsen af Det Tyske Forbund.

De mange afsatte tyske fyrster udgjorde følgelig et eklatant brud på det dynastiske princip. Derved kom Det Tyske Forbund som et statsforbund til at repræsentere det første spæde skridt hen imod en tysk-national samling. Den tyske nationalstat i 1871 blev organiseret efter monarkiske principper med det preussiske kongehus (Hohenzollern) som det nationale kejserhus. Kejserriget Tyskland blev desuden udformet som en føderation, et føderalt monarki, med de resterende 25 (indtil 1876 26) tyske fyrste- og bystater, fire kongeriger, seks storhertugdømmer, fem (indtil 1876 seks) hertugdømmer, syv fyrstendømmer og tre frie hansestæder, som delstater. På 73 år (1803-76) reduceredes antallet af tyske fyrste- og bystater fra ca. 300 til 25.⁴²

4.1. Et faldende udbud

Mediatiseringer havde fundet sted i Europa siden middelalderen. I politiske unioner som Spanien, Portugal, Frankrig, Rusland og Storbritannien førte mediatiseringer af primært fyrste- og bystater fra middelalderen, særligt fra 1400- og 1500-tallet og frem til 1800-tallet, til dannelsen af centralstyrede territorialstater. De mediatiserede fyrstehuse blev regnet på linje med de regerende konge- og fyrstehuse i Europa, dog var de ældre fornemmere end de yngre. De mediatiserede fyrstehuse blev dog indplaceret efter de regerende kongelige og fyrstelige dynastier i den genealogiske Gotha-kalender (udgivet siden 1764), der anviste den internationale dynastipolitik til ind i det 20. århundrede. De tyske protestantiske prinser og prinsesser fra de nordtyske, siden Reformationen mestendels lutherske, fyrstehuse, giftede sig traditionelt ind i de øvrige protestantiske monarkier og de ortodokse monarkier, mens de katolske tyske fyrstestater, primært de syd- og vesttyske stater, og de italienske monarkier, var dynastisk forbundne med Europas øvrige katolske monarkier.⁴³

⁴² Kunisch: 'Von der', 203-26; Doering-Manteuffel: *Die deutsche Frage*, 1-53.

⁴³ Et eksempel på en afgivelse fra denne norm er brylluppet mellem prinsesse Helene af Mecklenburg-Schwerin (1814-58) og hertug Ferdinand Philippe af Orléans (1810-42), den ældste søn til Frankrigs sidste konge, Louis Philippe 1. (1830-48), i 1837. Havde det ikke været for Julirevolutionen i 1830, ville hertugen have giftet sig med søsteren til grev Henri af Chambord (1820-83), den legitimistiske franske tronprætendent fra 1844-83, men efter Orléans-dynastiets bestigelse af den franske trone i 1830 var en dynastisk forbindelse med Bourbon-hovedlinjen utænkeligt. Efter at adskillige kandidater fra Europas konge- og fyrstehuse havde været i spil, bl.a. den tyske prinsesse Louise af Hessen-Kassel (1817-98), der blev den danske kong Christian 9.s dronning, faldt valget endelig på den tyske, lutherske prinsesse fra Mecklenburg-Schwerin. Ægteskabet med prinsesse Helene skulle forme en alliance mellem Frankrig og

Med reduceringen i antallet af tyske monarkier blev prinserne og prinsesserne i det danske kongehus konkurrencedygtige på det nye internationale fyrstelige ægteskabspolitiske marked, ligesom de talrige mindre og mellemstore tyske fyrstestater havde været det i århundrederne før, samtidig med, at Danmark efter tabet af Norge i 1814 rykkede ned ad den magtpolitiske stige blandt Europas magter fra en andenrangs stormagt til en tredjerangs småstat, hvorved prinser fra det danske kongehus nu fremstod som politisk ufarlige i forhold til valg af monarker i de nye nationalstater med egne nationale konge- og fyrstehuse i 1800- og 1900-tallets Europa, der hovedsageligt skete på grundlag af valg i parlamenterne, og i et vist omfang folkeafstemninger.⁴⁴ Med den øgede parlamentarisering og konstitutionalisering af dynastipolitikken blev der endvidere de facto opstillet grænser for dynastiske forbindelser mellem Europas stormagter, da de ikke måtte indvirke på den internationale magtbalance.⁴⁵

Omkring 1860 skulle dronning Victoria finde en passende brud til sin ældste søn, den britiske tronfølger. Udvalget af protestantiske prinsesser i den giftefærdige alder var yderst begrænset. Seks tyske prinsesser blev af dronning Victoria dømt uegnede på grundlag af deres ydre fremtoning. Blandt disse seks tyske prinsesser var prinsesse Elisabeth af Wied (1843-1916), som den preussiske prinsesse Victoria i et brev til sin mor, dronning Victoria, affærdigede som mulig ægteskabskandidat. *I cannot reconcile myself to the idea of your thinking of her for Bertie* [den

Preussen, hvis konge, Friedrich Wilhelm 3. (1797-1840), var halvonkel til bruden. Vielsen bestod af såvel en katolsk som luthersk ceremoni. Hun beholdt sin tro i ægteskabet med den franske, katolske tronfølger, mens børnene følgelig blev opdraget som katolikker, Mehrkens: 'The Impossible', 196-211. Parret var farforældre til prinsesse Marie af Orléans, prins Valdemars gemalinde.

Et andet eksempel er brylluppet mellem ærkehertug Georg af Østrig, prins af Østrig, Ungarn, Kroatien og Bøhmen (1964-), yngste søn til den sidste østrig-ungarske tronfølger fra 1916-18, ærkehertug Otto (1912-2011), og hertuginde Eilika af Oldenburg (1972-) i 1997. Bruden var sønnevoldatter til Nikolaus, arvestorhertug af Oldenburg (1897-1970), som var den ældste søn af den sidste storhertug af Oldenburg, Friedrich August 2. (1900-18). Brylluppet mellem den lutherske hertuginde Eilika og den katolske ærkehertug Georg stod i Ungarns hovedstad, Budapest. Brylluppet var den første ægteskabsforbindelse mellem det katolske Habsburg-dynasti og det lutherske Oldenburg-dynasti. Ærkehertuginde Isabella (Elisabeth) af Østrig (1501-26) blev som gemalinde til den oldenborgske kong Christian 2. (1513-23) Kalmarunionens sidste dronning, dronning af Danmark og Norge (1515-23) og af Sverige (1520-21). Men deres bryllup fandt sted før Reformationen. Brylluppet i 1997 var det første ægteskab mellem medlemmer af Habsburg-dynastiet og Oldenburg-dynastiet siden ærkehertug Joseph af Østrig, statholder i Ungarn (1776-1847), tilhørende Habsburg-Lothringen-dynastiet og dets ungarske gren, i 1799 ægtede den ortodokse storfyrstinde Alexandra Pavlovna af Rusland (1783-1801), der var medlem af Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet, en oldenborgsk sidelinje. Hertuginde Eilika af Oldenburg er født ind i Holsten-Gottorp-Oldenburg-dynastiet, der tillige er en oldenborgsk sidelinje. Hertuginde Eilika er forblevet lutheraner, mens ærkehertug Georg og parrets tre børn som medlemmer af Habsburg-Lothringen-dynastiet er romersk-katolske. Hertuginde Eilika er som to gange seks gange tipoldebarn af den britiske kong Georg 2. via fyrstehuse som bl.a. Hessen-Kassel, Schaumburg-Lippe, Oranje-Nassau og Waldeck-Pyrmont med i den britiske tronfølge, men på grund af sit ægteskab med en romersk-katolik var hun i perioden 1997-2015 udelukket af den britiske arvefølge grundet førnævnte bestemmelse i den britiske tronfølgelov fra 1701.

⁴⁴ Olden-Jørgensen: *Prinsessen*, 8; Due-Nielsen et al. (red.): *Dansk*, bd. 2, 505-16, bd. 3, 13-28.

⁴⁵ Kroll: 'Staatsräson', 1-41; Schönplflug: 'Liebe', 77-95.

britiske tronfølger, Edward]. *She does not look well-bred enough for him.*⁴⁶ Dronning Victoria svarede sin ældste datter, at hun måtte vide alt om prinsesse Elisabeth af Wied og prinsesse Anna af Hessen (1843-65), da hun var af den overbevisning, at det endelige valg måtte stå imellem de to. Om valget af gemalinde til tronfølgeren og dermed Storbritanniens fremtidige dronning skrev dronning Victoria, at *we must feel very anxious about this choice and the beauty of Denmark is much against our wishes. I do wish somebody would go and marry her off – at once. If Bertie could see and like one of the others first then I am sure we should be safe.*⁴⁷

Dronning Victoria bad dog sin ældste datter om flere oplysninger om den danske prinsesse Alexandra i februar 1861. Kronprinsesse Victoria af Preussen kunne berette hjem til Storbritannien om en dansk prinsesse, der havde store personlige kvaliteter og en sikker social intuition. Dronning Victoria brød sig dog ikke om prinsessens familie. Hendes mors familie, den danske kongefamilie, var slemme, mens hendes fars familie bestod af latterlige personer.⁴⁸ På baggrund af de mange

⁴⁶ Prinsesse Victoria til dronning Victoria, 7. december 1860, i: Fulford (red.): *Dearest child*, 290; brevet i sin helhed, 289-90. I samme brev sendte prinsesse Victoria et fotografi af prinsesse Alexandra af Danmark, hvormed hun introducerede det danske tronfølgerpar og parrets ældste datter for dronning Victoria som en mulig ægteskabskandidat til tronfølgeren. I brevet gav hun en rosende karakteristik af den danske prinsesses udseende og helbred. I brevet hedder det, at prinsessen ville vække Berties interesse, men at hun som preusser ikke kunne *wish Bertie should ever marry her*, *ibid.*: 289. Længere inde i brevet gentog prinsesse Victoria, at *an alliance with Denmark would be a misfortune for us here*, *ibid.*: 290. I et senere brev fandt den preussiske kronprinsesse dog, at den danske prinsesse Alexandras pande var meget smal og hendes lidt for lang, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Strelitz, 4. juni 1861, i: *ibid.*: 337; brevet i sin helhed, 337-40. I et senere brev beskrev den preussiske kronprinsesse Victoria prinsesse Elisabeth af Wied som en umoden ung 17-årig kvinde, der konstant talte og talte og grinte højt, hvilket Victoria fandt upassende i betragtning af hendes alder, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Berlin, 22. februar 1861, i: *ibid.*: 311; brevet i sin helhed, 311-12. Prinsesse Elisabeth af Wied, der tilhørte Wied-Neuwied-dynastiet, som havde fyrstendømmet Wied-Neuwied (1784-1806), giftede sig i 1869 med fyrst Carol 1. af Rumænien, fyrste af Rumænien fra 1866-81 og Rumæniens første konge fra 1881-1914.

⁴⁷ Dronning Victoria til prinsesse Victoria, Windsor Castle, 18. december 1860, i: Fulford (red.): *Dearest child*, 292; brevet i sin helhed, 292-93; efter at have set fotografiet af prinsesse Alexandra skrev dronning Victoria til sin ældste datter: *What a pity she is who she is!*, dronning Victoria til prinsesse Victoria, Windsor Castle, 11. december 1860, i: *ibid.*: 291. Prinsesse Victoria af Preussen skrev tilbage til sin mor, at prinsesse Anna på ingen måde udmærkede sig i relation til sit udseende. Ifølge prinsessen havde prinsesse Anna en meget flad og smal pande, og desuden havde hun *an incipient twitching in her eyes, like Heinrich* [hendes bror, prins Heinrich af Hessen (1838-1900)] – *and her teeth are nearly all spoilt*, prinsesse Victoria til dronning Victoria, Berlin, 21. december 1860, i: *ibid.*: 293; brevet i sin helhed, 293-94. Prinsesse Victoria afsluttede sin vurdering med følgende undskyldning til moderen, *I fear you will be very angry with me for picking poor Anna to pieces but you asked my opinion!*, *ibid.*: 294. Prinsesse Anna, der tilhørte Hessen-Darmstadt-linjen, ægtede i 1864 storhertug Friedrich Franz 2. af Mecklenburg-Schwerin (1842-83).

⁴⁸ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Buckingham Palace, 25. februar 1861, i: Fulford (red.): *Dearest child*, 313; brevet i sin helhed, 312-13. Af de seks tyske prinsesser, som blev kasseret pga. deres udseende, var foruden prinsesse Anna af Hessen og prinsesse Elisabeth af Wied tillige prinsesse Marie Gasparine af Sachsen-Altenburg (1845-1930), prinsesse Wilhelmine af Württemberg (1844-92), prinsesse Augusta af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1844-1932), niece til Danmarks kong Christian 9., og prinsesse Hilda af Anhalt-Dessau (1839-1926). I et brev fra dronning Victoria fremgår det, at dronningen havde hørt, at prinsessen var meget smuk, men at hun var for gammel, og desuden var hendes forældre meget tåbelige og frivole mennesker, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 6. marts 1861, i: *ibid.*: 314; brevet i sin helhed, 314-15. Prinsessens mor var prinsesse Marie Louise (1814-95), der var født prinsesse af Hessen-Kassel og ældre søster til den danske dronning Louise, og som i 1832 giftede sig ind i Askanien-dynastiet og med prins Friedrich August af Anhalt-Dessau (1799-1864). Brylluppet stod på

uønskede emner blandt Europas prinsesser konstaterede kronprinsesse Victoria tørt i et brev, at prinsesser ulykkeligtvis ikke voksede op som svampe af jorden eller voksede på træerne. *I sit continually with the Gotha Almanack in my hands turning the leaves over in hopes to discover someone who has not come to light!*⁴⁹ Den danske dronning Louises yngste faster, hertuginde Augusta af Cambridge (1797-1889), der var født på Rumpenheim Slot som prinsesse af Hessen-Kassel, og som i 1818 giftede sig ind i det britiske kongehus, med hertug Adolphus af Cambridge (1774-1850, hertug af Cambridge fra 1801), dronning Victorias yngste farbror, arrangerede et stævnemøde for prinsesse Alexandra og den britiske tronfølger under familiens ophold på Rumpenheim Slot i september 1861.⁵⁰

Den dansk-britiske dynastiske forbindelse i 1863 blev indgået imod al gængs politisk logik. Storbritanniens dronning Victoria var enke efter en tysk prins, og hun havde to tyskgifte døtre, den ældste var endog gift ind i det preussiske kongehus, hvorfor Storbritannien på ingen måde ønskede at blive part i det forestående militære opgør om hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg. Men problemet var det yderst begrænsede udvalg af passende ægteskabskandidater fra Europas øvrige protestantiske konge- og fyrstehuse.

I 1864 var problemet for det russiske kejserpar og deres ældste søn, den russiske tronfølger storfyrst Nikolaj, at udbuddet af giftefærdige, protestantiske prinsesser i alderen 15-25 år begrænsede sig til blot 14. Heraf var seks af de tyske som nævnt i Edwards (7.) tilfælde betegnet som umulige af dronning Victoria. De to britiske, Helena (1846-1923) og Louise (1848-1939), kunne der ikke være tale om, så forholdsvis kort efter Krimkrigen. Den eneste oldenborgske prinsesse, Catharina (1846-66), var svagelig og døde kort efter, og Nikolajs preussiske halvtante Alexandrine (1842-1906) var allerede lovet bort til storhertugdømmet Mecklenburg-Schwerin. Tilbage var der to hannoveranske prinsesser på 16 og 15 år, Frederika (1848-1926) og Marie (1849-1904), døtre af den blinde Georg 5., en nederlandsk prinsesse, Marie (1841-1910), og endelig danske prinsesse Dagmar.⁵¹

Rumpenheim Slot. Dronning Victorias yndlingsaversion var Hessen-Kassel-linjen og dens medlemmer, herunder den danske dronning, som hun betragtede som umoralske og intrigante.

⁴⁹ Kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Berlin, 20. april 1861, i: Fulford (red.): *Dearest child*, 323; brevet i sin helhed, 322-23.

⁵⁰ Under opholdet blev den dynastiske forbindelse reelt aftalt, og forlovelsen fulgte i efteråret 1862, hvorpå prinsesse Alexandra blev sendt til Storbritannien for på Osborne at tilbringe nogle dage alene hos den britiske regent. Den danske prinsesse Alexandra formåede at indynde sig hos den britiske monark grundet sin skønhed og sikre sociale intuition. Sommeropholdet på Rumpenheim i 1862 er skildret i en dagbog af hertuginde Augustas yngste datter, prinsesse Mary Adelaide af Cambridge (1833-97), der i 1866 ægtede prins Franz af Teck (1837-1900, hertug af Teck fra 1871), og som blev mor til dronning Mary (1867-1953), den britiske kong Georg 5.s (1910-36) gemalinde, Cooke: *A Memoir of*, bd. I, 396-98.

⁵¹ Bramsen: *Huset*, bd. 1, 196-204, 314; Olden-Jørgensen: *Prinsessen*, 111-16, 126-28.

Den danske prinsesse Alexandras personlige kvaliteter var uomtvistelige, og disse opvejede i den sidste ende de politiske ulemper, der kunne blive en følge af den dynastiske forbindelse. I marts 1863 stod brylluppet mellem Alexandra og den britiske tronfølger, prinsen af Wales, Edward (7.) (1901-10), på Windsor Slot. Parret blev viet i St George's Chapel. Parret var ottendedelsfætter og -kusine som efterkommere af den britiske kong Georg 2.

4.2. Italiens samling

Middelalderens feudalsystem vedblev at bestå som et bælte ned igennem Mitteleuropa, hvor Italien og Tyskland blot var geografiske overbegreber for en mosaik af statsdannelser helt indtil midten af 1800-tallet. Med nationalismens fremkomst som politisk bevægelse skulle der i det tysk-italienske område skabes nationer ud af mange statsdannelser. Kongeriget Sardinien-Piemonte (Savoyendynastiet) stillede sig i revolutionsåret 1848 i spidsen for den italiensk-nationale bevægelse ved at erklære krig mod Habsburgmonarkiet, hvor der i kongeriget Lombardiet-Veneto (1815-66) var nationale separatistopstande. Krigen 1848-49, Den Italiensk-Østrigske Krig, også kaldet Den Første Italienske Uafhængighedskrig, underminerede de traditionelt nære slægtsbånd mellem den habsburgske kejserfamilie og Savoyendynastiet, der ligesom Habsburgerne også var nært beslægtede med de øvrige italienske dynastier. I Habsburgmonarkiet var der i forbindelse med revolutionerne i 1848 foruden Norditalien nationale separatistopstande i fx Bøhmen og Ungarn, og i den dansk-tyske helstat Slesvig-Holsten. Den yngre glücksborgske hertuginje splittedes i Treårskrigen mellem en helstatspatriotisk, national (slesvig-holstensk) og kosmopolitisk orientering, og den anden slesvig-holstenske sidelinje til det oldenborgske kongehus, Augustenborgerne, støttede slesvig-holstenerne og tabte kampen om den danske trone.⁵²

Revolutionerne i 1848 i de italienske stater blev slået ned, og krigen endte med en østrigsk sejr. I 1859 udbrød der en ny krig, Den Italiensk-Østrigske Krig, Den Anden Italienske Uafhængighedskrig, hvor det lykkedes Sardinien-Piemonte i alliance med Frankrig at fravriste kejserriget Østrig Lombardiet. Fyrstehusene i de i 1814 genoprettede fyrstestater Modena, den habsburgske sidelinje Østrig-Este (Habsburg-Este), og Toscana, en sidelinje inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet, støttede Østrig i krigen, Modena i begge krige. Østrig måtte efter nederlaget i

⁵² Patriarca og Riall (red.): *The Risorgimento*; Sellin: *Das Jahrhundert*, 97-117.

krigen opgave sin traditionelle støtte til fyrsterne i staterne Parma, fra 1847-59 regeret af Bourbon-dynastiet, hertugdømmet Modena og storhertugdømmet Toscana, der erobrede og indlemmedes i kongeriget Sardinien-Piemonte 1859-60. Kongeriget Begge Sicilier (Bourbon-dynastiet) erobrede og indlemmedes i Sardinien-Piemonte i 1860, og i 1861 oprettedes kongeriget Italien som en omdannelse af kongeriget Sardinien-Piemonte med Savoyen-dynastiet fra Sardinien-Piemonte som det nationale kongehus. Den italienske samlingsproces krænkede ligesom den tyske dynastiske rettigheder ved opløsningen af traditionsrige fyrstestater, men modsat det tyske kejserrige blev Italien ikke organiseret som en forbundsstat. Kongeriget Italien organiseredes som en enhedsstat. Tyskland og Italien blev begge udformet som konstitutionelle monarkier på grundlag af valg i parlamenterne, i Italien tillige med brug af folkeafstemninger.

Det nye italienske dynasti var derfor særdeles upopulært blandt de øvrige italienske dynastier og derigennem tillige Habsburgerne og Bourbonerne i Frankrig og Spanien. Der var ikke mange dynastier, der ville indgå relationer med Italien. Derved kom det nye, glücksborgske dynasti i Danmark i søgelyset. Den italienske kronprins Umberto (1.) (1844-1900, konge 1878-1900) søgte at indgå et ægteskabeligt parti med den danske prinsesse Dagmar i 1864. Kronprinsen endte dog med at gifte sig inden for Savoyen-dynastiet. Den russiske forbindelse var på dette tidspunkt allerede fastlagt.⁵³

⁵³ Lindgren: *Europas svigerbørn*, 52; Patriarca og Riall (red.): *The Risorgimento*; Körner: 'Heirs and their wives', 38-53. I et brev til sin ældste datter, kronprinsesse Victoria af Preussen, gjorde dronning Victoria sig tanker om Italiens og Tysklands samling og de krænkelse af dynastiske rettigheder, som dannelsen af den italienske og tyske nationalstat i hhv. 1861 og 1871 baserede sig på. Den britiske dronning gav en karakteristik af Italiens første konge, Victor Emmanuel (1861-78). *To me has never been the same, since he undermined his own Uncle's Kingdom* [kongeriget Begge Sicilier] *and took that, as well as other peoples, near relations, of his own; and it used to be my pride and dear Papa's* [prins Albert (1819-61)] *to be able to say that your excellent father-in-law* [kong Wilhelm 1. (1861-88)] *would never let himself become a tool of Bismarck's ambition as the King of Italy had been of Cavour's. Alas! I can say that no longer, and '66 destroyed that bright difference. This does not mean that the unity of Germany was not right, or not wished for by me and dear Papa. We both earnestly wished for that – for one head, one army and diplomacy; but not for dethroning other Princes and taking their private property and palaces. No, that was and is a grave mistake. And I never could live in their palaces if I were the Emperor or you,* dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Balmoral Castle, 30. september 1873, i: Fulford (red.): *Darling*, 111; brevet i sin helhed, 110-11.

Middelalderens feudalstatslige opsplitning efterlod forskellige nationaliteter, identiteter, traditioner og kulturer inden for de gamle fyrste- og bystater, og i midten af Europa, i det tysk-italienske område, vedblev denne struktur at bestå frem til midten af 1800-tallet. Den syditalienske dronning Marie Sophie af Begge Sicilier (1841-1925), født hertuginde i Bayern (Wittelsbach-dynastiet) og i 1859 gift med Begge Siciliers sidste monark, kong Frans 2. (1859-61), vedblev i sit eksil ud fra en varetagelse af Bourbon-dynastiets rettigheder i det nedlagte kongerige at modarbejde kongeriget Italien og dets interesser. Under 1. verdenskrig (1914-18) var eksdronningen aktiv på Centralmagterne Det Tyske Kejserrige og Østrig-Ungarns side i deres krig imod Italien, der i 1915 indtrådte i krigen på Ententemagternes side. Hun håbede på, at et italiensk nederlag muligvis kunne medføre genoprettelsen af kongeriget Begge Sicilier.

Storhertuginde Augusta af Mecklenburg-Strelitz (1822-1916, født britisk prinsesse (Cambridge-linjen) og storhertuginde fra 1860-1904), der var kusine til den danske dronning Louise, "Europas svigermor", var kendt for sin anti-preussiske indstilling og kaldte Preussen for "fjenden". Den preussiske kronprinsesse Victoria bemærkede denne kølige holdning til den stat, hvis fyrstehus hun havde giftet sig ind i. *Is it not rather odd and uncivil of Augusta, to pass through here, have her dinner in the royal apartment at the station, send for Lord Odo Russell and never let me know,*

5. Kongevalg og tilbudte troner

En afgørende baggrund for tilblivelsen af ”Europas svigerfar” er det forhold, at den internationale dynastipolitik havde langt bedre vilkår i midten af det 19. århundrede, hvor monarkiet endnu var anset som den eneste anstændige statsform i Europa. Omkring år 1900 var der siger og skriver tre republikker i Europa: Frankrig, Schweiz og San Marino. De nye nationalstater, der opstod som følge af nationalismen i 1800-tallet, blev alle organiseret som konstitutionelle monarkier.⁵⁴ I 1863, da Christian 9. besteg den danske trone, var der tre kejsere (Frankrig, Østrig (Habsburgmonarkiet), Rusland)), en pave (Kirkestaten), en sultan (Det Osmanniske Rige), to regerende dronninger (Storbritannien, Spanien), 12 konger (Sverige-Norge, Danmark, Preussen, Bayern, Sachsen, Württemberg, Hannover, Nederlandene, Belgien, Portugal, Italien, Grækenland) foruden de resterende tyske monarkier, og ud over de nuværende fyrstendømmer Monaco, Liechtenstein og Andorra tre fyrster (Rumænien, Serbien, Montenegro). Antallet af konger dækker over den svensk-norske konge, der var konge i to kongeriger, Sverige og Norge, og antallet inkluderer ikke kongerigerne Bøhmen, Ungarn, Kroatien, Slavonien, Lombardiet-Veneto, Dalmatien og Galizien-Lodomerien, hvis konger var den østrigske kejser, og kongeriget Polen (Kongres-Polen) (1815-67), hvis konge var den russiske zar.

Oprettelsen af Grækenland udgjorde et led i historien om nationalismen på Balkan-halvøen, der i 1800- og 1900-tallet etablerede nye nationalstater på resterne af det smuldrende multinationale osmanniske rige. De europæiske stormagter skulle hver gang tage stilling til, hvilke europæiske fyrstehuse der skulle lede de nye, oftest uhyre skrøbelige, statsdannelser. I fodenden af halvøen oprettedes efter Den Græske Uafhængighedskrig (1821-29) kongeriget Grækenland, hvis første konge blev Otto 1. (1832-62) fra den bayerske Wittelsbach-slægt. Otto 1. blev valgt til konge af den græske nationalforsamling. I 1862 blev den tyskfødte monark afsat af græske oprørere, og de europæiske stormagter skulle nu finde en kandidat til den ledige græske trone.

either that she is coming or that she would like to see me? This she does each time, and I think it so rude. Especially considering how kind we are to Adolphus [storhertug Adolphus Friedrich 5. (1904-14), storhertuginde Augustas søn, som i Den Fransk-Tyske Krig (1870-71) havde deltaget sammen med kronprinsesse Victorias gemal, kronprins Friedrich (3.)] whom Fritz [kronprins Friedrich (3.)] had with him during the war, and also considering that she is a German Grand-Duchess, and lastly, that I have nothing to do with politics, nor am I responsible for any occurrence which is disagreeable to her feelings; and always remain her cousin! If she did not pass through here – of course one would not say anything. I must say it does hurt my feelings, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Berlin, 18. april 1877, i: Fulford (red.): *Darling*, 248-49. Kronprinsesse Victoria undrede sig over storhertuginde Augustas fjendtlige indstilling til Preussen, da storhertugdømmet Mecklenburg-Strelitz havde støttet Preussen i såvel 1866-krigen og krigen mod Frankrig (1870-71), sidstnævnte i form af parrets søn. På trods heraf var storhertugparret Friedrich Wilhelm (1860-1904) og Augusta anti-preussiske, og storhertugen opponerede imod Preussens annekstion af kongeriget Hannover.

⁵⁴ Langewiesche: *Die Monarchie*, 6; Müller: 'Stabilizing', 2.

Rusland foreslog hertug Nikolaj af Leuchtenberg (1843-91, hertug fra 1852), der var dattersøn af zar Nikolaj 1. og sønnesøn af stedsønnen til kejser Napoleon 1. (1804-1814/15), Eugène de Beauharnais (1781-1824), som var vicekonge af Italien (1805-14) og hertug af Leuchtenberg og fyrste af Eichstätt (1817-24). Grækerne foreslog dronning Victorias næstældste søn, prins Alfred (1844-1900), og ved en selvbestaltet folkeafstemning i december 1862 valgte den græske befolkning med overvældende majoritet den britiske prins til græsk konge. Prins Alfred fik over 95 % af de ca. 240.000 stemmer. Der var 93 stemmer for en republik og seks for en græsk kandidat. Den danske prins Vilhelm fik seks stemmer, og den designerede kong Otto fik blot én stemme. Frankrigs kandidat, hertug Henri af Aumale (1822-97), Borgerkongen Louis Philippe 1.s næst yngste søn, fik tre stemmer, mens Ruslands kandidat, hertug Nikolaj af Leuchtenberg, kom ind på en andenplads med 2.400 stemmer. Den russiske kejser Alexander 2. fik 1.917 stemmer, mens den russiske storfyrst Konstantin (1827-92), yngre bror til Alexander 2. og fra 1867 svigerfar til den danske prins Vilhelm (Georg 1.), opnåede 478 stemmer. Prins Napoleon-Jerôme-Bonaparte (1822-91), fætter til kejser Napoleon 3. og fra 1879-91 et omstridt overhoved for Bonaparte-dynastiet, fik 345 stemmer i den græske folkeafstemning, mens den italienske prins Amadeo (1845-90), den første hertug af Aosta (1845-90), grundlægger af Aosta-linjen i det italienske kongehus Savoyen og søn af Italiens første konge, Victor Emmanuel 2. (1861-78), fik 13 stemmer. Senere valgte han til spansk konge som Amadeo 1. (1870-73). Han abdicerede i 1873. Frankrigs kejser Napoleon 3. fik to stemmer.⁵⁵

⁵⁵ Dronning Victoria nævnte i et brev til sin ældste datter, kronprinsesse Victoria af Preussen, at hertug Ernst 2. af Sachsen-Coburg-Gotha (1844-93), dronning Victorias svoger, bror til prins Albert og farbror til den preussiske kronprinsesse Victoria, synedes opsat på at bestige den græske trone, og at prins Alfred følgelig ville gå til Coburg, dvs. overtage tronen i hertugdømmet efter den barnløse farbror, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 7. januar 1863, i: Fulford (red.): *Dearest Mama*, 158; kronprinsesse Victoria skrev tilbage, at hendes tante, Ernst 2.s gemalinde, hertuginde Alexandrine (1820-1904; født prinsesse af Baden), foretrak det stille liv og hadede det varme klima, hvorfor hun næppe ville være opsat på at rejse til Athen, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Berlin, 10. januar 1863, i: *ibid.*: 159; dronning Victoria udbad sig sin ældste datters mening om prins Friedrich (1829-80, hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg fra 1869-80) som kandidat til den græske trone, såfremt kandidaturet for hertug Ernst 2. fejlede. Dronningen motiverede sit valg med, at han *is my nephew by marriage, has children, and has lost his home!!*, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 14. januar 1863, i: *ibid.*: 160; brevet i sin helhed, 159-60. Prins Friedrich havde i 1856 ægtet førnævnte prinsesse Adelheid af Hohenlohe-Langenburg, dronning Victorias niece. Prins Friedrichs far, hertug Christian August 2. af Sønderborg-Augustenburg (1798-1869, hertug fra 1814), gav efter de slesvig-holstenske separatisters nederlag i Treårskrigen (1848-50) afkald på sit arvekrav mod en kontant erstatning. Hans ældste søn, prins Friedrich, videreførte Augustenborgernes arvekrav, og ved Frederik 7.s død i november 1863 erklærede han sig selv som hertug Friedrich 8. af Slesvig-Holsten. Den Dansk-Tyske Krig i 1864 resulterede i afståelsen af hertugdømmerne og helstatens opløsning. Preussen tillod dog ikke dannelsen af en selvstændig slesvig-holstensk stat. Kronprinsesse Victoria skrev, at forslaget om hertug Ernst 2. som ny græsk konge vakte betydelig vrede hos den preussiske kong Wilhelm 1., konge af Preussen 1861-88 og tysk kejser fra 1871-88, der var kronprinsessens svigerfar. Hertugen betragtedes som for liberal i kongen og den preussiske ministerpræsident Otto von Bismarcks (1815-98; ministerpræsident i Preussen 1862-90) øjne. Han var særligt vred over, at den britiske regering havde tilbudt Grækenland De Ioniske Øer, et britisk protektorat siden 1815, i 1862, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Berlin, 12. januar 1863, i: *ibid.*: 160; brevet i sin helhed, 160-62. Kongen så det som en uønsket

Storbritannien foreslog blandt andre hertug Ernst 2. af Sachsen-Coburg-Gotha, den fjerde fyrst Ernst Leopold af Leiningen og ærkehertug Maximilian af Østrig (1832-67), kejser af Mexico som Maximilian 1. (1864-67), som kandidater til den græske trone. Alle stormagternes kandidater blev dog afvist med den begrundelse, at man af hensyn til magtbalancen, ligevægtsprincippet i Wienerkongressens ånd, skulle vælge en kandidat fra en ikke-stormagt. Derfor var medlemmer af fx Frankrig, Storbritannien og Ruslands fyrstehuse på forhånd udelukkede. Ved London-traktaten i 1832 var det endvidere blevet fastlagt, at ingen fra stormagternes kreds skulle vælges til græsk konge.

I marts 1863 fik den britiske regering i forbindelse med prinsesse Alexandras bryllup øje på prins Christians (9.) næstældste søn, den 17-årige danske prins Vilhelm, som kandidat til den græske

udbredelse af nationalismen. I 1864 overdrog Storbritannien officielt De Ioniske Øer til Grækenland, hvilket var med til at øge den nyvalgte kong Georg 1.s popularitet. Kronprinsesse Victoria svarede dronningen, at hun bestemt kunne anbefale prins Friedrich af Sønderborg-Augustenburg som ny græsk konge, *if this was merely a question of who would make a constitutional, good and respectable king, he would certainly have my voice*, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Berlin, 17. januar 1863, i: *ibid.*: 163; brevet i sin helhed, 162-63. Men kronprinsessen mente ikke, at prins Friedrich ville blive tilbudt den græske trone. En accept af den græske trone ville i den preussiske kronprinsesses øjne forudsætte, at han gav afkald på sine arverettigheder til hertugdømmerne Slesvig og Holsten, hvilket ville være et alvorligt tilbageslag for den slesvig-holstenske sag. Der ville desuden være de samme indvendinger mod hans bror, da prins Friedrich ikke havde en søn. I januar 1863 havde prins Friedrich lagt to sønner i graven, der blev hhv. et år og knap tre måneder gamle. Først den 11. august 1863 fik han en levedygtig søn. Dronning Victoria skrev, at stemningen hjemme i Storbritannien efterhånden var mere for fyrst Ernst Leopold af Leiningen (1830-1904; fyrste fra 1856) fra Leiningen-dynastiet, dronning Victorias nevø, som alternativ kandidat til hertug Ernst 2. frem for prins Friedrich af Sønderborg-Augustenburg, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 17. januar 1863, i: *ibid.*: 162. I 1779 blev titlen som fyrste af Leiningen skabt som titulær tysk-romersk rigsfyrstetitel, fra 1803-06 et suverænt rigsfyrstendømme som fyrstendømmet Leiningen, for den yngre rigsgrevelinje Leiningen-Dagsburg-Hartenburg (fra 1560), der havde besiddelser i form af et rigsumiddelbart territorium. Kronprinsesse Victoria skrev i et brev til sin mor, at fyrst Ernst Leopold ville være en fremragende kandidat som et muligt alternativ til hertug Ernst 2., men at han formentlig var for magelig anlagt til at bryde sig om den vanskelige og tvivlsomme opgave som græsk monark, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Berlin, 20. januar 1863, i: *ibid.*: 164. Kronprinsesse Victoria skrev den 24. januar i et brev, at det rygtedes, at hertug Ernst 2. definitivt havde opgivet sit græske kongekandidatur, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Berlin, 24. januar 1863, i: *ibid.*: 166; brevet i sin helhed, 166-67. Dronning Victoria mente dog, at det var mere end sandsynligt, at hertug Ernst 2. ville blive ny græsk regent, men at han dog for en tid ville beholde sit hertugdømme, forudsat at parlamentet i den tyske fyrstestat ville give sin tilladelse dertil. Natten før havde det britiske statsoverhoved modtaget et brev fra fyrst Ernst Leopold, hvori han afslog et eventuelt tilbud om at blive ny græsk konge *in the most modest and sensible way*, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 28. januar 1863, i: *ibid.*: 168; brevet i sin helhed, 168-69. I februar skrev dronning Victoria i et brev, at hertug Ernst 2. endeligt havde opgivet sit kandidatur, da parlamentet i hans hertugdømme, Sachsen-Coburg-Gotha, ikke ville give sin billigelse til kongevalget og en mulig personalunion mellem det tyske hertugdømme og det græske kongerige, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 7. februar 1863, i: *ibid.*: 173; brevet i sin helhed, 173-74.

Ruslands foretrukne kandidat skiftede mellem hertug Nikolaj af Leuchtenberg, der tilhørte Beauharnais-dynastiet (Leuchtenberg), som var integreret i det russiske samfund, militær og zarfamilie med deres tyske fyrstetitel, og hans svoger prins Vilhelm af Baden (1829-97). Prins Vilhelm, der via sin gemalinde var svoger til hertug Nikolaj af Leuchtenberg, var desuden gennem to af sine søstre svoger til to andre kandidater til den græske trone: hertug Ernst 2. af Sachsen-Coburg-Gotha og fyrst Ernst Leopold af Leiningen. Efter den græske folkeafstemning blev prins Vilhelm overvejet som kandidat til den græske trone af den preussiske kong Vilhelm 1. og Otto von Bismarck. Som potentiel kandidat forlangte prins Vilhelm ingen fraskrivninger af arverettigheder til den græske trone fra den afsatte kong Ottos familie i kongeriget Bayern.

trone.⁵⁶ Den 30. marts 1863 valgte den græske nationalforsamling enstemmigt ham til græsk konge under navnet Georg 1. Da den afsatte kong Otto 1. aldrig frivilligt abdicerede, sejrede ligevægtsprincippet over legitimitetsprincippet, hvilket også var tilfældet i forbindelse med dannelsen af de acceptable konstitutionelle monarkier Belgien 1830-31 og Grækenland. Den 6. juni 1863 anmodede en græsk delegation i København officielt Frederik 7. om halvnevøens valg til græsk monark. Prins Vilhelm blev således den første glücksborger på en europæisk trone, da hans far, prins Christian (9.), først besteg den danske trone i november samme år. Den nyvalgte græske kong Georg 1. tog Frederik 7. til forbillede, da han som sit valgsprog valgte den folkekære monarks ”Folkets kærlighed, min styrke”. Hans efterkommere som græske monarker valgte ligeledes dette fængende valgsprog.

Kong Georg 1. markerede sin danske oprindelse i sit nye, græske kongevåben. De heraldiske symboler for Danmark, Slesvig, Holsten, Lauenborg, Oldenburg og Delmenhorst kom således med i rigsvåbenet. I perioden 1863-1973 var de græske monarkers officielle titel ”Hellenernes Konge”; en titulatur inspireret af folkesuverænitetstanken, hvor man gjorde nationaliteten og ikke territoriet til omdrejningspunktet for monarkernes titulaturer, fx Belgien (1831-), Frankrig (1804-1814/15, 1830-48 og 1852-70) og Italien (1861-1946), ”af Guds nåde og folkets vilje Konge af Italien”. Uagtet at den græske forfatning fra 1844 decideret forbød en personalunion mellem kongerigerne Bayern og Grækenland (forfatningen af 1864 generelt personalunioner) og krævede en græsk-ortodoks monark, var det græske kongehus arveberettiget til den danske trone fra 1863-1953 ligesom det norske kongehus fra 1905-53. Kong Georg 1. beholdt sin danske prinsetitel efter den græske tronbestigelse, og siden 1863 har alle medlemmer af det græske kongehus ført titlen prins, respektive prinsesse, af Grækenland og Danmark (titlen ”til Danmark”: med i arvefølgen). Georg 1. fik lov til at beholde sin evangelisk-lutherske tro.

Det unge Grækenland stod under Ruslands beskyttelse imod Det Osmanniske Rige. Georg 1. valgte derfor sin brud og dronning i det russiske kejsarhus. Samtidig var ægteskabet en forsikring til det ortodokse Grækenland om, at han som luthersk konge i et ægteskab med en ortodoks russisk storfyrstinde ville få børn, der ville blive opdraget i den ortodokse tro. I 1867 giftede han sig med storfyrstinde Olga (1851-1926), der var niece til zar Alexander 2., som havde støttet prins Vilhelms kandidatur til den græske trone. Parret var sekstendedelsniece og sekstendedelsonkel som

⁵⁶ Dronning Victoria skrev til sin ældste datter, at den skøre regering *is bent on making poor Willie King of Greece, and I fear that Princess Christian may consent. Alix and Bertie are much against it*, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Windsor Castle, 25. marts 1863, i: Fulford (red.): *Dearest Mama*, 186-87. ”Prinsesse Christian” var prinsesse Louise, senere på året dronning Louise af Danmark. ”Alix og Bertie” var kælenavnene for det britiske tronfølgerpar, prinsesse Alexandra og prins Edward (7.) af Wales.

efterkommere af den britiske kong Georg 2. og sekstendedelsfætter og -kusine som efterkommere af grev Christian Karl Reinhard af Leiningen-Dagsburg-Falkenburg (1695-1766). På mødrene side (Sachsen-Altenburg) var den græske dronning kusine til sin svoger hertug Ernst August, prinsesse Thyras gemal, og på fædrene side var hun kusine til sin svoger zar Alexander (3.), prinsesse Dagmars gemal.

Bulgarien blev oprettet efter Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78) som et selvstændigt fyrstendømme under osmannisk overhøjhed i 1878. Prins Alexander af Battenberg (1857-93), der var nevø til den russiske zar Alexander 2., og som havde deltaget på russisk side i krigen, blev i 1879 enstemmigt valgt til fyrste af den nye statsdannelse af det bulgarske parlament. Alexander, der var valgt af de europæiske stormagter, pådrog sig dog deres og ikke mindst Ruslands vrede, hvorfor han blev tvunget til at abdicere den 7. september 1886. Derfor skulle der findes en egnet afløser, en kandidat fra et fyrstehus, som kunne få opbakning fra alle stormagter. Christian 9.s yngste søn, prins Valdemar, fik således i 1886 et tilbud om at blive ny fyrste af Bulgarien, en uriaspost uden sidestykke. Han afslog tilbuddet samme år, da det ville gøre ham til fjende af sin egen bror den græske kong Georg 1. De to balkanstater rivaliserede om magten i regionen efter det tomrum, som et osmannisk rige i opbrud efterhånden efterlod sig. I Den Anden Balkankrig i 1913 kom bl.a. de to lande i krig med hinanden. Bulgarien opnåede officielt uafhængighed af Det Osmanniske Rige i 1908.

Norge havde siden 1814 været et selvstændigt kongerige, en nationalstat med egen konstitutionel kongemagt i den svensk-norske personalunion (1814-1905), defineret i den norske Eidsvoll-forfatning fra 17. maj 1814. Den svensk-norske personalunion brød sammen med kongeriget Norges ensidige udmeldelse ved en parlaments- og regeringsbeslutning af den 7. juni 1905, den såkaldte 7. juni-erklæring, der fra den norske regerings side fastslog unionens opløsning. Beslutningen blev bekræftet ved en norsk folkeafstemning i august 1905 og den svenske rigsdags anerkendelse af opsigelsen og kong Oscar 2.s tronfrasingelse som norsk konge i oktober 1905, hvorved Norge blev en uafhængig nationalstat. Med sikringen af den nationalpolitiske uafhængighed efter personalunionens opløsning aktualiseredes spørgsmålet om valget af fremtidig statsform, og i tilfælde af et monarki at vælge en kandidat til den ledige norske trone, som ville kunne få opbakning af alle europæiske stormagter. To stormagtsmonarker, den russiske zar Nikolaj 2. (1894-1917) og den tyske kejser Wilhelm 2. (1888-1918), foreslog prins Valdemar som ny norsk regent. Men også i 1905 afslog han tilbuddet. Valdemars gemalindes katolske tro voldte tillige besværligheder i det protestantiske Norge. Ved en folkeafstemning i november 1905 valgtes i stedet

prins Valdemars brorsøn den danske prins Carl (1872-1957), kronprins Frederiks (8.) næstældste søn, til norsk konge (Haakon 7.). Prins Carl fik støtte til sit kandidatur af stormagterne, ikke mindst Storbritannien, hvis konge, Edward 7., var onkel og svigerfar til prins Carl, og via sin mor var han beslægtet med Bernadotterne, det afsatte dynasti, der ved en sekundogenitur var blevet tilbudt den norske trone.⁵⁷ Taktikken med at anvende tronkandidater fra det regerende dynasti eller dets sidelinjer for at realisere national uafhængighed havde fortilfælde i fx Slesvig-Holsten (1848) og Ungarn (1848). Med grundlæggelsen af det moderne norske kongehus var det nationalt selvstændige norske kongehus på ny en historisk realitet. Prins Valdemar blev kendt som ”Kongernes Onkel”, da fem af hans nevøer var europæiske regenter i Danmark, Norge, Storbritannien, Grækenland og Rusland.⁵⁸

Danmarks reducerede magtpolitiske stilling i Europa efter 1814 havde således også betydning i forhold til de nye nationalstater, der mere problemfrit kunne søge deres fremtidige monarker for deres egne nationale konge- og fyrstehuse i det danske kongehus. Vigtigheden i at vælge en fyrstelig kandidat fra en ikke-stormagt blev understreget i Spanien, hvor dynastiet Hohenzollern-Sigmaringen kandiderede til den spanske trone efter Isabella 2.s (1833-68) afsættelse i 1868, hvilket blev anledning til udbruddet af Den Fransk-Tyske Krig (1870-71). Frankrig begyndte at føle sig indesluttet af det ekspanderende Hohenzollern-dynasti, konger af Preussen fra 1701, fra 1871 tyske kejsere, hvis katolske sidelinje (-Sigmaringen) siden 1866 havde siddet på den rumænske trone, og frygtede en spansk-preussisk dynastisk og geopolitisk omklamring af Frankrig. Både i Belgien (1830-31) og Bulgariens (1886-87) tilfælde blev stormagtskandidater forbigået: Borgerkongen Louis Philippes næstældste søn, hertug Louis af Nemours (1814-96), prins Auguste de Beauharnais (1810-35), hertug af Leuchtenberg 1824-35, og ærkehertug Karl af Østrig, hertug af Teschen (1771-1847) (Belgien), og hertug Alexander af Oldenburg (1844-1932), Ruslands kandidat til den bulgarske trone i 1886. En linje af storhertugfamilien fra Oldenburg, efterkommerne efter hertug Georg af Oldenburg (1784-1812) og en datter til den russiske zar Paul 1. (1796-1801), assimileredes i det russiske samfund, militær og kejserfamilie med deres tyske fyrstetitel. Hertug Alexander var sønnesøn til hertug Georg.

⁵⁷ Umiddelbart efter den norske opsigelse af unionen med Sverige i juni 1905, foranlediget af nationalismen, fremsatte den norske regering Bernadotte-tilbuddet, der under betingelse af en fraskrivning af arveretten til den svenske trone tilbød en valgt Bernadotte-monark i et uafhængigt Norge. I dette forslag om en sekundogenitur inden for Bernadotte-dynastiet rettedes opmærksomheden på kong Oscar 2.s tredje søn, prins Carl (1861-1951), bror til kronprins Gustaf (5.) (1907-50), som ny norsk konge. Bernadotte-tilbuddet blev dog endeligt officielt skrinlagt i oktober 1905 med kong Oscar 2.s tronfragsigelse som norsk konge. I stedet blev den danske prins Carl, der var halvnevø og siden 1897 svoger til den anden prins Carl, valgt til norsk konge i november 1905.

⁵⁸ Bramsen: *Huset*, bd. 2, 5-15, 42-44, 47-48, 224-26, 290; Olden-Jørgensen: *Prinsessen*, 141-46, 157-59; Wilkenschildt: *Kongeligt*, 224; Due-Nielsen: 'Danmark', 84-101.

Georg 1.s yngste søn, prins Christopher af Grækenland og Danmark (1888-1940), blev bl.a. tilbudt tronerne i Albanien og Litauen i hhv. 1913 og 1918. Begge staters monarker blev hentet i tyske fyrstehuse, men Albanien blev erklæret for republik i 1914 (officielt i 1925) og Litauen i 1918. Disse to lande illustrerede ligesom eksempler som Finland (1917-19), Irland (1916), Georgien (1917-18) og Polen (1916-18), at monarkiet som statsform ved udformningen af nye statsdannelser i Europa var ved at rinde ud i tiden omkring 1. verdenskrig. I det 20. århundrede begyndte en successiv afskaffelse af en lang række europæiske monarkier som led i en demokratiseringsproces. Udviklingen blev igangsat af det portugisiske monarkis fald i 1910. I kølvandet på 1. verdenskrig (1914-18) fulgte afskaffelsen af 26 monarkier som følge af dels monarkiets ophør på tysknationalt plan i form af det tyske kejserrige (1918) og dermed de øvrige 22 tyske monarkier, organiseret i delstater, fraregnet de tre bystater, der formelt blev regnet for republikker, dels opløsningen af de tre multinationale imperier: Det Russiske Kejserrige (1917), Habsburgmonarkiet (fra 1867 dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn) i 1918 og Det Osmanniske Rige (1922); sidstnævnte opløstes gradvist i løbet af 1800- og 1900-tallet i nye nationalstater.⁵⁹

6. Fyrst Nicolaj 1. af Montenegro

I sin samtid havde Christian 9. en europæisk fyrstekollega i Montenegro, der ligeledes fik prædikatet ”Europas svigerfar”: Nicolaj 1. (1841-1921), der var montenegrinsk fyrste fra 1860-1910 og konge af den lille bjergrige, ortodokse balkanstat, fra 1910-18 (dynastiet Petrovic-Njegos).

Det serbiske fyrstendømme Duklja i 1000- og 1100-tallet, fra 1077 et kongerige, omfattede også dele af det nuværende Montenegro. Fyrstendømmet var en vasalstat under Det Byzantinske Imperium, inden det i 1040-42 blev uafhængigt. I 1186 blev det indlemmet i storfyrstendømmet Serbien. Det nuværende Montenegro var derefter en del af skiftende serbiske statsdannelser,

⁵⁹ Bramsen: *Huset*, bd. 2, 118, 150-55, bd. 1, 46-47; Dehn-Nielsen (red.): *Europas*, 10-11, 223; Møller: *Dynastiet*, 61; Bjørn: *Blot*, 46-47; Curley: *Monarchs*; sekunderet af 2. verdenskrig (1939-45) fulgte afskaffelsen af monarkiet som statsform i Jugoslavien, Italien, Bulgarien og Rumænien 1945-47. Senest er det græske monarki blevet afskaffet i 1973. I dag er der kun 12 europæiske monarkier tilbage, inklusive det spanske monarki, som blev genoprettet i 1975 efter 44 års republik.

Det glücksborgske dynasti kandiderede med prins Valdemar og hans nevø prins Christopher til tronerne i Bulgarien, Albanien og Litauen, som tilhører den gruppe af nationer, der havde haft deres egne stater og på ny opnåede at få deres egne stater med nationalismen i det 19. og 20. århundrede, hvoraf Bulgarien tilhører den gruppe af nationer, som fik deres egne stater i 1800- og 1900-tallet med reduceret suverænitet, inden de blev uafhængige nationalstater. Bulgarien og Albanien tilhører den gruppe af nationalstater, som ikke efterfølgende blev en del af en multinational statsdannelse. Litauen tilhører den gruppe af nationer, der på ny havde fået deres egne stater, inden de blev en del af den multinationale føderation Sovjetunionen, hvis opløsning i 1991 medførte, at Litauen blev en uafhængig nationalstat.

herunder fyrstendømmet Zeta (1356-1498), og blev en del af Det Osmanniske Rige. Fyrstebispedømmet Montenegro (1516-1852) opnåede de facto uafhængighed af Det Osmanniske Rige i 1697, hvor embedet som ortodoks fyrstebiskop af Montenegro blev gjort arveligt inden for Petrovic-Njegos-dynastiet. Fra 1767-73 regeredes Montenegro kortvarigt af en zar i form af en montenegrinsk adelsmand, kaldet "Den Falske Kejser". I 1852 sekulariseredes det teokratiske fyrstebispedømme til fyrstendømmet Montenegro (1852-1910), der officielt opnåede uafhængighed af Det Osmanniske Rige efter Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78) i 1878 sammen med Serbien, fra 1817 autonomi inden for Det Osmanniske Rige som fyrstendømme, fra 1882 et kongerige, og Rumænien. Fyrstendømmet omdannedes til kongeriget Montenegro i 1910.

I perioden fra dannelsen af fyrstendømmet Serbien i 1817 og indtil oprettelsen af fyrstendømmet Bulgarien i 1878 var der tre slaviske statsdannelse, der havde deres egne fyrstehuse: Montenegro, Serbien og Rusland. Det montenegrinske fyrstehus udmærkede sig sammen med Serbien i en Balkan-sammenhæng ved, at dets medlemmer hentede inden for landets egne grænser. De fleste nye Balkan-stater hentede deres monarker i tyske konge- og fyrstehuse. Såvel Montenegro som Serbien knyttede dynastiske forbindelser med Det Russiske Kejserrige. I Montenegros tilfælde ægtede den næstældste datter til fyrst Nicolaj 1., prinsesse Milica (1866-1951), i 1889 den russiske storfyrst Peter Nikolajevitj (1864-1931), sønnesøn af zar Nikolaj 1. (1825-55). Den tredje datter, prinsesse Anastasia (1868-1935), formæledes i 1889 med hertug Georg af Leuchtenberg (1852-1912, hertug fra 1901). Hertug Georg var søn af hertug Maximilian af Leuchtenberg (1817-52, hertug fra 1835), der bosatte sig i Rusland og ægtede den russiske storfyrstinde Marie (1819-76), datter af zar Nikolaj 1. Hertug Georg var yngre bror til førnævnte hertug Nikolaj af Leuchtenberg. Beauharnais-slægten (Leuchtenberg) var integreret i det russiske samfund, militær og zarfamilie med deres tyske fyrstetitel. Efter parrets skilsmisse i 1906 giftede prinsessen sig året efter med storfyrst Nikolaj Nikolajevitj (1856-1929), ældre bror til storfyrst Peter. Med sin baggrund i den bjergrige, slaviske, ortodokse og anti-osmanniske balkanstat kunne Anastasia styrke de panslaviske tanker, der allerede trivedes hos storfyrst Nikolaj.

Den yngste bror til kong Peter 1. af Serbien (1903-18), prins Arsen (1859-1938) fra Karadjordjevic-dynastiet, ægtede i 1902 den russiske prinsesse Aurora Pavlovna Demidova af San Donato (1873-1904), der tilhørte den russiske adelsfamilie Demidov. Parret blev skilt i 1896. Peter 1.s datter prinsesse Helena af Serbien (1884-1962) giftede sig i 1911 med den russiske prins Ivan Konstantinovitj (1886-1918), der i 1918 myrdedes af bolsjevikkerne. Prinsen var oldebarn af zar Nikolaj 1.

De dynastiske forbindelser mellem Montenegro og Rusland var et udtryk for panslavismens styrke i den russiske kejserfamilie. Småstaten Montenegro fik derved en mulighed for dynastisk at markere sig på den europæiske scene i kraft af de dynastiske forbindelser, der blev indgået mellem det montenegrinske fyrstehus og det russiske kejserhus. Det var samtidig panslavismens centrale placering i Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet i Rusland, der var medvirkende til at gøde grunden for den dynastiske forbindelse mellem Rusland og Danmark i 1866.⁶⁰

Prins Mirko af Montenegro (1879-1918), der var den næstældste søn af fyrst Nicolaj 1., ægtede i 1902 Natalija Konstantinovic (1882-1950). Hendes farmor, prinsesse Anka Obrenovic (1821-68), var niece til Milos Obrenovic 1., der var fyrste af Serbien i perioderne 1817-39 og 1858-60, og som grundlagde fyrstehuset Obrenovic. Natalija og hendes familie var blevet udvist af Serbien, efter at hendes far havde kritiseret kong Alexander 1.s (1889-1903) upopulære ægteskab med den serbiske hofdame Draga Masin (1864-1903), dronning af Serbien fra 1900-03. Alexander 1. var halvfætter til Natalija. Da Natalija var barnebarn af prinsesse Anka Obrenovic, som blev henrettet i Beograd i 1868 sammen med sin fætter fyrst Mihailo Obrenovic 3. (1839-42 og 1860-68), lovede den serbiske regering at i tilfælde af, at kong Alexander 1. skulle dø barnløs, ville prins Mirko blive udnævnt til Serbiens konge. Ægteskabet mellem prins Mirko og Natalija bød dog kong Alexander inderligt imod, da han var overbevist om, at Mirko kun ægtede Natalija i forventning om at bestige den serbiske trone. Endvidere havde prins Mirkos ældste søster, prinsesse Zorka af Montenegro (1864-90), i 1883 ægtet Peter Karadjordjevic (1844-1921), den senere kong Peter 1. af Serbien (1903-18), kong Alexanders rival til tronen i Serbien. Ægteskabet rystede regionens ustabile geopolitiske

⁶⁰ Det russiske kejserhus (Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet), der selv var af blandet russisk og dansk-tysk oprindelse, søgte på grund af panslavismen andre dynastiske forbindelser end med de traditionelle tyske fyrstestater. De tyske konge- og fyrstehuse var dog ikke alle entydigt germanske i deres historiske oprindelse. I 1874 ægtede den russiske storfyrst Vladimir (1847-1909), søn af zar Alexander 2., prinsesse Marie af Mecklenburg-Schwerin (1854-1920), som tilhørte Huset Mecklenburg, der oprindeligt var slavisk, inden det i løbet af middelalderen blev germaniseret. I perioden fra ca. 1100 til ca. 1400 fandt der en fortykning sted i det østlige Tyskland, det vestlige Polen og langs Østersøens sydkyst. I denne germaniseringsproces blev en lang række slaviske sprog helt udryddet i løbet af tre århundreder. Sorberne, et nationalt mindretal i det østlige Tyskland, er i Tyskland den eneste slaviske nation, som har overlevet denne fortykning. Sorbernes sprog er i dag anerkendt som regionsprog i Tyskland. Sorberne tilhører sammen med kasjuberne i det nordlige Polen gruppen af vestslaviske nationer. Kasjuberne sprog er ligeledes anerkendt som regionsprog i Polen. Der er tre andre eksempler på dynastiske forbindelser mellem Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet i Rusland og Huset Mecklenburg: i 1799 ægtede storfyrstinde Elena Pavlovna (1784-1803), datter af zar Paul 1. (1796-1801), arveprins, fra 1815 arvestorhertug, Friedrich Ludwig af Mecklenburg-Schwerin (1778-1819), i 1851 giftede storfyrstinde Cathrine Mikhailovna (1827-94), sønneatter af zar Paul 1., sig med hertug Georg August af Mecklenburg-Strelitz (1824-76), og i 1879, da storfyrstinde Anastasia (1860-1922), sønneatter af zar Nikolaj 1., ægtede storhertug Friedrich Franz 3. af Mecklenburg-Schwerin (1883-97). En historisk vedkendelse af Huset Mecklenburgs slaviske ophav var det navn, som hertug Adolf Friedrich af Mecklenburg-Schwerin (1873-1969) gav sin datter, hertuginde Woizlawa Feodora af Mecklenburg (1918-2019), i 1918. Woizlawa var navnet på datteren af Wartislaw 1. (ca. 1091-1135), den første hertug af Pommern (fra 1120'erne til 1135), og gemalinden til Pribislav, den første fyrste af Mecklenburg (1167-78) og grundlæggeren af Huset Mecklenburg.

balance og forårsagede, at relationerne mellem de to serbiske stater Serbien og Montenegro og mellem Østrig-Ungarn og Rusland blev voldsomt forværrede.⁶¹

Sydslavismen opstod med dannelsen af den såkaldte illyriske bevægelse i 1830'erne, der var et resultat af den nationale vækkelse som følge af Den Franske Revolution (1789-99). Illyrismen var en sydslavisk national bevægelse, der tog sit navn efter kejser Napoleon 1.s (1804-1814/15) illyriske provinser, som var en autonom provins i det franske kejserrige (1809-14). Området omfattede bl.a. det nuværende Slovenien og Kroatien. Ideologisk fremholdt illyrismen, at sydslaverne nedstammede fra det antikke folk illyrerne. Den illyriske bevægelse var især koncentreret i Kroatien og kroatisk politik og understregede de fælles etniske og sproglige bånd mellem de sydslaviske nationer som grundlag for deres samarbejde og eventuelle politiske forening. Sydslavismen så bort fra de sproglige og især de religiøse forskelle og tilskrev dem udenlandsk imperialisme i Balkan-halvøens historie. Under revolutionsbølgen i 1848 blev den illyriske bevægelse en stærk politisk faktor i Habsburgmonarkiet, og den advokerede for et samarbejde mellem kroaterne og serberne i opposition til det ungarske styre i de sydslaviske territorier. I 1860'erne forenedes den serbiske nationalisme med den kroatisk sydslavisme i en fælles bestræbelse for skabelsen af en sydslavisk statsdannelse, der skulle være befriet for den østrigske (habsburgske) og osmanniske dominans på Balkan-halvøen.

I 1903 blev det barnløse serbiske kongepar, kong Alexander 1. og hans gemalinde, dronning Draga, henrettet af en gruppe hærofficerer. Fyrst Nicolaj 1. sørgede ikke synderligt over drabet på kong Alexander, da han så ham som en hindring for en forening af serberne. Som sydslavist ønskede han en sydslavisk forening med baggrund i en pan-serbisme, dvs. en forening af de

⁶¹ I 1898 var der planer om en dynastisk forbindelse mellem Serbien og Montenegro, mellem kong Alexander 1. og fyrst Nicolaj 1.s næst yngste datter, prinsesse Xenia af Montenegro (1881-1960). Prinsesse Xenia nægtede dog at gifte sig med den serbiske monark. Prinsessens far håbede at afsætte hende og den yngste datter, prinsesse Vjera af Montenegro (1887-1927), til den russiske zarfamilie, især en af sønnerne til de russiske storfyrster Konstantin (1858-1915) eller Alexander (1866-1933). Prinsesse Xenias ældre søstre prinsesse Milica og prinsesse Anastasia havde giftet sig ind i det russiske kejserhus. Prinsesse Xenia blev i 1899 forlovet med den græsk-danske prins Nikolaos (1872-1938), men af ukendte grunde blev forlovelsen senere ophævet. Nyhedsrygter gik efterfølgende på, at prinsessen på forskellige tidspunkter var forlovet med prins Nikolaos' brødre prins Georg (1869-1957) og prins Andreas (1882-1944). I 1902 gik der rygter om en forlovelse med storhertug Ernst Ludwig af Hessen (1892-1918), som i 1901 var blevet skilt fra prinsesse Victoria Melita af Sachsen-Coburg-Gotha (1876-1936). Et andet rygte gik samtidigt på, at prinsesse Xenia ville ægte storfyrst Kirill Vladimirovich af Rusland (1876-1938), overhoved for Huset Romanov fra 1924-38, da han selv blev nægtet ægteskab med den fraskilte prinsesse Victoria Melita, som han dog endte med at gifte sig med alligevel i 1905. I 1904 forlød det, at prinsesse Xenia havde forlovet sig med den russiske storfyrst Michael (1878-1918), arvingen til den russiske kejsertrone og den yngste søn til kejserinde Dagmar og kejser Alexander 3. Efterhånden var der almindelig vantro i forhold til troværdigheden i alle de skiftende forlydender om prinsesse Xenias mulige ægteskabsforbindelser. Gennem årene var der tillige rygter om forlovelser med prins Victor Emmanuel af Savoyen, greve af Turino (1870-1946), prins Luigi Amadeo af Savoyen, hertug af Abruzzerne (1873-1933, hertug fra 1890), brødre fra Aosta-linjen inden for Savoyen-dynastiet, fyrst Ferdinand 1. af Bulgarien (1887-1908), der siden 1899 havde været enkemand, og sågar svogeren kong Peter 1. af Serbien (1903-18), der siden 1890 havde været enkemand. På trods af de talrige ægteskabsrygter forblev prinsesse Xenia ugift.

serbiske folk og Serbien og Montenegro, ledet af Montenegro under Petrovic-Njegos-dynastiet. Kong Alexander tilhørte Obrenovic-dynastiet, der i sin politiske orientering var udpræget pro-habsburgsk. De panslaviske ledere af paladskuppet i Beograd i 1903 besluttede at overlade tronen til prins Mirkos svoger Peter 1. fra Karadjordjevic-dynastiet, der modsat Obrenovic-dynastiet var panslavisk og derfor allieret med Rusland. De to serbisk-nationale dynastier Obrenovic (1817-42 og 1858-1903) og Karadjordjevic (1842-58 og 1903-18) stredes gennem generationer om magten i fyrstendømmet Serbien og kongeriget Serbien. Fyrst Nicolaj 1. lykkedes således ikke med at placere sit dynasti på den serbiske trone, der i stedet gik til hans egen svigersøn. Såfremt prins Mirko var blevet Serbiens nye monark, kunne der på sigt være blevet etableret en personalunion mellem Montenegro og Serbien, for hans ældre bror, den montenegrinske kronprins Danilo (1871-1939), døde barnløs.

I 1. verdenskrig (1914-18) kæmpede Serbien og Montenegro som Ententemagter imod centralmagten Østrig-Ungarn. I 1915 overgav Serbien sig, og i 1916 fulgte Montenegro, hvis kongefamilie flygtede i eksil. Kong Nicolaj 1.s egen dynastiske sydslavisme var slået fejl i 1903, eftersom det ikke lykkedes at få udnævnt prins Mirko til serbisk konge, da kong Alexander 1. blev myrdet. Efter 1903 delte den montenegrinske offentlighed sig i to blokke: de grønne, som ønskede en konføderation med Serbien, og de hvide, der stræbte efter serbisk enhed, dvs. Serbiens annekstion af Montenegro. Kong Nicolaj 1., der var udpræget sydslavist, men samtidig en erklæret modstander af Karadjordjevic-dynastiet, gik til sidst ind for en konføderation med Serbien, der omvendt forlangte en forenet statsdannelse under serbisk ledelse. I november 1918 besluttede den montenegrinske nationalforsamling i hovedstaden Podgorica at afsætte kong Nicolaj 1. og mediativere Montenegro til Serbien for at danne en samlet stat under Karadjordjevic-dynastiet, der derefter skulle indtræde i en forenet sydslavisk stat. Det nye Serbien mediatiseredes efterfølgende den 1. december 1918 til den provisoriske og ikke-internationalt anerkendte Stat af Slovenere, Kroatere og Serbere, der eksisterede fra den 29. oktober til den 1. december 1918, og sammen fusionerede de til en ny stat, Kongeriget af Serbere, Kroatere og Slovenere, fra 1929 Jugoslavien, med det serbiske kongehus (Karadjordjevic) som nyt jugoslavisk kongehus.

Kong Peter 1. blev den første konge af Kongeriget af Serbere, Kroatere og Slovenere, og han var det frem til sin død i 1921. Kong Nicolaj 1. døde i eksil i 1921 i Frankrig, hvorefter kronprins Danilo blev den nye leder af Petrovic-Njegos-dynastiet som prætent til den nedlagte montenegrinske trone. Allerede efter en uge gav han afkald på sine kongelige krav og sin stilling som dynastiets overhoved til fordel for sin nevø prins Michael af Montenegro (1908-86), som var

søn af prins Mirko og prinsesse Natalija Konstantinovic, der blev skilt i 1917.⁶² Det nuværende overhoved for Petrovic-Njegos-dynastiet er kronprins Nicolaj (1944-), prins Michaels søn. I 2011 tilkendte Montenegro, der i 2006 blev en uafhængig nationalstat med opløsningen af statsforbundet Serbien-Montenegro fra 2003, en officiel rolle til Petrovic-Njegos-dynastiet for at promovere montenegrinsk identitet, kultur og traditioner gennem kulturelle, humanitære og andre ikke-politiske aktiviteter. Udover disse funktioner har kronprins Nicolaj også politisk magt ligesom præsidenten i Montenegro, bl.a. kan han give amnesti til fanger. Den nye, multinationale statsdannelse blev muliggjort ved Østrig-Ungarns sammenbrud, og landet bestod af Ententemagterne Serbien og Montenegro, makedonske områder afstøjet af Bulgarien samt fhv. østrig-ungarske områder, primært i det nuværende Slovenien, Kroatien og Bosnien-Hercegovina. Det var sydslavismen, som lå til grund til for dannelsen af kongeriget, hvis officielle betegnelse først fra 1929 var Jugoslavien. Jugo betyder syd. Et enestående nationalt projekt var lykkedes. Udover Tyskland og Italien var sydslavismen den eneste nationale, transstatslige bevægelse, som formåede at bane vejen for en statsdannelse.

Den femte datter, prinsesse Elena (1873-1952), giftede sig i 1896 med den italienske tronfølger, Victor Emmanuel (3.), konge af Italien (1900-46). Den dynastiske forbindelse med stormagten Italien og dets konge, Victor Emmanuel 3. (1900-46), blev i den italienske offentlighed set som en tilnærmelse til Rusland, om end forbindelsen reelt var uden udenrigspolitisk betydning og muliggjort ved Montenegros stilling som lilleputnation og prinsessens villighed til at konvertere til den katolske tro før brylluppet.

⁶² Med Tysklands besættelse af Jugoslavien i 1941 under 2. verdenskrig (1939-45) opdelttes landet af Tyskland, Ungarn, Bulgarien og Italien, og Montenegro (1941-43) og Kroatien (1941-1943/1945) etableredes som lydstater under Tyskland og Italien. Prins Michael blev i 1941 tilbudt at blive konge af Montenegro under italiensk overhøjhed, men han afslog tilbuddet. Italien ville genoprette kongeriget Montenegro som en italiensk satellitstat baseret på bl.a. de stærke dynastiske bånd mellem de to lande, da prins Michaels faster Elena (1873-1952) siden år 1900 havde været dronning af Italien via sit ægteskab med kong Victor Emmanuel 3. (1900-46). Dronning Elena overbeviste sin gemal om at etablere et selvstændigt Montenegro, der gik imod de kroatiske og albanske fascisters ønsker om territorial ekspansion i Montenegro. Dronningens nevø prins Michael afviste dog tilbuddet, da han erklærede sin loyalitet til sin halvnevø kong Peter 2. af Jugoslavien (1934-45), der var sønnesøn af kong Peter 1. og Zorka, der var født prinsesse af Montenegro. Derefter blev prins Michaels fætter prins Roman Petrovich af Rusland (1896-1978), der var søn af storfyrst Peter Nikolajevitj og Milica, født prinsesse af Montenegro, og dermed også nevø til den italienske dronning, også tilbudt den ledige trone, hvilket han tillige afslog. Året efter, i 1942, blev den russiske prins' ældste søn, prins Nikolaj Romanov (1922-2014), tilbudt den montenegrinske trone, som han også afviste. Dernæst foreslog den italienske udenrigsminister, Galeazzo Ciano (1903-44, udenrigsminister fra 1936-43), den montenegrinske fødte italienske dronning som statsoverhoved for Montenegro, men en regerende dronning stred imod den mandlige arvefølge til Montenegros trone, jf. forfatningen fra 1905. Modsat Kroatien, der fra 1941-43 regeredes af Aosta-sidelinjen inden for Savoyendynastiet, lykkedes det således ikke Italien at besætte tronen i det genoprettede kongerige Montenegro som en italiensk satellitstat, hverken med det afsatte Petrovic-Njegos-dynasti, Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet eller Savoyendynastiet som fyrstehus.

Det italienske kongehus (Savoyen-dynastiet) var fra 1861 som tidligere nævnt særdeles upopulært blandt de øvrige italienske dynastier og derigennem tillige Habsburgerne og Bourbonerne i Frankrig og Spanien på grund af den italienske samlingsproces. Dette forhold havde medført et ægteskabstilbud fra Savoyen-dynastiet til det danske kongehus og den danske prinsesse Dagmar. Frankrigs alliance med kongeriget Sardinien-Piemonte i 1858 udmøntede sig i en dynastisk alliance i 1859 mellem Bonaparte-dynastiet og prins Napoleon-Jérôme-Bonaparte (1822-91), fætter til kejser Napoleon 3. (1852-70) og fra 1879-91 et omstridt overhoved for Bonaparte-dynastiet, og prinsesse Maria Clotilde (1843-1911) fra Savoyen-dynastiet, den ældste datter til Italiens første konge, Victor Emmanuel 2. (1861-78), konge af Sardinien-Piemonte (1849-61). Den yngste datter, prinsesse Maria Pia (1847-1911), ægtede i 1862 Portugals kong Luís 1. (1861-89).

Den næstældste søn, prins Amadeo, den senere kong Amadeo 1. af Spanien (1870-73), giftede sig i 1867 med Maria Vittoria dal Pozzo (1847-76), den sjette prinsesse af La Cisterna (1864-76) og dronning af Spanien som Amadeo 1.s gemalinde, der tilhørte adelen i Piemonte. Hans far, Italiens kong Victor Emmanuel 2., modsatte sig ægteskabet, da han håbede på, at hans søn ville gifte sig med en tysk prinsesse. Udbuddet af tyske prinser og prinsesser var imidlertid blevet markant reduceret med de mange mediatiseringer af tyske fyrstestater i begyndelsen af det 19. århundrede. Der var derfor ikke et stort udvalg af tyske katolske prinsesser, som kunne kandidere til ægteskabet med den italienske prins. Der var heller ikke en stor villighed til at indgå en dynastisk forbindelse med Savoyen-dynastiet, jævnfør den italienske samlingsproces.⁶³ Den tidligere spanske monark Amadeo 1. giftede sig for anden gang, i 1888, med sin franske niece prinsesse Maria Letizia

⁶³ I begyndelsen af 1800-tallet bestod endnu de mange tyske og italienske stater i midten af Europa, som kan karakteriseres som partikulærstatsstater, da de kun omfattede en del af en nation. På det grundlag opstod den tyske og italienske nationale enhedsbevægelse, der søgte at samle Tyskland og Italien til nationalstater. Den italienske statsunion fra 1861 blev ligesom den tyske fra 1871 organiseret som et konstitutionelt monarki, i Italien med Sardinien-Piemonte og dets kongehus Savoyen som det samlende nationale fyrstehus. Men Italien blev modsat Det Tyske Kejserrige i 1871 udformet som en enhedsstat og ikke som en føderation. Det preussiske kongehus Hohenzollern havde derfor ikke de samme vanskeligheder som Savoyen-dynastiet med at indgå dynastiske forbindelser med de øvrige protestantiske konge- og fyrstehuse. Efter Tysklands samling i 1871 indgik det preussiske kongehus og det tyske kejsershus dynastiske forbindelser med stater, som havde støttet Preussen i krigen i 1866 og derved bevaret deres selvstændighed (fx Sachsen-Altenburg (1873), Oldenburg (1878)), stater, som havde støttet Østrig i krigen i 1866 og bevaret deres selvstændighed (fx Hessen (1888), Sachsen-Meiningen (1878)), stater, som havde støttet Østrig i 1866-krigen og mistet deres selvstændighed (Hessen-Kassel (1893) og Hannover (1913)), og ikke-tyske, protestantiske fyrstehuse (Nederlandene (1878) og Storbritannien (1879)). Sachsen-Meiningen støttede som det eneste af de såkaldte ernestinske fyrstendømmer Østrig i 1866-krigen, men hertugdømmet bevarede sin selvstændighed. Storhertugdømmet Hessen (1806-1918) regeredes af Hessen-Darmstadt-linjen og måtte efter krigen i 1866 afgive territorium til Preussen, men storhertugdømmet undgik en preussisk annektering primært grundet realpolitiske hensyn og dynastiske forbindelser, da storhertug Ludwig 3. af Hessen (1848-77) var svoger til den russiske zar, Alexander 2. (1855-81). Det preussiske Hohenzollern-dynasti indgik også dynastiske forbindelser med den augustenburgske (Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg) hertugfamilie (1881, 1889), som med hertug Friedrich 8. havde forsøgt at etablere en selvstændig slesvig-holstensk stat (1863-64).

Bonaparte (1866-1926), der var datter af prinsesse Maria Clotilde og prins Napoleon-Jérôme-Bonaparte.

Kong Victor Emmanuel 2.s ældste søn, kronprins Umberto (1.), fik ikke held med sin frierfærd i Danmark. I første omgang var det lykkedes at etablere en forbindelse med ærkehertuginde Mathilde af Østrig (1849-67), der tilhørte Teschen-linjen inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet, for at forbedre det anstrengte forhold mellem Habsburgmonarkiet og den nye italienske nationalstat. Ærkehertuginde døde imidlertid, 18 år gammel, som følge af en tragisk ulykke. Den italienske kronprins endte med at gifte sig inden for Savoyen-dynastiet, da han i 1868 ægtede sin kusine prinsesse Margherita af Savoyen (1851-1926), der tilhørte Genova-linjen inden for Savoyen-dynastiet.

Parret fik et barn, kong Victor Emmanuel 3., der som kronprins ligeledes havde svært ved at knytte en dynastisk forbindelse med mange af de øvrige katolske konge- og fyrstehuse i Europa. Hans forældre søgte at få ham gift med prinsesse Maud af Storbritannien og Irland, men hans mor forlangte, modsat paven, at hun skulle konvertere til den katolske tro inden vielsen, hvorved den dynastiske forbindelse blev umuliggjort. Et ægteskab med den dansk-tyske prinsesse Louise af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1858-1936), niece til kong Christian 9., blev forpurret af tronfølgeren selv med den begrundelse, at han ikke ønskede et arrangeret ægteskab. Der gik rygter i 1896 om en forbindelse med prinsesse Mathilde af Bayern (1877-1906), datter af kong Ludwig 3. af Bayern (1913-18), men heller ikke denne forbindelse blev virkeliggjort. Resultatet blev, at den italienske tronfølger ægtede en montenegrisk prinsesse fra et land, hvis fyrstehus kunne søle sig i den dynastiske forbindelse med stormagten Italien. Med dette ægteskab kunne Italien åbne sig op over for den nærmeste slaviske verden på den anden side af Adriaterhavet, og samtidig havde Montenegro nære relationer til Det Russiske Kejserrige. Med prinsesse Elena formåede den ubetydelige Balkan-fyrste Nicolaj 1. at få sin datter gift ind i Savoyen-dynastiet, som med sin grundlæggelse i 1003 var et af de ældste dynastier blandt Europas konge- og fyrstehuse. Den ægteskabelige forbindelse var samtidig udtryk for ønsket om at gøre op med indavlen i de katolske konge- og fyrstehuse i Europa.⁶⁴ Med den dynastiske forbindelse med det italienske kongehus i 1896 blev fyrst Nicolaj 1.s internationale position blandt de øvrige konge- og fyrstehuse i Europa

⁶⁴ Kong Victor Emmanuel 3. og dronning Elenas næst yngste datter, prinsesse Giovanna af Italien (1907-2000), ægtede i 1930 kong Boris 3. af Bulgarien (1918-43). Denne dynastiske forbindelse var især populær i Bulgarien, fordi Giovanna havde en mor af slavisk etnicitet. Jugoslavismen formåede ikke at samle alle de sydslaviske nationer i den nye jugoslaviske statsdannelse, da Bulgarien ikke kom til at indgå i kongeriget Jugoslavien.

yderligere legitimeret. I maj 1898 aflagde Montenegros monark et besøg hos den britiske dronning Victoria på Windsor Castle.

Den sjette datter, prinsesse Ana (1874-1971), formæledes i 1897 med prins Franz Joseph af Battenberg (1861-1924). Den tysk-britiske fyrsteslægt Battenberg var en morganatisk sidelinje fra midten af 1800-tallet til det regerende hus (Hessen-Darmstadt) i storhertugdømmet Hessen (1806-1918). Som ovenfor nævnt sad slægten på den bulgarske trone fra 1879-86 og giftede sig ind i det britiske (1885), spanske (1906), græske (1903) og svenske (1923) kongehus.⁶⁵ På trods af slægtens status som en morganatisk sidelinje var en dynastisk forbindelse med Battenberg-familien ganske attraktiv for Montenegro, da slægten havde tætte bånd til det britiske kongehus. Endvidere var Battenberg-slægten fri for politiske kontroverser, hvilket også var medvirkende til, at slægtens medlemmer kunne gifte sig ind i de etablerede konge- og fyrstehuse i Europa.

Battenberg-slægten anglificerede i 1917 deres navn til Mountbatten samtidig med, at de frasagde sig deres tyske fyrstetitler, der blev skiftet ud til fordel for britiske adelstitler. Skiftet skete under indtryk af den anti-tyske stemning under 1. verdenskrig, hvor også det britiske kongehus skiftede det tyskklingende slægtsnavn Sachsen-Coburg-Gotha ud til fordel for benævnelsen Windsor, og kongehusets medlemmer gav afkald på deres tyske fyrstetitler, prins/prinsesse af Sachsen-Coburg-Gotha og hertug/hertuginde af Sachsen. De eneste medlemmer af Battenberg-slægten, som fortsatte med deres tyske navn og fyrstetitler, var prins Franz Joseph og prinsesse Ana af Battenberg. Prins Franz Joseph tilsluttede sig den bulgarske hær efter storebroren prins Alexanders valg til bulgarsk fyrste (1879-86).

Den ældste søn til fyrst Nicolaj 1., kronprins Danilo (1871-1939), ægtede i 1899 prinsesse Jutta fra storhertugdømmet Mecklenburg-Strelitz (1880-1946). Den tyske kejser og Preussens konge, Wilhelm 2. (1888-1918), arrangerede ægteskabet mellem den montenegrinske tronfølger og den tyske prinsesse. I forbindelse med giftermålet konverterede den lutherske prinsesse Jutta til den ortodokse tro, og hun antog navnet Militza.

Fem af fyrst Nicolaj 1.s døtre giftede sig ind i europæiske konge- og fyrstehuse: Serbien, Rusland, Leuchtenberg-dynastiet, Italien og fyrsteslægten Battenberg. På den baggrund fik den montenegrinske monark tilnavnet ”Europas svigerfar”.⁶⁶

⁶⁵ Houston: *Nikola*; Villa: 'An Italian', 167-68.

⁶⁶ En samtidig iagttagelse, den britiske historiker William Miller (1864-1945), noterede sig, at disse indflydelsesrige ægteskaber havde gjort mere for Montenegro *than all the brave deeds of this nation of warriors*, Miller: *Travels*, 42. Denne vurdering stemmer meget godt overens med den norske, moderate venstrepolitiker Sigurd Ibsen (1859-1930), norsk statsminister i Storckholm 1903-05 og søn af forfatteren og dramatiker Henrik Ibsen (1828-1906), der i samme år, 1898, skrev, at *i Danmark yder kongehuset ved sine forbindelser i Europa landet en større mellemfolkelig tryghed*

7. Dronning Victoria

Det britiske regentpar dronning Victoria og prins Albert fik i årene 1840-57 ni børn, fem døtre og fire sønner. Den ældste datter, prinsesse Victoria (1840-1901), ægtede i 1858 prins Friedrich af Preussen (1831-88), den senere kong Friedrich 3. af Preussen og tysk kejser i 1888. Konturerne af denne dynastiske forbindelse mellem stormagterne Storbritannien og Preussen begyndte at aftegne sig i 1851, da dronning Victoria inviterede den preussiske prinsesse Augusta (1811-90), den senere dronning af Preussen 1861-88 og tysk kejserinde fra 1871-88, hendes gemal, hendes datter og hendes søn, prins Friedrich, til åbningen den 1. maj af verdensudstillingen i London.⁶⁷ Besøget forløb glimrende, og det unge par indledte en brevveksling. Den britiske prinsgemal Albert tilhørte den tyske fyrsteslægt Sachsen-Coburg-Gotha (Wettin-dynastiet, den ernestinske linje), og da det britiske kongehus var af tysk herkomst (Welf-dynastiet; Hannover-dynastiet), ønskede man fra britisk side ikke overraskende en dynastisk forbindelse med Hohenzollern-dynastiet i Preussen. Prins Albert håbede ligesom prinsesse Augusta, at ægteskabet ville føre til en liberalisering, modernisering og industrialisering af Preussen efter britisk forbillede. Den tyske statsmand Christian Friedrich, baron Stockmar (1787-1863), prins Alberts nære ven og rådgiver, arbejdede aktivt for en britisk-preussisk ægteskabsalliance. Prins Friedrichs far, prins Wilhelm (1.), konge af

end mange armédivisioner vilde formå at gøre, Ibsen: 'Nationalt', 28. Christian 9. havde ved århundredskiftet som Europas svigerfar tiltrukket sig opmærksomhed selv fra en nordmand som Sigurd Ibsen. De internationale fyrstægteskaber Europas monarkier imellem havde ifølge Ibsen en positiv, fredsskabende funktion for Danmark og Europa som helhed. Danmark og Montenegro fik således begge som småstater mulighed for at manifestere sig dynastisk på den europæiske scene.

Kong Nicolaj 1.s yngste søn, prins Peter af Montenegro (1889-1932), blev nævnt som mulig kandidat til tronen i fyrstendømmet Albanien, som erklærede sin uafhængighed af Det Osmanniske Rige i 1913. Som den yngste søn af en konge uden udsigt til at arve den montenegrinske trone var prins Peter et oplagt emne, men tronen gik i stedet til den tyske prins Wilhelm af Wied (1876-1945) i 1914. Det lykkedes således ikke for kong Nicolaj 1., modsat Christian 9., at få en søn valgt til en europæisk trone.

⁶⁷ Dronning Victoria til prinsesse Augusta, Buckingham Palace, 20. april 1851, i: Bolitho (red.): *Further letters*, 22-23. I et brev til den preussiske prinsesse Augusta refererede dronning Victoria til det britiske dagblad *The Times*, som havde bragt en række kritiske artikler om den kommende ægteskabelige forbindelse mellem det britiske og preussiske kongehus. Artiklerne var ifølge dronningen skandaløse. *Everyone is highly indignant and enraged over those vicious articles which have appeared lately. Lord Palmerston* [den britiske politiker Henry Palmerston var britisk premierminister ad to omgange 1855-58 og 1859-65 og udenrigsminister ad tre omgange 1830-34, 1835-41 og 1846-51], *by the way, has just been talking to us enthusiastically about the proposed marriage, and he said: "It will be an event of outstanding importance for England and Europe"*, dronning Victoria til prinsesse Augusta, Windsor Castle, 22. oktober 1855, i: *ibid.*: 58-59; brevet i sin helhed, 58-60. Den britiske offentlighed reagerede umiddelbart negativt på bekendtgørelsen af forlovelsen. Kritikken rettede sig særligt mod Preussens neutralitet under Krimkrigen. Dagbladet *The Times* karakteriserede Hohenzollern-dynastiet som et skrækeligt dynasti, som forfulgte en inkonsistent og utroværdig udenrigspolitik, der sikrede en afhængighed af Rusland. Avisen påtalte endvidere, at kong Friedrich Wilhelm 4. (1840-61) ikke respekterede de politiske garantier, som blev givet befolkningen i revolutionsåret 1848. I Preussen var reaktionerne på forlovelsen blandede, rækkende fra modstand fra dele af Hohenzollern-dynastiet og konservative til positivt indstillede liberale kredse, Pakula: *An Uncommon*, 52; Herre: *Kaiserin*, 41.

Preussen 1861-88 og tysk kejser fra 1871-88, var modstander af forbindelsen og ønskede i stedet en russisk storfyrstinde som svigerdatter.⁶⁸

Prins Friedrich friede til prinsesse Victoria i 1855, da hun var 14 år gammel. Det unge pars forlovelse blev offentliggjort i maj 1856, og brylluppet fandt sted i London i januar 1858, da prinsessen var fyldt 17 år.⁶⁹ Deres ægteskab må karakteriseres som et skoleeksempel på et fyrsteægteskab efter Flemings model.

Dronning Victoria og prins Alberts næstældste datter, prinsesse Alice (1843-78), giftede sig i 1862 med prins Ludwig (4.), den senere storhertug af Hessen (1877-92). Dronning Victoria havde udbedt sin datter prinsesse Victoria i Preussen om at finde egnede kandidater til søsteren. Hendes undersøgelse af udbuddet af fyrstesønner frembragte to emner: den nederlandske tronfølger, prins Vilhelm af Oranien (1840-79), kong Vilhelm 3.s ældste søn, og prins Albrecht af Preussen (1837-1906), en fætter til Victorias gemal, prins Friedrich (3.). Prins Vilhelm af Oranien rejste til Windsor Castle i januar 1860 for at blive besøgt af dronning Victoria som eventuel kommende svigersøn. Alice og den nederlandske tronfølger udviste dog ikke større interesse for hinanden, på trods af at prins Vilhelm blev stærkt presset til sin bejlerfærd i Storbritannien af sin pro-britiske mor, dronning Sophie af Nederlandene (1818-77), født prinsesse af Württemberg, kong Vilhelm 3.s første gemalinde. Prins Albert af Preussen fandt heller ikke nåde for dronning Victorias øjne som potentiel ægtemand til regentparrets næstældste datter. Prinsesse Victoria af Preussen foreslog derefter prins Ludwig af Hessen fra storhertugdømmet Hessen (1806-1918). Prinsesse Victoria var rejst til hoffet i Hessen for at inspicere prinsens søster, prinsesse Anna, som potentiel brud til sin bror, den britiske tronfølger. Selvom prinsesse Victoria ikke var specielt indtaget i prinsesse Anna, var hun omvendt meget imponeret over brødrene Ludvig og Heinrich, som besøgte det britiske regentpar på Windsor Castle i juni 1860.⁷⁰

⁶⁸ MacDonogh: *The Last Kaiser*, 17; Van der Kiste: *Frederick III*, 15-16.

⁶⁹ Schönplflug: 'Heirs before', 61-65; Victoria og Friedrich 3. var kortvarigt i 1888 Tysklands kejserpar og Preussens kongepar. Parrets næst yngste datter, prinsesse Sophie af Preussen (1870-1932), ægtede i 1889 den græske kronprins Konstantin (1.) (1913-17 og 1920-22). Parret var kvartfætter og kvartkusine som efterkommere af den russiske zar Paul 1. og kvartnevø og kvarttante som efterkommere af Preussens kong Friedrich Wilhelm 3. (1797-1840). Efter fødslen af sin første søn i 1890 besluttede den græske kronprinsesse at konvertere til den ortodokse tro, officielt i 1891, hvilket medførte, at hun blev forment adgang til sit fødeland i tre år af sin bror kejser Wilhelm 2. Wilhelm 2., den ældste søn til Friedrich 3. og Victoria, ægtede som prins i 1881 prinsesse Augusta Viktoria af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1858-1921), der var datter af hertug Friedrich 8. af Slesvig-Holsten og Adelheid, født prinsesse af Hohenlohe-Langenburg.

⁷⁰ Dronning Victoria skrev til prinsesse Victoria om mødet med de to prinser af Hessen: *Louis gets on extremely well with Alice, who is wonderfully composed and quite à son aise. I am quite proud of her. The difference between these young men and the Prince of Orange is very striking*, dronning Victoria til prinsesse Victoria, Buckingham Palace, 6. juni 1860, i: Fulford (red): *Dearest child*, 258. Dronning Victoria skrev sidst på året i 1860, at hun hørte *very unfavourable reports of the Prince of Orange. His mother wrote to Lord Clarendon* [George Villiers (1800-70), den

Forlovelsen mellem prinsesse Alice og prins Ludwig blev offentliggjort i april 1861, og 1. juli 1862 indgik det britiske kongehus og Hessen-Darmstadt-linjen i storhertugdømmet Hessen officielt en dynastisk forbindelse med vielsen af det unge par på Osborne House.⁷¹

Det britiske regentpars næstældste søn, prins Alfred (1844-1900), hertug af Edinburgh fra 1866, giftede sig i 1874 med den russiske storfyrstinde Marie (1853-1920), datter af zar Alexander 2. Kronprinsesse Victoria af Preussen meddelte i et brev sin mor, at hun havde oplyst sin bror prins Alfred om de prinsesser, som det kunne være passende at gifte sig med. Ifølge kronprinsessen gjorde prinsesse Alexandrine af Preussen (1842-1906), kaldet ”Addy” i familien, et særligt godt indtryk på den unge britiske prins. *Addy seemed to please him rather – but perhaps you think her too old to be put on the list.*⁷² I et brev af dronning Victoria fremgår det, at prins Alfred var blevet yderst indtaget i prinsesse Marie Gasparine af Sachsen-Altenburg. Dronningen citerede i brevet sin søn for, at hun var den absolut smukkeste af de tre opstillede kandidater, som foruden prinsesse Marie Gasparine omfattede prinsesse Catharina af Oldenburg, der tilhørte den russiske linje af Oldenburg-dynastiet (Holsten-Gottorp-Oldenburg), og prinsesse Elisabeth af Wied. Dronning Victoria var dog bekymret for prinsesse Marie Gasparines helbred, hvorfor hun gerne ville introducere prinsesse Catharina af Oldenburg for sin næstældste søn, såfremt prinsesse Marie Gasparines helbred ikke blev bedømt stærkt nok.⁷³

fjerde jarl af Clarendon (1838-70) og britisk udenrigsminister ad tre omgange 1853-58, 1865-66 og 1868-70] *saying that Alice's engagement had filled her with regret and hope*, dronning Victoria til prinsesse Victoria, Windsor Castle, 18. december 1860, i: *ibid.*: 292; brevet i sin helhed, 292-93. Skuffelsen gjaldt hendes søn, der ikke skulle blive prinsesse Alices brudgom, mens håbet rettede sig mod prinsesse Alice og hendes lykke.

⁷¹ Parrets yngste datter, prinsesse Alexandra (Alix) af Hessen (1872-1918), ægtede i 1894 Ruslands sidste zar, Nikolaj 2. (1894-1917). Den russiske tronfølger Nikolajs (2.) forældre, det anti-tyske kejserpar Alexander 3. og Dagmar, modsatte sig ægteskabet med den hessiske prinsesse. De ønskede at manifestere Ruslands alliance med Frankrig med en dynastisk forbindelse med Orléans-dynastiet og den franske prinsesse Hélène (1871-1951), den næstældste datter af dynastiets overhoved og den franske tronprætendent, greven af Paris, prins Philippe (1838-94). Nikolaj (2.) ville dog ikke ægte prinsesse Hélène, hvis far forbød hende at konvertere fra den romersk-katolske tro til den ortodokse tro og den russisk-ortodokse kirke. Paven nægtede at overveje ægteskabet, hvorfor forsøget med den franske alliance blev lagt i mølposen. På trods af sin anti-tyske indstilling foreslog zar Alexander 3. prinsesse Margaretha af Preussen (1872-1954), der ligesom prinsesse Alix var barnebarn af dronning Victoria. Prinsessen var dog uvillig til at konvertere fra sin protestantiske tro til den ortodokse tro, og den russiske tronfølger erklærede, at han hellere ville blive munk end gifte sig med den preussiske prinsesse. Få uger efter sin tronbestigelse ægtede kejser Nikolaj 2. prinsesse Alix. Parret, der var halvfætter og halvkusine som oldebørn af prinsesse Vilhelmine af Baden (1788-1836) og ottendedelstante og ottendedelsnevø som efterkommere af den preussiske kong Friedrich Wilhelm 2. (1786-97), blev sammen med deres fem børn, fire døtre og en søn, henrettet som en følge af Den Russiske Revolution i 1918.

⁷² Kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Neues Palais, 1. september 1863, i: Fulford (red.): *Dearest Mama*, 261. Prinsesse Alexandrine var to år ældre end prins Alfred. Prinsesse Alexandrine blev overvejet som mulig ægteskabskandidat til den britiske tronfølger, Edward (7.), men hun blev ikke anset for værende hverken klog eller smuk af storesøsteren i Preussen.

⁷³ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Rosenau, 5. september 1863, i: Fulford (red.): *Dearest Mama*, 262; brevet i sin helhed, 261-63. Prinsesse Catharinas helbred var ikke stærkt. Hun døde som 19-årig i juni 1866.

Dronning Victoria skrev til sin ældste datter, at hun havde fået igangsat en undersøgelse af prinsesse Marie Gasparines helbred. *Affie* [prins Alfred] *says only one tooth is not good, and that she has not large feet and hands. He is very desirous for it, and I think a Princess of a Saxon House particularly desirable – so thoroughly and truly German, which is a necessity.*⁷⁴ Prins Alfred lykkedes dog ikke med sin tyske bejlerfærd, og dronning Victoria fik ikke en svigerdatter fra et sachsisk fyrstehus, som hendes egen gemal stammede fra (Sachsen-Coburg-Gotha). Prins Alfred blev dernæst interesseret i sin ældste halvkusine fra Hannover, prinsesse Frederika. Dronning Victoria brød sig dog ikke om denne forbindelse til slægtsfællerne (Welf-dynastiet) i Hannover. Hun foretrak stadig prinsesse Marie Gasparine af Sachsen-Altenburg.⁷⁵

Tre år senere havde prins Alfred endnu ikke giftet sig, og dronning Victoria havde nu udset sig prinsesse Eugenie af Leuchtenberg (1845-1925), som var datterdatter af Ruslands zar Nikolaj 1. Den britiske monark havde hørt meget godt om prinsessen. *They say she is so good, so steady, very honest, clever and very German in her feelings and that Affie liked her. The mother* [den russiske storfyrstinde Marie] *is of course a terrible drawback, but hardly so bad – certainly not even so dangerous – as Queen Louise* [den danske dronning Louise] *for active mischief. And then she has no home, and it would be entirely new blood which is an absolute necessity.*⁷⁶ Dronningen skrev om

⁷⁴ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Windsor Castle, 12. september 1863, i: Fulford (red.): *Dearest Mama*, 267. I foråret 1864 rejste prins Alfred til Altenburg for at gøre sine hoser grønne hos den tyske prinsesse. Om rejsen skrev dronning Victoria: *how I long for that to be settled; it will be such a blessing to have a real German daughter-in-law. Alix's parentage has greatly added to my sorrows and troubles and puts a great bar between our intimacy*, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Windsor Castle, 20. april 1864, i: *ibid.*: 322-23. Dronning Victoria så således gerne en tysk svigerdatter som modvægt til den anti-preussiske prinsesse Alexandra af Wales. Det lykkedes ikke for dronning Victoria at afsætte prins Alfred til hans slægtsfæller inden for det wettinske dynasti i de sachsiske fyrstestater. Dronning Victoria søgte tillige at finde en kandidat fra et sachsisk fyrstehus til sin ældste søn, den britiske tronfølger, prins Edward (7.) af Wales. Prinsesse Marie Alexandrine af Sachsen-Weimar-Eisenach (1849-1922) blev eksempelvis overvejet som gemalinde til prins Edward (7.) af Wales. Men dronning Victoria mente, at hendes tænder nærmest var sorte, hvorfor hendes ægteskabskandidatur blev skrinlagt.

⁷⁵ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 6. maj 1864, i: Fulford (red.): *Dearest Mama*, 328-29; dronning Victoria mente endvidere, at Hannover-dynastiet var genetisk degenereret, da der kunne opføres tre generationer af blindhed. Den afdøde dronning Frederika af Hannover (1778-1841), født prinsesse af Mecklenburg-Strelitz, var kusine til sin gemal, kong Ernst August, og den nuværende dronning af Hannover, Marie (1818-1907, dronning af Hannover fra 1851-66, født prinsesse af Sachsen-Altenburg), var sønnevoldatter til dronning Frederikas ældste søster, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Buckingham Palace, 11. maj 1864, i: *ibid.*: 331; kronprinsesse Victoria mente ligeledes, at den hannoveranske prinsesse var strøget af listen, hvorfor prinsesse Marie Gasparine af Sachsen-Altenburg stod tilbage. Hun henlede dog dronningens opmærksomhed på prinsesse Elisabeth af Wied, da hun ifølge den preussiske kronprinsesse besad mange kvaliteter, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Neues Palais, 4. juni 1864, i: *ibid.*: 344; brevet i sin helhed, 342-45; dronning Victoria var enig i vurderingen, men var sikker på, at prins Alfred stadig hældte til Hannover, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Windsor Castle, 8. juni 1864, i: *ibid.*: 345.

⁷⁶ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 7. august 1867, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 147; brevet i sin helhed, 146-47. Dronning Victoria mente, at en forbindelse med Hannover og Sachsen-Altenburg ikke ville være et godt parti, prinsesse Catharina af Oldenburg var død, og dronningens personlige favorit, prinsesse Elisabeth af Wied, kunne heller ikke gå an, da prins Alfred ikke brød sig om hende. Dronningen konkluderede til sidst: *I cannot tell you*

prins Alfreds mulige ægteskabsplaner: *If only for Affie (if he does not choose Elizabeth Wied) one could find some dark eyed, handsome and amiable Princess in a mediatized house! – someone who he would really fall in love with. Can't you find him one? I must end for today my somewhat odd letter, but it is not as trivial as you may think for darling Papa [prinsgemalen Albert] – often with vehemence said "we must have some strong dark blood" and really all the Protestant Royal Families are related again and again.*⁷⁷

Prins Alfred endte med at indgå en dynastisk forbindelse med Romanov-dynastiet (Holsten-Gottorp-Romanov), da han endelig i 1874 ægtede den russiske storfyrstinde Marie, søster til den russiske tronfølger Alexander (3.), siden 1866 gemal til den danskfødte prinsesse Dagmar.⁷⁸ Det var

how anxious I do feel about Affie and how all important it will be to secure for him a person he liked and could look up to, 147.

⁷⁷ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 21. april 1866, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 69; dronning Victoria skrev i et andet brev, at såfremt nyt blod ikke med jævne mellemrum blev tilført, ville racerne *degenerate finally – physically and morally – for that almost all the Protestant Royal Families were related to each other and so were the Catholic ones!*, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Osborne, 17. januar 1885, i: Fulford (red.): *Beloved Mama*, 180. Da religion ofte var et afgørende kriterium ved udvælgelse af ægteskabskandidater blandt medlemmerne i Europas konge- og fyrstehuse, kan det samme siges om de katolske og ortodokse fyrstefamilier i Europa. Kronprinsesse Victoria svarede tilbage ved at henvise til en række tyske mediatiserede fyrsteslægter: *Dark-eyed Princesses I know none. The mediatized families I know almost all, the most of their number being queer sorts of creatures in mind and body, and very little use – Salm-Salm, Hohenlohe, Wittgenstein, and many of them Roman Catholic. By the time Affie means to lead a settled life and to marry – there may be some more grownup stock. Princess Louise of Sweden [prinsesse Lovisa (Louise), der i 1869 ægtede den danske kronprins Frederik (8.)] is fair – but her family, on the father's side [Bernadotte-dynastiet], are very dark – and that might reappear in a future generation. It is a great pity that Sanny's charming daughter is a Greek – she would do so well, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Neues Palais, 28. april 1866, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 71; kronprinsesse Victoria refererede til sidst til den ortodokse kirke, og den charmerende datter var den russiske storfyrstinde Olga (1851-1926), der året efter ægtede den græske kong Georg 1. "Sanny" var kælenavnet for dronning Olgas mor, storfyrstinde Alexandra af Rusland (1830-1911, født prinsesse af Sachsen-Altenburg). Dronning Victoria svarede i et senere brev: *You mentioned to me some little while ago, the young Princess of Sweden, and I said I wished for no more northern princesses. Still, with the great difficulty there is to find anyone and with Affie's pride, we must not entirely exclude her, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Windsor Castle, 14. november 1866, i: ibid.: 106; brevet i sin helhed, 105-06; dronningen udbad sig derfor flere oplysninger fra sin ældste datter om prinsessen, uagtet hendes dårlige erfaringer med nordiske prinsesser, jf. den danskfødte prinsesse af Wales. Kronprinsesse Victoria svarede tilbage: *I did not answer about the Princess of Sweden – you should not quite give up the idea should you? I hear she is growing up a nice girl and I can easily enquire more about her; men afslutningsvis tilføjede hun: but I am afraid that Freddie [den danske kronprins Frederik (8.)] thinks of marrying her, kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Neues Palais, 19. november 1866, i: ibid.: 109. Dronning Victoria opsummerede situationen i 1872 således, at prins Alfred i en alder af 28 ikke længere kunne tvinges ind i et dynastisk arrangement. *My course is simply to say – there are these few unmarried Protestant Princesses – whom I hear generally well spoken of – choose for yourself amongst them, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Balmoral, 25. oktober 1872, i: Fulford (red.): *Darling*, 65; brevet i sin helhed, 64-65.****

⁷⁸ Prins Alfred, hertugen af Edinburgh, arvede hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha i 1893 efter sin farbror, den barnløse hertug Ernst 2. Prinsens ældre bror, den britiske tronfølger, Edward (7.), havde fraskrevet sig sine arverettigheder for at undgå en personalunion mellem Storbritannien og Sachsen-Coburg-Gotha. Prins Alfred var regerende hertug af den tyske stat frem til sin død i år 1900. Da prins Alfred ikke efterlod sig nogen søn ved sin død, arvedes hertugdømmet af nevøen prins Carl Edward (1884-1954, hertug fra 1900-18), søn af prins Leopold (1853-84), da den næste søn i rækken, prins Arthur (1850-1942), havde fraskrevet sig sine arverettigheder til hertugdømmet for sig selv og på sin søns vegne.

Prins Alfreds ældste datter, prinsesse Marie af Storbritannien og Irland (1875-1938), ægtede i 1893 den rumænske kronprins Ferdinand (1.) (1914-27). Prinsesse Marie af Edinburgh blev kurtiseret af prins Georg (5.) (1910-36), hertugen af York, som i 1892 blev nummer to i den britiske tronfølge med sin ældre brors død. Dronning Victoria, prins

første gang, at et medlem af Romanov-dynastiet giftede sig ind i det britiske kongehus. Brudens far, zar Alexander 2., modsatte sig i første omgang forbindelsen med den britiske kongefamilie, først og fremmest på grund af den anti-britiske stemning i Rusland efter Krimkrigen (1853-56). Dronning Victoria så ligeledes med stor skepsis på det ortodokse Rusland, der udgjorde en potentiel trussel mod det britiske herredømme i Indien. Såvel dronning Victoria som kejserinde Marie søgte at finde andre ægteskabskandidater, men mødrene havde ikke held med deres forehavende. Storfyrstinde Marie brød sig hverken om kronprins Wilhelm (2.) (1891-1918) af Württemberg eller arvestorhertug Adolf Friedrich (5.) (1904-14) af Mecklenburg-Strelitz, som blev præsenteret for hende som alternativer.⁷⁹ Da kejserinde Marie ikke kunne finde en kandidat fra de protestantiske tyske konge- og fyrstehuse, som var acceptabel for hendes datter, begyndte forhandlingerne, der mandede ud i en anglo-russisk dynastisk forbindelse. Den dynastiske forbindelse blev således tillige muliggjort ved det reducerede udbud af tyske prinser og prinsesser.

Det britiske regentpars tredjeældste datter, prinsesse Helena (1846-1923), giftede sig i 1866 med prins Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1831-1917). Et besøg af prins Albrecht af Preussen (1837-1906), nevø til kong Wilhelm 1., i Storbritannien i sommeren 1863 forårsagede en større diskussion mellem kronprinsesse Victoria af Preussen og dronning Victoria, der mente, at prinsen var på frierfærd over for prinsesse Helena. Kronprinsesse Victoria afviste

Edward (7.) af Wales og hertug Alfred af Edinburgh var for forbindelsen, mens prinsesse Alexandra af Wales foragtede familiens pro-tyske orientering. Som tronarving til hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha valgte prins Alfred og hans familie at flytte til Coburg i 1889. Hertuginde Marie af Edinburgh modsatte sig også ægteskabet med den kommende britiske konge, da den pro-tyske hertuginde ikke ønskede, at hendes datter skulle forblive i Storbritannien, som hun hadede. Hun var også modstander af, at prinsesse Alexandra af Wales, hvis far, prins Christian (9.), blot var en ubetydelig dansk-tysk prins inden sin bestigelse af den danske trone, rangerede højere ved hoffet end hende, der var født ind i det russiske kejserhus. Hertuginde af Edinburgh var tillige imod et ægteskab mellem fætter og kusine, hvilket var forbudt i den russisk-ortodokse kirke, som hun tilhørte fra sin fødsel. Da prins Georg friede til prinsesse Marie af Edinburgh, kunne Marie således fortælle sin fætter, at ægteskabet var umuligt. Motiveret af et ønske om at komme spændingerne mellem Rumænien og Rusland om Bessarabien, den østligste del af Moldavien, til livs, foreslog hertuginde Marie af Edinburgh, at datteren Marie skulle møde den rumænske kronprins Ferdinand (1.). Mødet forløb godt, og i januar 1893 blev parret viet i Sigmaringen i tre ceremonier: en borgerlig, en katolsk (kronprinsens religion) og en anglikansk (brudens religion). Den næstældste datter, prinsesse Victoria Melita (1876-1936), giftede sig i 1905 med den russiske storfyrst Kirill Vladimirovich (1876-1938). Ægteskabet var højst kontroversielt i det fyrstelige Europa, da prinsessen var fraskilt efter sit ægteskab fra 1894-1901 med fætteren Ernst Ludwig, storhertug af Hessen (1892-1918). Parret var tillige fætter og kusine, og i den ortodokse tro var et ægteskab mellem fætter og kusine forbudt. Parret giftede sig uden godkendelse af den britiske kong Edward 7. som påkrævet i Lov om Kongelige Ægteskaber fra 1772. Storfyrst Kirill blev frataget sine embeder og æresbevisninger af den russiske zar Nikolaj 2., og parret blev forment adgang til Rusland. I 1907 konverterede den protestantiske Victoria Melita til den ortodokse tro og den russisk-ortodokse kirke. Efter prins Alfreds bestigelse af tronen i Sachsen-Coburg-Gotha i august 1893 sørgede den pro-tyske hertuginde af Edinburgh for, at de ugifte døtre, herunder prinsesse Victoria Melita, konverterede til den lutherske tro. I 1910 flyttede parret til Rusland, hvor zaren anerkendte Victoria Melita som russisk storfyrstinde under navnet Victoria Feodorovna. Parret er farforældre til det nuværende, omstridte overhoved for Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet siden 1992, storfyrstinde Maria Vladimirovna (1953-). Hendes arvtager er sønnen storfyrst Georg Mikhailovich af Rusland (1981-), der tilhører såvel Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet som Hohenzollern-dynastiet efter sin far, prins Franz Wilhelm af Preussen (1943-), hvorfor storfyrst Georg også bærer titlen prins af Preussen.

⁷⁹ Abrash: 'A Curious', 392.

blankt denne tanke og fralagde sig ethvert ansvar for besøget, men indvilligede dog i at fortælle den preussiske prins, at den britiske regent ikke ønskede at se ham.⁸⁰ I et senere brev forsøgte kronprinsesse Victoria at gyde olie på vandene: *I think you are quite right if you do not wish Lenchen [kælenavn for prinsesse Helena] to marry yet – not to let her see young princes. But I think in that case there should be no exceptions made; and I would not offend any one before I was certain that I meant to refuse him at all events. You will be better able in your own mind to judge of Abbat's merits or demerits etc. when you have seen him. Forgive my saying all this, beloved Mama, and think it no want of respect. You have always allowed me to say what I thought and condescended to listen in patience to the expression of my humble opinion.*⁸¹

Dronning Victoria ville ikke have sin tredje datter afsat til et udenlandsk fyrstehus, og kronprinsesse Victorias planer om endnu en dynastisk forbindelse mellem Storbritannien og Preussen måtte derfor skrinlægges. Da dronningen ville have sin datter hos sig hjemme i Storbritannien, måtte hun gifte sig med et medlem af en ikke-regerende fyrstefamilie, hvorved gemalen havde mulighed for at bosætte sig i Storbritannien. Den udvalgte var prins Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, hvilket var et meget kontroversielt valg i den britiske kongefamilie, som blev splittet i to uforsonlige grupper for eller imod den kommende brudgom. Om denne situation skrev dronning Victoria: *Bertie and Alix will of course be much annoyed, but that is of no consequence and it is but a fair return to the poor Augustenburgs who saw their rivals fêted in so mad a way as Alix and her family were in March '63.*⁸²

⁸⁰ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Windsor Castle, 17. juni 1863, i: Fulford (red.): *Dearest Mama*, 233; brevet i sin helhed, 232-33; kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Neues Palais, 25. juni 1863, i: *ibid.*: 233-34.

⁸¹ Kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Neues Palais, 29. juni 1863, i: Fulford (red.): *Dearest Mama*, 237-38. Kronprinsesse Victoria udtrykte glæde over, at dronning Victoria havde besøg af Preussens dronning Augusta. *The more our two families hold together the better for both of them, for our countries and for Europe – of that I am firmly convinced*, 238. Kronprinsesse Victoria ønskede øjensynligt, at prinsesse Helena skulle ægte prins Albrecht af Preussen for at bekræfte den nære relation mellem det britiske og preussiske kongehus. Kronprinsesse Victoria havde i sit brev af 25. juni 1863 henvist til, at prins Heinrich af Hessen (1838-1900), de to unge danske prinser, Frederik (8.) og Vilhelm (Georg 1.), og prinsen af Oranien, på det seneste havde aflagt besøg i Storbritannien, hvorfor prins Albrecht heller ikke kunne afvises som gæst ved det britiske hof. Dronning Victoria svarede, at de to danske prinser var gæster til prinsesse Alexandras bryllup i marts 1863, og prins Heinrich var som fadder med til dåben af prinsesse Alices første barn, prinsesse Victoria af Hessen (1863-1950), den 27. april 1863 på Windsor Slot. *As regards Abbat [prins Albrecht af Preussen] – it is really wasting time, dear child, to repeat what you know are the objections as well as the necessities for me regarding Lenchen. What you, dear child, wished it for, would never do – viz: to be your assistant in Prussia. Papa [den britiske prinsgemal Albert] over and over again objected to that. God knows what events bring about but I must have Lenchen with me for the greater part of the year when she is married, and this she knows and wishes*, dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Windsor Castle, 1. juli 1863, i: Fulford (red.): *Dearest Mama*, 238; brevet i sin helhed, 238-39.

⁸² Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Frogmore, 11. september 1865, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 42; brevet i sin helhed, 41-42. Prins Christian af Sønderborg-Augustenburg var den yngste søn til hertug Christian August 2. af Sønderborg-Augustenburg og yngre bror til hertug Friederich 8. af Slesvig-Holsten og hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1869-80).

Dronning Victoria solidariserede sig således åbenlyst med Augustenborgerne, der dynastisk tabte kampen om den danske trone i Treårskrigen (1848-50). Den slesvig-holstenske hertuginje, der var den ældste gren blandt hertug Hans den Yngres (1545-1622, hertug fra 1564) efterkommere, gjorde krav på hertugdømmerne Holsten og Slesvig, der ifølge Augustenborgerne kun kunne nedarves i direkte mandslinje. I dronningens øjne havde Augustenborgernes rivaler, den danske tronfølgerfamilie fra 1853, tilhørende den anden slesvig-holstenske hertuginje, Glücksborgerne, fået et formidabelt løft ved den dynastiske forbindelse med det britiske kongehus i marts 1863, endnu før dynastiet havde besteg den danske trone (i november 1863). Det var derfor kun rimeligt, at Augustenborgerne nu fik en dynastisk oprejsning ved en ægteskabsforbindelse med det britiske imperium. Prinsesse Alexandra af Wales modsatte sig ikke overraskende denne ægteskabsforbindelse til Augustenborgerne. ”Hertugdømmerne er Papas”, som hun i overensstemmelse med det dynastiske legitimitetsprincip såre simpelt formulerede det. Alexandra fik støtte af sin gemal, prins Edward (7.) af Wales, og dennes bror prins Alfred og søster prinsesse Alice. De så prins Christian som en fattig udlænding uden territoriale forbindelser, og som blot ville brødfødes af det britiske kongehus.

Prinsesse Alice beskyldte ligefrem sin mor, dronning Victoria, for at ofre prinsesse Helenas lykke blot for dronningens eget velbehag. Prinsesse Alice mente endvidere, at ægteskabet yderligere ville reducere kronprinsesse Victorias popularitet ved hoffet i Berlin. Kronprinsesse Victoria så dog med andre mildere øjne på den augustenburgske forbindelse. I et brev til dronning Victoria formulerede hun sig på følgende måde: *I am much relieved to hear that Bertie and Alix have taken the announcement kindly, and I hope and trust that in time they will become reconciled to it so that here may be no coldness or discord in the family, which would be so sad. To us it is also a great comfort to think that we know Christian so well and are his friends. We have been throughout, from conviction, the warm supporters of his brother's cause – and it will not be our fault if things are brought to an end which we shall ever deeply regret, as it is in our eyes against the real interests of Prussia and we have no others in view.*⁸³

Kronprinsesse Victoria og hendes gemal omfattede den augustenburgske hertugfamilie med et varmt venskab og støttede deres arvekrav på hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Kronprinsesse Victoria var således ikke bange for at blive upopulær ved hoffet i Berlin for disse synspunkter. Hendes bange anelser om, at Preussen ville bringe situationen til en ende, blev til fulde bekræftet

⁸³ Kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Burg Falkenstein im Harz, 26. september 1865, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 43.

året efter, da Preussen efter sejren i Den Preussisk-Østrigske Krig (1866) indlemmede hertugdømmerne Slesvig og Holsten i det preussiske kongerige.

Dronning Victoria skrev rosende om prins Christian til den preussiske dronning Augusta, og at de i ham havde fundet den rette ægtemand til prinsesse Helena. *You have known Prince Christian for a long time, so that, as I hear, you have a good opinion of him. I feel certain that in the circumstances my beloved Albert would approve of this choice, and that his blessing would rest upon this union. I may confidently count upon your kindness and friendship in this matter, may I not? You know that we have never chosen our children's marriages out of political considerations; Bertie's is, indeed, an example of this. – Of course to his wife and family this alliance cannot be popular but that cannot be helped and is of no consequence* [denne sætning er i kursiv]. *By a certain party in Germany it will not be welcomed either.*⁸⁴ Dronning Victoria medgav i dette brev åbent, at tronfølgeren Edwards (7.) giftermål med den danske prinsesse Alexandra var kommet i stand snarere på trods af end på grund af politiske real hensyn.

Prinsesse Helena og prins Christian blev forlovet den 5. december 1865, og brylluppet stod den 5. juli 1866 på Windsor Castle. Med dette giftermål i hånden blev prins Christian haveinspektør på Windsor. Parret var kvartfætter og kvartkusine som tipoldebørn af prins Frederick af Wales (1707-51). Prinsesse Alexandra af Wales accepterede aldrig prins Christian som svoger eller slægtning. De to var kvartfætter og kvartkusine som tipoldebørn af den danske kong Frederik 5. (1746-66).

Det britiske regentpars næst yngste datter, prinsesse Louise (1848-1939), ægtede i 1871 den skotske aristokrat John Campbell (1845-1914), den niende hertug af Argyll fra år 1900, som tillige var den fjerde generalguvernør i Canada fra 1878-83. Prinsesse Louise blev forlovet med John Campbell, Lord Lorne, Marquis af Lorne, den 3. oktober 1870 under parrets besøg på Balmoral Castle i det skotske højland, der siden 1852 havde været den britiske kongefamilies sommerresidens i Skotland.

I et brev fra Balmoral redegjorde dronning Victoria for forlovelsen til sin ældste datter, den preussiske kronprinsesse. Intet ægteskab mellem en datter af en engelsk, skotsk og britisk monark

⁸⁴ Dronning Victoria til dronning Augusta, Balmoral, 17. oktober 1865, i: Bolitho (red.): *Further letters*, 157-58; konservative kræfter i Preussen stod bag det dynastiske legitimitetsprincip, og de modsatte sig derfor principielt alle krænkelser af det dynastiske princip, herunder også Preussens mulige krænkelser af de dynastiske arverettigheder i forhold til Slesvig og Holsten og Augustenborgerne. Til denne gruppe hørte det preussiske kronprinsepar, Friedrich (3.) og Victoria, som dog mest af alt plæderede for et fredeligt, liberalt Preussen, der også skulle dominere et samlet Tyskland. Omvendt var der en nationalliberal gruppe og dele af det konservative miljø, som ikke så med velvilje på Storbritanniens dynastiske forbindelse med den augustenborgske slægt, som umiddelbart stod i vejen for Tysklands nationale samling under Preussens ledelse. Det var denne sidstnævnte gruppe, som dronning Victoria refererede til i sit brev. Tysklands nationale samling i 1871 blev virkeliggjort på grundlag af nationalkonservative værdier, personificeret i Otto von Bismarck, tysk rigskansler fra 1871-90.

og en britisk undersåt havde fået en officiel anerkendelse siden 1515, hvor prinsesse Maria Tudor af England (1496-1533) som fransk enkedronning giftede sig med den engelske adelsmand Charles Brandon (1484-1545), den første hertug af Suffolk fra 1514. Dronning Victoria havde derfor et behov for at argumentere for denne historisk set ret så enestående dynastiske forbindelse: *Great alliances like yours are right and well for some of the family – though I fear they have little political weight inasmuch as they do not and cannot influence any more the actions of governments and nations, and thereby often cause incalculable sufferings to the Royal Families themselves – as we both know – being suspected of undue leanings and undue influence. But small, foreign Princes (without any money) are very unpopular here, R. Catholics illegal and totally repugnant to our feelings; therefore one naturally turns towards those in one's own country, who possess large fortunes and rank certainly equal to small, German Princes. The Marriage Act [Lov om Kongelige Ægteskaber fra 1772], which many people suppose forbids such a marriage, only forbids any marriage of one of the Royal Family with anyone without the sanction of the Sovereign; except after they are twenty-five when, even in spite of the Sovereign's opposition, if after a year parliament does not petition against them, it can take place.*⁸⁵

Dronning Victoria, der i sit brev understregede, at begrebet morganatiske ægteskaber ikke fandtes i Storbritannien, så meget klart, at de traditionelle internationale fyrsteægteskaber ikke længere havde så stor politisk betydning i det 19. århundrede, som de havde haft i tidligere perioder af Europas historie. Dertil kom, at de konstant udgjorde en latent trussel for interne splittelser i de enkelte konge- og fyrstehuse, hvilket til fulde var blevet eksemplificeret i det britiske kongehus under Den Dansk-Tyske Krig i 1864. Nationalismen i 1800-tallet begyndte at sætte stadig snævrere grænser for omfanget af de dynastiske forbindelser, som de enkelte fyrstefamilier var i stand til at indgå. Dronning Victoria afviste sin ældste datters planer om endnu en dynastisk forbindelse mellem det britiske og preussiske kongehus. Kronprinsesse Victoria havde atter forsøgt at afsætte

⁸⁵ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Balmoral, 11. oktober 1870, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 302; brevet i sin helhed, 302-03. Dronning Victoria understregede endvidere i brevet, at et ægteskab med en hjemmehørende adelig var lige så godt som et hvilken som helst andet ægteskab, og at børnene i et sådant ægteskab havde de samme arverettigheder til den britiske trone som børn, der var født i et fyrsteligt ægteskab. Prinsesse Louise og hertugen af Argyll fik ingen børn.

Dronning Victoria udtrykte de samme tanker i et brev til den preussiske dronning Augusta. *I know that such a marriage is at first bound to cause sensation and surprise in Germany, but I myself have been long convinced of its suitability. Great alliances are desirable for certain members of the family, though I attribute little political importance to them, for they can no longer affect the actions of governments and are only a source of worry and difficulty for the princely family, as my own experience has taught me. But Princes of small German houses, without fortune, are very unpopular here, and marriage with a Catholic is not only against the law, but would also arouse antipathy. In the circumstances it is only natural, that one should look around for some person of distinction at home who has an independent fortune and who is really no lower in rank than a minor German Royalty,* dronning Victoria til dronning Augusta, Balmoral, 12. oktober 1870, i: Bolitho (red.): *Further letters*, 177.

den høje og velhavende prins Albrecht af Preussen til en af sine yngre søstre. Men dronning Victoria afviste ideen om en endnu en dynastisk forbindelse med Hohenzollern-dynastiet.⁸⁶

Den britiske tronfølger, prins Edward (7.) af Wales, modsatte sig en ægteskabelig forbindelse til en ikke-mediatiseret adelsmand. Den udsete brudgoms far, George Campbell (1823-1900), den ottende hertug af Argyll fra 1847, var tilmed en varmhjertet tilhænger af den liberale politiker William Gladstone (1809-98), der var britisk premierminister ad fire omgange 1868-74, 1880-85, 1886 og 1892-94. Prinsen af Wales frygtede for, at søsterens ægteskab ville drage kongefamilien ind i partipolitiske diskussioner, og dermed ville det britiske kongehus på sigt ophøre med at være et samlende nationalt symbol. Hans mor, dronning Victoria, så dog ganske anderledes på situationen. Hun mente omvendt, at de mange dynastiske forbindelser med tyske fyrster var medvirkende til at underminere kongehusets position i det britiske samfund. Dronningen så ægteskabet med den skotske aristokrat som et middel til at befæste kongehusets stilling. I et brev gjorde monarken sig tanker om kongefamiliens størrelse: *And, when the Royal Family is so large, and our children have (alas!) such swarms of children, to connect some few of them with the great families of the land – is an immense strength to the Monarchy and a great link between the Royal Family and the country.*⁸⁷

⁸⁶ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Balmoral, 18. oktober 1870, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 304; om offentliggørelsen af forlovelsen skrev dronning Victoria, at *I certainly did expect that there would be surprise and, on the part of the King [kong Wilhelm 1. af Preussen] (who was so determined, flattering as this was in some ways, to have another daughter of mine in the Prussian family) much displeasure, at Louise's preferring to remain in her own country and lead a quiet, domestic life in preference to a foreign court and foreign land full of trials and difficulties. But I thought you would greatly prefer this to a small German Prince, who would have been the only other alternative. A second Prussian marriage – popular as yours is and proud of Fritz as they are – if I would have allowed it even – would have been very unpopular here, and a poor, small, German Prince also. That I have known for many years,* dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Balmoral, 1. november 1870, i: *ibid.*: 305; brevet i sin helhed, 305-06. Den sidste sætning refererede øjensynligt til svigersønnen prins Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, der af sin svigermor fik det lidet flatterende prædikat en lille, tysk fyrste. Den preussiske prins Albrecht vægrede sig imod at bosætte sig i Storbritannien, hvilket også talte imod hans kandidatur, da prinsesse Louise, formentlig stærkt tilskyndet af moderen, dronning Victoria, foretrak at blive boende hjemme i sit fødeland. Andre ægteskabskandidater i forhold til prinsesse Louise var den danske kronprins Frederik (8.), som blev foreslået af sin søster prinsesse Alexandra af Wales, og prins Vilhelm af Oranien. Dronning Victoria afviste den danske tronfølger, da endnu en ægteskabelig forbindelse med det danske kongehus ville skabe et modsætningsforhold til Preussen i de diplomatiske spændinger omkring det slesvig-holstenske spørgsmål. Den nederlandske tronfølger blev afvist på grund af sin udsvævende livsførelse.

⁸⁷ Dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Balmoral, 1. november 1870, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 305-06; dronning Victoria så prinsesse Louises forlovelse og kommende giftermål som et led i en dynastisk forbindelse mellem det britiske kongehus og folket, hvormed monarkiet som statsform ville blive væsentligt styrket. Dronning Victoria tilføjede: *Mind my words and you will see that this will have to be done elsewhere also. Besides which, a new infusion of blood is an absolute necessity – as the race will else degenerate bodily and physically,* 306; dronning Victoria forudså retteligt, at prinsesse Louises kontroversielle giftermål blot ville danne præcedens i de øvrige konge- og fyrstehuse i Europa. I en situation, hvor alle Europas konge- og fyrstefamilier var beslægtede med hinanden, var det afgørende at få tilført nyt blod, og derudover var enheden i kongehuset afgørende. *Unity in this family is of great importance – but it is very difficult with large Royal Families,* 306. For dronning Victoria kunne prinsesse Louises ægteskab således styrke kongefamilien moralsk i den britiske offentlighed, dens fysiske og genetiske sundhed ville blive forbedret, samtidig med at kongefamiliens enhed, dens interne konsensus, kunne blive understøttet. Dronning

Prinsesse Louise og John Campbell, Marquis af Lorne, blev viet i St George's Chapel på Windsor Slot den 21. marts 1871.

Det britiske regentpars næst yngste søn, prins Arthur (1850-1942), hertug af Connaught og Strathearn fra 1874 og den tiende generalguvernør i Canada (1911-16), ægtede prinsesse Louise Margrete af Preussen (1860-1917) den 13. marts 1879. Vielsen blev forrettet i St George's Chapel på Windsor.

Den yngste datter til kong Georg 5. af Hannover (1851-66), prinsesse Marie (1849-1904), afslog ifølge et amerikansk dagblad to gange et frieri fra prins Arthur. Der blev således ikke indgået en dynastisk forbindelse mellem det britiske kongehus og den tyske Hannover-slægt. Prins Arthur tilhørte det britiske kongehus Sachsen-Coburg-Gotha, Windsor fra 1917.

Den preussiske prinsesse Louise Margretes far, prins Friedrich Karl af Preussen (1828-85), der deltog på preussisk side i Treårskrigen (1848-50), i 1864-krigen, i Den Preussisk-Østrigske Krig i 1866 og i Den Fransk-Tyske Krig i 1870-71,⁸⁸ var brorsøn til den tyske kejser Wilhelm 1. (1871-88), prins Arthurs fadder, og han var to gange fætter til kronprins Friedrich (3.), der var gemal til prinsessens svigerinde, kronprinsesse Victoria. Prinsesse Louise Margretes nye svoger, kronprins Friedrich (3.), var således også hendes to gange halvonkel. Kronprinsesse Victoria skrev i et brev angående prins Arthurs placering på det fyrstelige ægteskabsmarked: *A nice wife for Arthur would be Fritz Carl's eldest daughter; she is such a good child with a gentle, amiable disposition and so reasonable, quite a mother to her little sisters and brother; she will have a very fine figure. Her hair is splendid which makes up for the head being somewhat turnipy in shape – which most German children's are.*⁸⁹

Dronning Victoria skrev til den tyske kejserinde Augusta om prins Arthurs følelser for den preussiske prinsesse, hvis farmor, prinsesse Marie af Preussen (1808-77, født prinsesse af Sachsen-Weimar-Eisenach), var søster til kejserinden. *Dear Arthur arrived here yesterday evening and told me that he had taken a great liking to your grand-niece Luise (Fritz Karl). He has asked my permission to see her again in the summer and to propose to her. As I have heard nothing but*

Victoria fandt, at det generelt var svært at opretholde enheden i de europæiske kongehuse med deres internationale dynastiske forbindelser. *One remarkable exception is in the Danish Royal Family; they are wonderfully united – and never breathe a word one against the other and the daughters remain as unspoilt and as completely children of the house as when they were unmarried. I do admire this,* dronning Victoria til kronprinsesse Victoria, Balmoral, 6. november 1872, i: Fulford (red.): *Darling*, 69; brevet i sin helhed, 68-69.

⁸⁸ De tre sidstnævnte krige lagde grunden til oprettelsen af det tyske kejserrige og den tyske nationalstat i 1871 med Tysklands nationale samling. Prins Friedrich Karl kronede sin militære karriere med rang af generalfeltmarskal.

⁸⁹ Kronprinsesse Victoria til dronning Victoria, Neues Palais, 19. november 1866, i: Fulford (red.): *Your dear letter*, 109; den ovenfor nævnte prinsesse var prinsesse Marie af Preussen (1855-88). Prins Arthur endte med at ægte den yngste datter, prinsesse Louise Margrete.

*praise of the young lady from you and other people, I cannot possibly refuse our beloved, kind Arthur. He appears to be really fond of Luise, and he tells me that the more he saw her the more he loved her, and that he has every reason to hope that she reciprocates his love. Therefore, dear Augusta, I am writing to you as head of the family (and as my true friend) to request you to inform Prince and Princess Friedrich Karl of Arthur's wish, which has my full approval. He proposes, if there is no objection, to go to Potsdam in the summer, as the family are likely to be there at that time, and then to ask formally for her hand. Naturally, you must ask the dear Emperor about this, but otherwise we beg you to keep the matter secret.*⁹⁰

Dronning Victoria skrev om forlovelsen mellem prins Arthur og prinsesse Louise Margrete i et brev til den tyske kejser Wilhelm 1. *And now let me thank you heartily for your kindness over the engagement of my dear Arthur and your grand niece Louise Margaret – an event which will mean great happiness for the dear young couple, if God is willing! I am especially glad that you agree to the wedding taking place here because I should feel most grieved if I could not be present, as was the case with Alfred's marriage!*⁹¹

Prins Arthur og prinsesse Louise Margrete fik tre børn, hvoraf den ældste datter, prinsesse Margaret af Storbritannien og Irland (1882-1920), giftede sig ind i det svenske kongehus i 1905.⁹²

Det britiske regentpars yngste søn, prins Leopold (1853-84), hertug af Albany fra 1881, ægtede den 27. april 1882 den tyske prinsesse Helena af Waldeck-Pyrmont (1861-1922). Vielsen foregik i St George's Chapel på Windsor Slot. Da prins Leopold havde hæmofili, havde dronning Victoria svært ved at få sin yngste søn gift. Hæmofili, blødersygdommen, havde prinsen arvet fra sin mor. Sygdommen nedarves normalt gennem kvindeled, og den optræder normalt kun hos mænd.

Prinsen bejlede til sin halvkusine prinsesse Frederika af Hannover (1848-1926), den ældste datter til den sidste konge af Hannover, Georg 5. (1851-66). Parret blev dog ikke gift, men bevarede livet igennem et nært venskab. Der blev således ikke tale om en dynastisk forbindelse mellem det britiske kongehus og Hannover-slægten, begge af Welf-dynastiet, i mandslinjen frem til 1901 i

⁹⁰ Dronning Victoria til kejserinde Augusta, Windsor Castle, 2. marts 1878, i: Bolitho (red.): *Further letters*, 225-26.

⁹¹ Dronning Victoria til kejser Wilhelm 1., Windsor Castle, 15. maj 1878, i: Bolitho (red.): *Further letters*, 228; brevet i sin helhed, 227-28; prins Alfred blev viet den 23. januar 1874 i Vinterpaladset i Skt. Petersborg.

⁹² Prinsesse Margareta og hendes lillesøster, prinsesse Patricia af Connaught (1886-1974), blev anset for at være nogle af de mest eftertragtede prinsesser på det fyrstelige ægteskabsmarked i Europa i begyndelsen af det 21. århundrede. Deres farbror, kong Edward 7., ønskede at afsætte dem til en europæisk monark eller tronfølger. I januar 1905 besøgte forældrene, hertugparret af Connaught, Portugal, hvor de blev modtaget af kong Carlos 1. (1889-1908) og hans gemalinde, dronning Amélie (1865-1951, født prinsesse af Orléans), hvis sønner Luís Filipe (1887-1908), hertug af Braganza, og prins Manuel (2.) (1889-1932), Portugals sidste konge (1908-10), underholdt de unge britiske prinsesser. Connaught-familien fortsatte til Egypten og Sudan. I Cairo mødte de den svensk-norske arveprins Gustaf (6.) Adolf, som prinsesse Patricia egentlig var tiltænkt til. I mødet med de to søstre faldt Gustaf (6.) Adolf dog for prinsesse Margareta, og parret blev viet den 15. juni 1905 i St George's Chapel på Windsor Slot.

Storbritannien, derefter Sachsen-Coburg-Gotha. Prins Leopold tilhørte det britiske kongehus Sachsen-Coburg-Gotha. Af andre ægteskabskandidater, der var i spil, kan nævnes: prinsesse Victoria af Baden (1862-1930, dronning af Sverige som Gustaf 5.s (1907-50) gemalinde)), prinsesse Stéphanie af Belgien (1864-1945), prinsesse Elisabeth af Hessen-Kassel (1861-1955) og prinsesse Karoline Mathilde af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1860-1932). Da disse kvinder afviste den britiske prins' frierfærd, fandt dronning Victoria prinsesse Helena af Waldeck-Pyrmont frem som mulig emne. For den britiske monark var det magtpåliggende at få sin søn gift ind i en af de øvrige regerende protestantiske fyrsteslægter. Den udvalgte prinsesse var den næst yngste datter af fyrst Georg Victor af Waldeck-Pyrmont (1845-93), som allerede havde fået en datter afsat til Nederlandenes kong Vilhelm 3.

Hæmofili medførte prinsens tidlige død som blot 30-årig den 28. marts 1884. Prinsens søn, prins Carl Edward, blev født fire måneder efter det tragiske dødsfald.

Det britiske regentpars yngste datter, prinsesse Beatrice (1857-1944), ægtede i 1885 prins Heinrich af Battenberg (1858-96). Dronning Victoria blev stærkt afhængig af sin yngste datters selskab efter prins Alberts tidlige død i 1861. Dronningen var derfor meget opsat på, at prinsesse Beatrice forblev ugift, da døtrene i de europæiske konge- og fyrstehuse traditionelt set giftede sig ud af familien og landet. Det skortede dog ikke af den grund på bejlere til den eftertragtede britiske prinsesse. En af dem var prins Napoleon Eugéne (1856-79), det eneste barn til den eksilerede kejser Napoleon 3. og kejserinde Eugénie (1826-1920, kejserinde fra 1853-70). Da den franske kejser blev afsat i 1870 under Den Fransk-Tyske Krig, hvor Bonaparte-dynastiet blev afsat fra magten og det andet franske kejserdømme opløstes, flygtede den detroniserede monark med sin familie til Storbritannien. Efter Napoleon 3.s død i 1873 udviklede dronning Victoria og kejserinde Eugénie et varmt venskab. Der var adskillige rygter om en snarlig forlovelse mellem prinsesse Beatrice og den franske prins, men disse forlydender blev brutalt slået i jorden med prinsens død i Zulukrigen den 1. juni 1879. I et brev til den tyske kejserinde Augusta skrev dronning Victoria om enkekejsrerindens ubærlige sorg: *I often see the Empress Eugénie, poor grief-stricken creature, and she is indeed a very pathetic sight! She has benefited from the good air here and the beautiful surroundings and is sleeping much better now, but she weeps continually when she is alone and can think of nothing but her great sorrow.*⁹³

Efter prins Napoleon Eugénes død foreslog prins Edward (7.) af Wales, at den yngste søster prinsesse Beatrice skulle giftes med prinsesse Alices enkemand, storhertug Ludvig 4. af Hessen.

⁹³ Dronning Victoria til kejserinde Augusta, Balmoral, 29. oktober 1879, i: Bolitho (red.): *Further letters*, 239.

Prinsen af Wales argumenterede for, at prinsessen kunne være en slags reservemor for storhertugens yngste børn og tilbringe det meste af tiden i Storbritannien sammen med sin mor. Han foreslog endvidere, at dronning Victoria dermed nemmere kunne være med til at opfostre sine hessiske børnebørn. På daværende tidspunkt var det imidlertid forbudt ved lov for en enkemand at gifte sig med sin afdøde kones søster. Prins Edward (7.) støttede aktivt de politiske bestræbelser i parlamentet for en ændring af loven, hvilket dog blev standset i Overhuset. Uagtet at dronning Victoria var skuffet over lovforslagets bortfald, var hun glad for at kunne beholde datteren ved sin side. Først i 1907 blev loven ændret.

Prins Louis af Battenberg (1854-1921) meldte sig derefter på banen som bejler. Prins Louis fødtes i Habsburgmonarkiet (Østrig), voksede op i Italien og Tyskland og blev britisk admiral. Men efter besked fra dronning Victoria vendte prinsessen mere eller mindre den kolde skulder til kandidaten, der i stedet giftede sig i 1884 med dronning Victorias datterdatter prinsesse Victoria af Hessen (1863-1950), prinsesse Beatrices niece. Under bryllupsfestlighederne forelskede prinsesse Beatrice sig i gommens yngre bror prins Heinrich. Dronning Victoria skulle ifølge Lov om Kongelige Ægteskaber fra 1772 give sin tilladelse til et eventuelt giftermål, og i første omgang afviste hun blankt prins Heinrich som svigersøn. Efter at prinsesse Alexandra af Wales og kronprinsesse Victoria af Preussen havde ageret som mæglere i den familiære strid, indvilligede dronningen modstræbende til ægteskabet, forudsat at prins Heinrich ville opgive sine tyske forpligtelser og bosætte sig permanent i Storbritannien sammen med Beatrice og dronningen. Dette krav efterkom prinsen, da han som medlem af en morganatisk tysk-britisk fyrsteslægt ikke havde udsigt til territoriale forpligtelser. Prinsesse Beatrice og prins Heinrich blev viet i Saint Mildred's Church i Whippingham, nær Osborne, den 23. juli 1885.

Parrets datter, prinsesse Victoria Eugenie af Battenberg (1887-1969), blev født på Balmoral Castle i Skotland. Hendes yngste bror, prins Maurice af Battenberg (1891-1914), der ligeledes blev født på Balmoral Castle, var det sidste barnebarn til en britisk monark, som blev født i Skotland, indtil prinsesse Margaret (1930-2002) blev født på Glamis Slot i 1930. I 1906 ægtede prinsesse Victoria Eugenie den spanske kong Alfons 13. (1886-1931). En af de stærkeste kandidater til den spanske monarks giftermål var prinsesse Patricia af Connaught, en anden af Edward 7.s niecer. Prinsesse Patricia var dog ikke synderligt imponeret af den spanske regent, der i 1905 aflagde et statsbesøg i Storbritannien. I stedet indledte han under sit statsbesøg en kurtisering af prinsesse Victoria Eugenie, hvilket han havde større held med. Alfons 13.s mor, enkedronning Maria Christina (1858-1929), der var født ærkehertuginde af Østrig og spansk regent fra 1885-1902,

modsatte sig dog forbindelsen med Battenberg-dynastiet, som hun ikke betragtede som et ligeværdigt fyrstehus pga. slægtens tvivlsomme forhistorie. Hun ønskede, at sønnen skulle gifte sig inden for hendes egen slægt, Habsburg-Lothringen-dynastiet. Dertil kom, at Alfons 13. var romersk-katolik, mens Victoria Eugenie var anglikaner. Et andet potentielt problem, som kunne udarte sig til en bombe under hele dynastiets videreførelse, var sygdommen hæmofili i familien. Prinsessens yngre bror prins Leopold af Battenberg (1889-1922; Lord Mountbatten fra 1917) havde arvet sygdommen fra sin mor, så der var 50 % risiko for, at prinsesse Victoria Eugenie var en bærer af sygdommen, selvom man på daværende tidspunkt endnu ikke kendte til graden af denne risiko. Man vidste dog, at eventuelle efterkommere af parret ville kunne arve sygdommen.⁹⁴

I januar 1906 gav Alfons 13.s mor endeligt efter sønnens ønske, for prinsesse Victoria Eugenie var trods alt en niece til det britiske imperiums overhoved, kong Edward 7. Forud for vielsen i Madrid den 31. maj 1906 konverterede den protestantiske prinsesse til den katolske tro. Ifølge Loven om Kongelige Ægteskaber fra 1772 skulle kong Edward 7. ikke officielt give sin tilladelse til giftermålet, da prinsesse Victoria Eugenie var en efterkommer af en prinsesse, Beatrice, der havde giftet sig ind i en udenlandsk fyrstefamilie. Prins Heinrich af Battenberg blev ganske vist i forbindelse med sit giftermål naturaliseret som britisk statsborger, men naturalisationen blev først fuldbyrdet efter vielsen med prinsesse Beatrice.

De europæiske stormagter forsøgte fortløbende at opretholde den internationale magtbalance mellem dynastierne, hvis arvekrav hyppigt medførte krige med lige dele dynasti- og magtpolitiske motiver i 1600- og 1700-tallet. Med nationalismens opståen afløstes de dynastisk motiverede krige af de nationalt motiverede krige i 1800- og 1900-tallet. Hele den multinationale samfundselite i Europa af fyrstelige og adelige, der rekrutteredes til officerskorpset, diplomatiet og storpolitikken, måtte indstille sig på at vælge varig side mellem de nationalt afgrænsede stater, der begyndte at

⁹⁴ Lord Leopold Mountbatten døde under en knæoperation. Kong Alfons 13. og dronning Victoria Eugenes yngste søn, prins Gonzalo af Spanien (1914-34), arvede sygdommen fra sin mors familie, og han døde som en følge af en bilulykke i Østrig. Kongeparrets ældste søn, tronfølgeren prins Alfons af Asturien (1907-38), arvede ligeledes sygdommen, og også han døde som en følge af en bilulykke i USA. Dronning Victorias datterdatter prinsesse Irene af Hessen (1866-1953) videreførte sygdommen via sit ægteskab med fætterprins Heinrich af Preussen (1862-1929) til to af sine tre sønner, prinserne Valdemar (1889-1945) og Heinrich af Preussen (1900-04). Prins Heinrich døde som følge af et fald fra en stol. Prins Valdemar døde den 2. maj 1945, da han ikke var i stand til at modtage en blodtransfusion i et Bayern, der var besat af amerikanske styrker, som havde beslaglagt alle medicinske ressourcer til brug for ofre fra en nærliggende koncentrationslejr. Prinsesse Irenes yngste bror, prins Friedrich af Hessen (1870-73), arvede sygdommen hæmofili, der i form af interne blødninger kostede ham livet efter et fald fra et vindue. Prinsesse Irenes yngste, levedygtige søster, prinsesse Alexandra (Alix), videreførte sygdommen til sin søn, den russiske tronfølger Alexei (1904-18). Dronning Victorias yngste søn, prins Leopold, videreførte sygdommen til sin datter, prinsesse Alice (1883-1981, prinsesse af Teck (1904-17) og grevinde af Athlone (1917-81))), der igen førte sygdommen videre til sin ældste søn, Rupert Cambridge (1907-28), viscount Trematon, prins af Teck indtil 1917, som døde som følge af en bilulykke i Frankrig.

aftegne sig i 1800- og 1900-tallet. På trods af nationalismens styrke i 1800- og 1900-tallet forblev de fyrstelige og adelige slægter i Europa kosmopolitiske i den forstand, at de ikke udelukkende var fasttømret til noget nationalt fællesskab, men havde internationale forbindelser såvel socialt, kulturelt som åndeligt. De fyrstelige og adelige var gift ind i slægter på kryds og tværs af nationale og statslige grænser, hvorfor risikoen var til stede for splittelse inden for og mellem de fyrstelige dynastier i forbindelse med nationalt motiverede krige.

I tilfældet med "Europas bedstemor", dronning Victoria, blev slægten opsplittet og sprængt under 1. verdenskrig, hvor Storbritannien kæmpede i en koalition med bl.a. Frankrig og Rusland (Ententemagterne) mod Tyskland og dets allierede Østrig-Ungarn, Bulgarien og Det Osmanniske Rige (Centralmagterne). Dronning Victoria og prins Albert (1819-61) fik i årene 1840-57 ni børn, fem døtre og fire sønner, og i juli 1914 før krigens udbrud havde parret 117 efterkommere. Af dem boede 42 i Tyskland, og 13 af dem deltog i "Den Store Krig" mod Storbritannien. Det vedrører det ældste barnebarn, den tyske kejser Wilhelm 2., fem af hans seks sønner, hans bror og dennes yngste søn, datteren Victorias tre dattersønner af huset Hessen-Kassel (børnebørn til dronning Louises bror), hvoraf to faldt, oldebarnet prins Gottfried af Hohenlohe-Langenburg (1897-1960), der ikke var i aktiv krigstjeneste, børnebørnene storhertug Ernst Ludwig af Hessen (1892-1918), hertug Albert af Sønderborg-Augustenburg (1869-1931, hertug fra 1921), der reelt blev fritaget af den tyske kejser for deltagelse i krigen mod Storbritannien, og hertug Carl Edward af Sachsen-Coburg-Gotha (1900-18). Alle var i militær- og/eller krigstjeneste hos det tyske kejserrige.

Foruden det russiske kejsarhus og følgelig det britiske kongehus havde dronning Victoria efterslægt i kongehusene i Norge, Sverige og Spanien, der forblev neutrale under krigen, og i Rumænien og Grækenland, der i hhv. 1916 og 1917 indtrådte i krigen på Ententemagternes side. Kong Konstantin 1. (1913-17, 1920-22), Georg 1.s ældste søn, var gift med en søster til kejser Wilhelm 2., hvorfor den græske neutralitet blev anset for at være tyskvenet.

Hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha tilfaldt i 1893 det britiske kongehus ved en sekundogenitur, hvorved en personalunion afværgedes. Hertug Carl Edward, prins Leopolds posthume søn, fratoges på grund af sin tyske krigsdeltagelse sine britiske ordener, sin britiske prinsetitel (prins af Storbritannien og Irland) og sine adelstitler (bl.a. hertug af Albany) i 1919. Denne britiske aktion, med baggrund i en parlamentsbeslutning fra 1917, ramte også Hannover-slægten, der ligesom dynastiet Sachsen-Coburg-Gotha blev frataget sine britiske prinse- og prinsessetitler. Ernst August, Thyras gemal, blev frataget sine britiske adelstitler som hertug af Cumberland og Teviotdale og sine britiske ordener. Som britiske hertuger var Carl Edward og Ernst

August medlemmer af den britiske højadel og havde som sådan automatisk sæde i det britiske parlaments overhus, House of Lords. Den tysk-nationale samling i 1871 indebar et stort skridt hen imod fremkomsten af en national patriotisme til afløsning af det kosmopolitiske fædrelandsbegreb, idet de tyske fyrstehuse, såvel de regerende forbundsfyrstefamilier (fx Hessen [Hessen-Darmstadt], Sachsen-Coburg-Gotha), de mediatiserede (fx Hohenlohe-Langenburg i 1806) som de ikke-regerende fyrstehuse (fx Augustenborgerne), accepterede den tyske samling under det ambitiøse Preussens ledelse. Ernst Augusts åbenlyse tyske sympatier under 1. verdenskrig sårede gemalinden Thyra, der følte et loyalitetsforhold til sine søstre i Storbritannien og Rusland. Den britiske enkedronning Alexandra, der ud fra et dynastisk værdisystem livet igennem forblev anti-preussisk og tilsvarende pro-hessisk, tilgav sine slægtninge i huset Hessen-Kassel og den hannoveranske svigerfamilie for deres tyske krigsdeltagelse.⁹⁵

Dronning Victoria fik 42 børnebørn, hvoraf de 34 var levedygtige ud over 11-års alderen. Med sine børnebørns placering i en række europæiske konge- og fyrstehuse fik dronningen tilnavnet ”Europas bedstemor”. I dag har dronning Victoria efterkommere i fem af de ti europæiske arvemonarkier: foruden følgelig Storbritannien også Sverige, Norge (Edward 7.s yngste datter, prinsesse Maud (1869-1938), blev som gemalinde til den danske prins Carl (Haakon 7.) dronning af Norge, da gemalen valgtes til norsk konge i november 1905)), Danmark (den svenske kronprinsesse Margaretas datter, prinsesse Ingrid af Sverige (1910-2000), blev i 1935 gift med den danske kronprins Frederik (9.) (1947-72))) og Spanien. Den navnkundige britiske dronnings efterslægt fandt også vej til monarkier, som ikke længere eksisterer i dag: Grækenland, Rumænien, Rusland og Jugoslavien. Af tyske monarkier, hvor efterslægten fandt vej til, kan nævnes Preussen, Hannover (kejser Wilhelm 2.s datter, prinsesse Victoria Louise (1892-1980), giftede sig i 1913 ind i Welf-dynastiet, med hertug Ernst August af Braunschweig-Lüneburg (1913-18))) og Hessen (Hessen-Darmstadt-linjen fra storhertugdømmet Hessen, som uddøde i mandslinjen i 1968, hvorefter linjen Hessen-Kassel, også efterkommere af dronning Victoria via datterdatteren prinsesse Margaretha af Preussen (1872-1954), blev nyt overhoved for hele Huset Hessen)).

Kong Edward 7. var morbror til den tyske kejser Wilhelm 2. og via sit ægteskab med prinsesse Alexandra onkel til Ruslands zar Nikolaj 2. Spaniens dronning Victoria Eugenie, den svenske kronprinsesse Margareta, kronprinsesse Marie af Rumænien, kronprinsesse Sophie af Grækenland og kejserinde Alexandra (Alix) af Rusland var alle niecer til Edward 7. Edward 7. var både

⁹⁵ Palmer: 'Frederick', 91-119; Kunisch: 'Von der', 203-26; Best: *War*, 53-59, 65f.; Aronson: *Grandmama*; Urbach: *Royal*; Green: *Fatherlands*, 298-342; Strandmann: 'Nationalisierungsdruck', 69-91; Hanisch: 'Nationalisierung', 71-91; Kroll: 'Zwischen', 353-74; Battiscombe: *Queen*, 285; Bomann-Larsen: *Makten*, 440.

svigerfar og via sit ægteskab onkel til Norges kong Haakon 7. Kong Edward 7. fik således af indlysende årsager tilnavnet ”Europas onkel”.⁹⁶

8. Kong Miguel 1. af Portugal

Kong Miguel 1. af Portugal blev født i 1802 som den yngste søn til den portugisiske tronarving Johan (6.) (1816-26). Hans ældre bror, Pedro (1798-1834), besteg den brasilianske kejsertrone som Pedro 1. (1822-31) i 1822. Ved sin fars død besteg han den portugisiske trone som Pedro 4. i marts 1826. Som konge blev han kendt som ”Befrieren” pga. sin liberale politik. Allerede i maj 1826 abdicerede han til fordel for sin ældste datter, Maria 2. (1826-28, 1834-53). Den konservative prins Miguel, som var tilhænger af en stærk kongemagt, frygtede den konstitutionelle udvikling i Portugal, og i 1828 lykkedes det ham at erobre tronen fra sin niece Maria 2., som siden 1826 havde været hans forlovede. Dette afstedkom udbruddet af en regulær borgerkrig i Portugal, kaldet De Liberale Krige (1828-34) eller De To Brødres Krig, en tronfølgekrig mellem liberale konstitutionalister og konservative absolutister, mellem den ældste bror, Pedro 1., og Miguel 1. Den portugisiskfødte prinsesse Maria Teresa (1793-1874), prinsesse af Beira som det ældste barn til den portugisiske tronarving Johan (6.) (1816-26), støttede sin yngste bror, Miguel 1., i den portugisiske borgerkrig. Forbindelsen mellem Maria 2. og Miguel 1. blev umuliggjort på grund af den portugisiske borgerkrig.

De liberale fik støtte af bl.a. Storbritannien og Frankrig. Spanien støttede indtil 1833 Miguel 1., men skiftede derefter side, da carlisternes første tronprætendent, prins Carl (5.) (1788-1855), greven af Molina, støttede Miguel 1., hvilket fik kong Ferdinand 7. (1808, 1813-33) til at skifte side til fordel for Maria 2. Carlisterne søgte med støtte i prins Carls mandlige efterslægt at reetablere den saliske lov i Bourbon-dynastiet, i opposition til kongens officielle indførelse af kognatisk arvefølge i Spanien i 1830. Carlismen var ikke blot et spørgsmål om den rette dynastiske arvefølge. Det var en politisk, social og kulturel bevægelse baseret på traditionelle, autoritære og katolske værdier i det spanske samfund. Prinsesse Maria Teresa støttede sin morbror og fra 1816 svoger prins Carl (5.) i den første carlistkrig (1833-40), hvor carlisterne fik hjælp af Portugal indtil Miguel 1.s afsættelse i 1834. Den spanske regering fik støtte af Frankrig, Storbritannien og fra 1834 Portugal. Prins

⁹⁶ Den danske kong Frederik 8. og Grækenlands kong Georg 1. var begge svogre til Edward 7. Kong Albert 1. af Belgien (1909-34) og kong Ferdinand 1. af Bulgarien (fyrste af Bulgarien fra 1887-1908 og konge af Bulgarien fra 1908-18) var begge Edward 7.s halvfætre. Kong Carlos 1. af Portugal (1889-1908) var kvartnevø til den britiske monark.

Sebastian af Portugal og Spanien (1811-75), prinsesse Maria Teresas søn, deltog i den første carlistkrig. I 1837 blev han af den spanske regent fra 1833-40, den spanske enkedronning Maria Christina (1806-78, dronning af Spanien fra 1829-33) fra Bourbon Begge Sicilier-linjen, frataget sin spanske arveret og sine spanske titler på linje med blandt andre hans mor og morbror, Miguel 1.⁹⁷

Efter seks års borgerkrig og seks på tronen måtte kong Miguel 1. erkende sit nederlag, og han blev tvunget til at abdicere i 1834, hvorefter niecen Maria 2. atter besteg den portugisiske trone. Miguel 1. gik over i den portugisiske historie som ”Absolutisten”, ”Traditionalisten” og ”Usurpatoren”. Miguel blev tvunget til at gå i et livslangt eksil mod en årlig pensionsydelse. I december 1834 vedtog det portugisiske parlament en lov, der formentede Miguel og hans efterkommere enhver adgang til portugisisk jord. 1838-konstitutionen (paragraf 98) ekskluderede kategorisk den miguelistiske linje fra tronen; en bestemmelse, der allerede bortfaldt i 1842. 1834-loven forblev i kraft indtil 1950. Under sit eksil antog Miguel titlen hertug af Braganza, den traditionelle titel for den portugisiske tronfølger.

Efter at have tilbragt flere år i England flyttede den detroniserede monark til storhertugdømmet Baden i 1851. Samme år, den 24. september, ægtede den afsatte konge den katolske, tyske prinsesse Adelheid af Löwenstein-Wertheim-Rosenberg (1831-1909). Huset Löwenstein-Wertheim er morganatiske efterkommere af, og den ældste sidelinje, til pfalz-linjen i Wittelsbach-dynastiet. Slægtslinjen Löwenstein-Wertheim-Rosenberg blev i 1712 ophøjet til tysk-romerske rigsfyrster. I 1819 blev slægtens besiddelser mediatiseret. Miguel døde under en jagt i 1866, og han blev bisat i sin gemalindes families gravkammer i franciskaner-klostret i Engelberg ved Grossheubach i Bayern. I 1967 blev Miguels og hans gemalindes lig, der blev stedt til hvile på øen Isle of Wight i Storbritannien, flyttet til Braganza-dynastiets gravkirke i det gamle São Vicente de Fora-kloster i Lissabon.

I sin lange enkestand formåede den titulære portugisiske enkedronning Adelheid at få sine syv børn, seks døtre og en søn, gift ind i de dominerende romersk-katolske konge- og fyrstehuse i Europa. Derved fik Miguel 1. noget ufortjent tilnavnet ”Europas bedstefar” posthumt. Dette må betragtes som en bemærkelsesværdig præstation i Europas fyrstehistorie for den eksilerede familie, da slægtslinjens medlemmer ikke rangerede højt på det fyrstelige ægteskabsmarked som børn af en afsat monark, jævnfør Flemings model. Som overbevist katolik blev Adelheid i sit livs efterår

⁹⁷ Prins Sebastian ægtede i 1860 prinsesse Maria Christina af Spanien (1833-1902), der var både kusine og fra 1846 svigerinde til dronning Isabella 2. Sebastian var født prins af Portugal og fra 1824 også prins af Spanien, givet af Ferdinand 7., som var hans mormors bror. Prins Sebastian fik sine titler tilbage i 1859 i forbindelse med sit giftermål i 1860, der var en forsoning mellem Isabella-linjen og carlisterne.

nonne i 1897. Hun døde på øen Isle of Wight i 1909, 78 år gammel. Flere af hendes efterkommere arvede hendes gode gener og opnåede høje aldre.

Det titulære portugisiske kongepars ældste datter, prinsesse Maria das Neves af Portugal (1852-1941), ægtede i 1871 prins Alfonso Carl (1849-1936), som var carlisternes overhoved fra 1931-36 som den titulære konge af Spanien, Frankrig og Navarra. Parret var halvtante og halvnevø, og de fik kun en søn, som døde nogle timer efter sin fødsel, i 1874. De var ikke i stand til at få flere børn og døde barnløse. I 1936 uddøde prins Carls (5.) mandlige efterslægt med sønnesønnen prins Alfonso Carl. Som tilhørende den ældste mandlige linje af kong Karl 4.s (1788-1808) efterslægt overførtes stillingen som den franske og spanske tronprætendent fra carlisterne til den detroniserede spanske kong Alfons 13. Mange carlister fandt, at Alfons 13. ikke levede op til carlisternes værdisæt. Ved sin død overførte Alfonso Carl derfor sine arverettigheder som carlisternes tronprætendent til den nu nedlagte spanske trone til prins Xavier af Bourbon-Parma (1889-1977). Xaviers moster var den portugisiske prinsesse Maria das Neves. Bourbon-Parma-slægten tilhørte den ældste sidelinje inden for det spanske Bourbon-dynasti som efterkommere af kong Philip 5. (1700-46), hertug af Anjou fra 1683-1700, der var barnebarn af Frankrigs kong Ludvig 14.

Miguel 1.s eneste søn, der også hed Miguel, Miguel (1853-1927), den miguelistiske hertug af Braganza fra 1866-1920, ægtede prinsesse Elisabeth af Thurn und Taxis (1860-81), niece til kejserinde Elisabeth af Østrig (1837-98, kejserinde fra 1854-98), i 1877. Det tyske fyrstehus Thurn und Taxis fik i det 16. århundrede monopol på postvæsenet som mellemed mellem Habsburgernes besiddelser i Nederlandene og Spanien, en status, der fik en officiel konfirmation i 1615 som arvelig tysk-romersk kejserlig generalpostmester. Slægtens rigsumiddelbare fyrstestat begyndte som friherrer i 1608, rigsgrever fra 1624, i 1681 blev familien tildelt fyrstelig rang ved det spanske hof og gennemført i 1695 som rigsfyrster af den tysk-romerske kejser baseret på et bayersk grevskab. I 1806 blev grevskabet mediatiseret til Bayern. Postmonopolet blev gennem 1700-tallet nationaliseret i Spanien; processen blev afsluttet i det tyske område i 1867. Parret fik tre børn, inden den titulære dronning Elisabeth af Portugal døde umiddelbart efter fødslen af sit tredje barn, prinsesse Maria Theresa (1881-1945). Prinsesse Maria Theresa giftede sig i år 1900 med prins Karl Ludwig af Thurn und Taxis (1863-1942), der tilhørte den bøhmiske linje af det katolske tyske fyrstehus Thurn und Taxis. I begyndelsen af 1800-tallet bosatte en sidelinje til Thurn und Taxis-slægten sig i Bøhmen. Sidelinjen blev stærkt knyttet til tjekkisk national kultur og historie. Parret fik en søn, prins Maximilian af Thurn und Taxis (1913-28).

Hertug Miguel af Braganza giftede sig for anden gang, i 1893, med sin kusine prinsesse Maria Theresa af Löwenstein-Wertheim-Rosenberg (1870-1935). Parret fik otte børn, hvoraf den ældste datter, prinsesse Isabel Maria af Portugal (1894-1970), ægtede i 1920 arveprins Franz Joseph af Thurn und Taxis (1893-1971), overhoved for Thurn und Taxis-dynastiet fra 1952-71 som den niende fyrste. Parrets eneste søn, prins Gabriel (1922-42), faldt i 2. verdenskrig (1939-45) i slaget ved Stalingrad i 1942. En anden datter til hertug Miguel af Braganza, prinsesse Maria Ana (1899-1971), ægtede i 1921 prins Karl August af Thurn und Taxis (1898-1982), yngre bror til prinsessens svoger Franz Joseph, og som i 1971 blev den tiende fyrste af Thurn und Taxis og overhoved for slægten frem til sin død. Parret er farforældre den nuværende titulære fyrste af Thurn und Taxis, Albert (1983-), den 12. fyrste fra 1990.

Hertug Miguel abdicerede i 1920 som den portugisiske tronprætendent til fordel for sin eneste søn af andet ægteskab, Duarte Nuno (1907-76, hertug af Braganza fra 1920-76). Hertug MIGUELS ældste søn, Miguel, hertug af Viseu (1878-1923), gav i 1920 afkald på sine rettigheder til den portugisiske trone, eftersom han i 1909 havde ægtet en borgerlig amerikansk kvinde. Morganatiske ægteskaber eksisterede ikke i Portugals kongehus, men alligevel blev ægteskabet erklæret ikke-dynastisk i 1920. Hertug Miguel af Viseu tog i 1911-12 sammen med sin bror, prins Franz Joseph af Braganza (1879-1919), del i den monarkistiske oprejsning i det nordlige Portugal, som blev ledet af Henrique Mitchell de Paiva Couceiro (1861-1944), i et forgæves forsøg på at genrejse monarkiet som statsform efter republikkens indførelse i 1910. Efter at hans far og storebror havde tilbudt at opgive deres krav på den portugisiske trone for at forene de monarkistiske kræfter bag den afsatte kong Manuel 2., blev prins Franz Joseph hyldet som ny leder af royalisterne af nogle af de miguelistiske tilhængere og set som en rival til den afsatte konge i tilfælde af en genindførelse af monarkiet.

Duarte Nuno blev ny leder af Braganza-dynastiet i 1932, da den afsatte kong Manuel 2. døde barnløs. Dette skifte skete i overensstemmelse med Dover-aftalen (1912) og Paris-aftalen (1922). Før sin død havde Manuel 2. søgt en gradvis tilnærmelse til den miguelistiske linje af Braganza-dynastiet. Det var yderst kontroversielt for monarkisterne, at den nærmeste arving i mandslinjen Duarte Nuno blev den nye leder af dynastiet. Man betvivlede, om Duarte Nuno havde et retmæssigt arvekrav på den portugisiske trone. Paragraf 87 og 88 i forfatningen af 1826 stipulerede, at tronen skulle nedarves blandt dronning Maria 2.s efterkommere, hvortil Duarte Nuno ikke hørte, og andre sidelinjer ville først blive taget i betragtning, efter at Maria 2.s descendens var uddød. Med Manuel 2.s død uddøde Maria 2.s efterkommere i mandslinjen. Den brasilianske Braganza-linje havde agnatisk siden 1921 tilhørt Orléans-Braganza-linjen. Paragraf 89 i forfatningen af 1826 fastslog, at

ingen udlænding kunne bestige den portugisiske trone. Der var stor tvivl om Duarte Nunos nationalitet. Kejser Franz Joseph 1. af Østrig (1848-1916) havde tildelt Duarte Nuno eksterritorialitet, da han blev født i Østrig i 1907. Paragraf 8 i 1826-forfatningen angav, man mistede portugisisk statsborgerskab, hvis man blev idømt landsforvisning, hvilket var sket for den tidligere kong Miguel 1. Omvendt bortfaldt den bestemmelse, der eksplicit ekskluderede den miguelistiske linje fra tronen, allerede i 1842.

Maria 2. havde efterkommere i 1932, men ingen af dem havde portugisisk statsborgerskab. Den genealogiske arving til Manuel 2., der selv var oldebarn af Maria 2., var ekskronprins Georg af Sachsen (1893-1943), et andet af Maria 2.s oldebørn. Men han havde ikke portugisisk statsborgerskab, og var tilmed en katolsk præst. Hans søskende havde efterkommere, men ingen af dem havde eftersigende portugisisk statsborgerskab. Den genealogiske arving til kejser Pedro 2. af Brasilien (1831-89), en yngre bror til dronning Maria 2., var hans oldebarn prins Pedro Gastão af Orléans-Braganza (1913-2007), der tilhørte den brasilianske linje af Orléans-dynastiet som tipoldebarn af såvel Frankrigs kong Louis Philippe 1. som kejser Pedro 1. af Brasilien. Han var heller ikke portugiser, men derimod brasilianer, og derfor mere acceptabel for en række monarkister i Portugal, da han var vokset op i en portugisisk kulturel sammenhæng.

Der var endvidere reservationer over for Duarte Nuno, da han tilhørte den miguelistiske linje inden for Braganza-dynastiet, som var kendt for sin hældning mod et absolutistisk monarki, mens Braganza-Sachsen-Coburg-Gotha-linjen, der udgjorde Portugals kongehus fra 1853-1910, omvendt eksponerede det konstitutionelle monarki. Manuel 2., der tilhørte Braganza-Sachsen-Coburg-Gotha-linjen, var to gange tipoldebarn til kong Johan 6., som var oldefar til Duarte Nuno. I 1942 ægtede Duarte Nuno prinsesse Maria Francisca af Orléans-Braganza (1914-68), som var oldebarn af kejser Pedro 2. og yngre søster til prins Pedro Gastão. Ægteskabet forenede dermed de to rivaliserende linjer inden for det portugisiske kongehus. Maria Francisca og hendes familie blev betragtet som repræsentanter for et liberalt monarki i modsætning til den traditionelle konservatisme i Duarte Nunos slægt. I 1952 flyttede hertug Duarte Nuno sammen med sin familie til Portugal, hvilket var blevet muligt efter ophævelsen af 1834-loven i 1950. Parrets ældste søn, Duarte Pio, hertug af Braganza (1945-), har siden 1976 været overhoved for det tidligere Braganza-kongehus i Portugal.

Kong Miguel 1.s næstældste datter, prinsesse Maria Theresa af Portugal (1855-1944), giftede sig i 1873 med ærkehertug Karl Ludwig af Østrig (1833-96), en yngre bror til den østrigske kejser Franz Joseph 1. Miguel 1.s børn voksede op i storhertugdømmet Baden og kongerigerne Württemberg og Bayern, og de fik derigennem en nær tilknytning til Habsburgmonarkiet. Hertug Miguel af

Braganza blev tildelt eksterritorialitet af kejser Franz Joseph 1., for hvem han tjente i mange år i den østrig-ungarske hær, og efter hvem han opkaldte sin anden søn, prins Franz Joseph af Braganza, i 1879. Prins Franz Joseph tjente ligesom sin far hos sin navnefælle og fadder, den østrigske kejser. Kejser Franz Joseph 1. tildelte endvidere som ovenfor nævnt eksterritorialitet til hertug MIGUELS yngste søn, Duarte Nuno. Der var således tætte bånd mellem den habsburgske kejserfamilie og den eksilerede portugisiske eks-kongefamilie, hvilket også kom til udtryk i den ægteskabelige forbindelse, som Miguel 1.s næstældste datter indgik.

Habsburgmonarkiet havde af forskellige grunde sine forbehold over for en dynastisk forbindelse med de to andre katolske stormagter: Italien og Frankrig. Den italienske nationalstatsproces var foregået som følge af konflikter inden for kejserriget Østrig og imellem kejserriget Østrig og kongeriget Sardinien-Piemonte. Fra 1882 indgik Habsburgmonarkiet i en Tripelalliance med kejserriget Tyskland og Italien. Denne militæralliance manifesterede sig imidlertid ikke i en dynastisk forsoning mellem Savoyen-dynastiet og Habsburg-Lothringen-dynastiet, da Habsburgmonarkiet stadig besad italiensktalende områder.⁹⁸ Dette forhold var også medvirkende til, at den italienske kronprins Victor Emmanuel (3.) som tidligere nævnt indgik en dynastisk forbindelse med småstaten Montenegro på den anden side af Adriaterhavet. I forhold til Frankrig var ærkehertuginde Maria Theresa af Østrig (1816-67), der tilhørte Teschen-linjen inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet, i spil som gemalinde til hertug Ferdinand Philippe af Orléans, den ældste søn til Borgerkongen Louis Philippe 1. Ægteskabet mødte dog stor modstand fra dele af kejserfamilien og fra fyrst Metternich (1773-1859), udenrigsminister i kejserriget Østrig fra 1809-48. Han ville ikke gentage eksperimentet med ærkehertuginde Marie Louise (1791-1847), hertuginde af Parma (1814-47), der på hans initiativ ægtede Frankrigs kejser Napoleon 1. i 1810. Med parlamentarismen og konstitutionalismen af dynastipolitikken og som følge af nationalismen blev det stadigt vanskeligere med dynastiske forbindelser mellem de regerende konge- og fyrstehuse i Europas stormagter, som også den britiske dronning Victoria havde noteret sig i breve i 1870 (s. 61-62).

Efter Julimonarkiets fald i 1848 og Orléans-dynastiets afsættelse fra den franske trone blev det nemmere for Europas stormagter at knytte dynastiske forbindelser med Orléans-dynastiet. Prinsesse

⁹⁸ Den dynastiske forsoning indtraf i 1853, da prinsesse Margherita af Savoyen-Aosta (1830-), der tilhører Aosta-linjen inden for Savoyen-dynastiet, ægtede ærkehertug Robert af Østrig-Este (1815-96), der tilhørte Habsburg-Lothringen-dynastiet som den næstældste søn til kejser Karl 1. (1816-18). Ærkehertugen var fra 1817 til sin død overhoved for den habsburgske sidelinje Østrig-Este, der fra 1814-59 besad hertugdømmet Modena. Den dynastiske forbindelse mellem Savoyen-dynastiet og Habsburg-Lothringen-dynastiet i 1853 var den første siden 1842, da tronfølgeren til tronen i kongeriget Sardinien-Piemonte, Victor Emmanuel (2.), konge fra 1849-61 og Italiens første konge fra 1861 til sin død i 1878, ægtede ærkehertuginde Adelheid af Østrig (1822-55).

Hélène af Orléans var stærkt internationalt ombejlet. Der var som nævnt planer om at afsætte hende til den russiske tronfølger Nikolaj (2)., ligesom den britiske tronfølger hertug Albert Victor af Clarence (1864-92) ikke lykkedes med at komme udenom de restriktive bestemmelser for katolikker i den britiske tronfølgelov. Orléans-familien overvejede dernæst ærkehertug Frans Ferdinand af Østrig (1863-1914), men heller ikke dette ægteskabsemne blev realiseret. I 1895 giftede hun sig ind i det italienske kongehus, da hun ægtede prins Emmanuel Filiberto (1869-1931), hertug af Aosta fra 1890, der tilhørte Aosta-linjen inden for Savoyen-dynastiet. Orléans-dynastiet havde svært ved at knytte dynastiske forbindelser med de øvrige katolske konge- og fyrstehuse, jf. prins Valdemars ægteskab med prinsesse Marie. Af de tre rivaliserende monarkistiske bevægelser i Frankrig, legitimisterne (Bourbon-dynastiet), som siden 1936 har været placeret i det spanske kongehus eller Bourbon-Parma-dynastiet, Orléans-dynastiet og Bonaparte-dynastiet, var de fleste franske monarkister orléanister. Ud fra den betragtning gav det mening, at ærkehertuginde Maria Dorothea af Østrig (1867-1932), der tilhørte den ungarske linje i Habsburg-Lothringen-dynastiet, i 1896 ægtede prinsesse Hélènes storebror, prins Philippe af Orléans (1869-1926), hertug af Orléans og Montpensier og Orléanisternes franske tronprætendent fra 1894-1926.

Det forhold at Habsburgmonarkiet ikke havde ægteskabskandidater fra de øvrige katolske stormagter som førsteprioritet, betød, at lavere rangerende katolske fyrstedynastier som fx den eksilerede portugisiske eks-kongefamilie havde en mere fremtrædende placering på det internationale fyrsteægteskabsmarked og derigennem fik en mulighed for at knytte en ægteskabsforbindelse med en stormagt som dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn. Et andet eksempel er Bayern. Kejser Franz Joseph 1.s ældste datter, ærkehertuginde Gisela (1856-1932), blev gift i 1873 med prins Leopold af Bayern (1846-1930) med den motivation fra kejseren, at man med det stærkt begrænsede udvalg af katolske prinser ønskede en dynastisk forbindelse med Wittelsbach-dynastiet.

Prins Afonso, hertug af Porto (1865-1920), farbror til kong Manuel 2. og portugisisk tronfølger fra 1908-10, blev i begyndelsen af 1890 forlovet med ærkehertuginde Marie Valerie af Østrig (1868-1924), kejser Franz Joseph 1.s yngste datter. Men under indflydelse af sin tante ærkehertuginde Maria Theresa, der var født ind i den miguelistiske linje inden for Braganza-dynastiet, lod Marie Valerie sig overtale til at ophæve forlovelsen. Prinsesse Maria Theresa blev som den tredje gemalinde til ærkehertug Karl Ludwig mor til to døtre og stedmor til hans fire børn af andet ægteskab, heriblandt ærkehertug Frans Ferdinand (1863-1914).⁹⁹

⁹⁹ Den yngste af Maria Theresa og Karl Ludwigs døtre, ærkehertuginde Elisabeth Amalie af Østrig (1878-1960), ægtede i 1903 prins Aloys af Liechtenstein (1869-1955). Parrets ældste søn blev fyrste af Liechtenstein som fyrst Franz Joseph

Kong Miguel 1.s tredje datter, prinsesse Maria Josepha af Portugal (1857-1943), giftede sig i 1874 med hertug Karl Theodor i Bayern (1839-1909). Hertugen var enkemand efter hertuginde Sophie (1845-67), der var født prinsesse af Sachsen. Hertugen tilhørte det bayerske Wittelsbach-dynasti, som i 1180 besteg tronen i hertugdømmet Bayern, der eksisterede fra ca. 555-1623, fra 962 en stat i det tysk-romerske kejserrige. I 1623 blev hertugdømmet ophøjet til et kurfyrstendømme. I 1329 blev hertugdømmet opdelt, og en pfalz-linje opstod. Linjen besteg den bayerske trone i 1777 med kurfyrst Karl Theodor (1777-99) fra Wittelsbach-sidelinjen Pfalzgrevs-kabet Sulzbach, der fra 1742-99 var kurfyrste af Pfalz og hertug af Jülich og Berg fra 1742-95. Striden om arvefølgen til Bayern resulterede i Den Bayerske Arvefølgekrig (1778-79). Karl Theodor efterfulgtes af kurfyrst Maximilian 4. Joseph (1799-1806), konge af Bayern som Maximilian 1. Joseph (1806-25), der var fra Wittelsbach-sidelinjen Pfalzgrevs-kabet Zweibrücken-Birkenfeld. I 1799 blev den anden pfalz-linje, Zweibrücken-Birkenfeld-Gelnhausen-linjen, kompenseret med titlen hertug i Bayern, da primogenitur siden 1506 havde rådet i Huset Wittelsbach, hvorfor der kun kunne være én hertug af Bayern ad gangen. Pfalz var i perioden 1816-1946 en del af Bayern.

Hertug Karl Theodor var søn af hertug Maximilian Joseph i Bayern (1808-88) og hertuginde Ludovika (1808-92), der var født prinsesse af Bayern som den næst yngste datter af kong Maximilian 1. Joseph. Hertuginde Ludovika havde store dynastiske ambitioner for sine børn, ikke mindst fordi hendes ældre søstre giftede sig ind i den habsburgske kejserfamilie og med monarker i kongerigerne Preussen og Sachsen, mens hun selv måtte nøjes med en ubetydelig bayersk hertug. Af parrets otte levedygtige børn ægtede den næstældste datter, hertuginde Elisabeth i Bayern (1837-98), i 1854 sin fætter kejser Franz Joseph 1., hvorved hun blev kejserinde af Østrig og dronning af bl.a. Ungarn. Den næstældste søn var ovenfor nævnte hertug Karl Theodor. Den tredje datter var hertuginde Marie Sophie i Bayern (1841-1925), der blev den sidste dronning af kongeriget Begge Sicilier (Bourbon-dynastiet) som gemalinde til kong Frans 2. (1859-61). Den fjerde datter, hertuginde Mathilde Ludovika (1843-1925), giftede sig i 1861 med grev Ludovico af Trani (1838-86), som var en yngre halvbror til hendes svoger kong Frans 2. Den yngste datter, hertuginde Sophie Charlotte (1847-97), afviste efter en brudt forlovelse i 1867 med Bayerns kong Ludwig 2. (1864-86) flere ægteskabskandidater, heriblandt kong Luís 1. af Portugal og ærkehertug Ludwig Victor af Østrig (1842-1919), bror til kejser Franz Joseph 1. Til sidst ægtede hun prins Ferdinand af Orléans, hertug af Alençon (1844-1910), som var søn af hertug Louis af Nemours og sønnesøn til kong Louis Philippe 1., i 1868. Dermed udnyttede hertuginde Ludovika Orléans-dynastiets lave

2. (1938-89) i 1938, da han afløste den barnløse fyrst Franz 1. (1929-38), som var bror til hans farmor. Fyrst Franz Joseph 2. er far til den nuværende fyrste af Liechtenstein, fyrst Hans-Adam 2. (1989-).

placering på det fyrstelige ægteskabsmarked til sin fordel ved at få sin yngste datter gift ind i det forhenværende franske kongehus. Den yngste søn, hertug Maximilian Emanuel i Bayern (1849-93), ægtede i 1875 prinsesse Amalie af Sachsen-Coburg-Gotha (1848-94), som var datterdatter af kong Louis Philippe 1., Frankrigs sidste konge.

Hertugparret i Bayern Karl Theodor og Maria Josepha fik fem børn.¹⁰⁰

Kong Miguel 1.s fjerde datter, prinsesse Adelgundes af Portugal (1858-1946), ægtede i 1876 prins Henrik af Bourbon-Parma, greve af Bardi (1851-1905). Parret var barnløst. Alle Adelgundes' ni graviditeter endte i ufrivillige aborter. Parret delte deres tid mellem slottet Seebenstein i Østrig og et palads i Venedig. Fra 1920-28 fungerede enkegrevinde Adelgundes som regent in absentia på vegne af sin nevø og den miguelistiske tronprætendent Duarte Nuno, som kun var 12 år gammel, da hans far abdicerede som portugisisk tronprætendent. Hun blev derfor i 1920 tildelt titlen som den syvende hertuginde af Guimarães. Titlen som hertug/hertuginde af Guimarães var normalt forbeholdt lederen af Braganza-dynastiet. Under sit regentskab formåede hertuginde Adelgundes at få eks-kong Manuel 2. til at anerkende hertug Duarte Nuno af Braganza som sin arving som leder af Braganza-dynastiet.

Kong Miguel 1.s næst yngste datter, prinsesse Maria Anna (1861-1942), blev af kejser Franz Joseph 1. overvejet som en mulig gemalinde til hans eneste søn, den østrig-ungarske tronfølger, ærkehertug Rudolf af Østrig (1858-89), men han brød sig ikke om hende. Et andet ægteskabsemne for prinsessen var prins Alexander af Nederlandene (1851-84), prins af Oranien fra 1879-84. I 1893 ægtede hun arvestorhertug Vilhelm af Luxembourg (1852-1912), søn af storhertug Adolf 1. (1890-1905). Luxembourg var i 1890 blevet en uafhængig nationalstat, da personalunionen med Nederlandene fra 1815 opløstes på grund af uens arvefølgereregler. I 1905 besteg den protestantiske Vilhelm den luxembourgske trone under navnet Vilhelm 4. (1905-12), og Maria Anna blev ny

¹⁰⁰ Den næstældste datter, hertuginde Elisabeth i Bayern (1876-1965), ægtede i år 1900 den belgiske prins Albert, kong Leopold 2.s (1865-1909) nevø, der i 1909 blev Belgiens konge under navnet Albert 1. (1909-34). Parret er stamforældre til samtlige efterfølgende belgiske monarker: Leopold 3. (1934-51), søn, Baudouin 1. (1951-93) og Albert 2. (1993-2013), sønnesønner, og Philippe 1. (2013-), oldebarn. Kong Albert 1. og dronning Elisabeths datter, prinsesse Marie-José af Belgien (1906-2001), giftede sig i 1930 med kronprins Umberto (2.) og blev derved Italiens sidste dronning i en måned (maj-juni 1946).

Den yngste datter, hertuginde Marie Gabrielle i Bayern (1878-1912), giftede sig i år 1900 med sin kvartnevø prins Rupprecht af Bayern (1869-1955), der fra 1913 var kronprins af Bayern, men som aldrig blev konge af Bayern, hvis monarki sammen med de øvrige tyske monarkier blev afskaffet i 1918. Fra 1921 til sin død var han leder af Wittelsbach-dynastiet. Parrets sønnesøn prins Franz, hertug af Bayern (1933-), har siden 1996 været leder af Wittelsbach-dynastiet.

storchertuginde. I forbindelse med ægteskabet blev det bestemt, at parrets børn skulle oplæres i deres mors katolske tro, som er den fremherskende religion i Luxembourg. Parret fik seks døtre.¹⁰¹

Kong Miguel 1.s yngste datter, prinsesse Maria Antonia af Portugal (1862-1959), giftede sig i 1884 med Robert 1. (1848-1907), der var den sidste hertug af Parma og Piacenza (1854-59). Parret var kvarttante og kvartnevø som efterkommere af Spaniens kong Karl 4. Robert 1. kæmpede på carlisternes side i Spanien i den tredje carlistkrig (1872-76) ligesom broren, prins Henrik, greve af Bardi, og prins Alfonso, greve af Caserta (1841-1934, overhoved for huset Bourbon Begge Sicilier (1894-1934)). I 1869 havde Robert 1. giftet sig med sin senere kampfælle prins Alfonsos næst yngste søster, prinsesse Maria Pia af Begge Sicilier (1849-82). Efter at have født ham 12 børn døde hun i barselsseng. Hans anden gemalinde, prinsesse Maria Antonia, var datter af kong Miguel 1., der havde støttet carlisterne i den første carlistkrig (1833-40). Prins Alfonsos yngste søster, Maria Luisa (1855-74), ægtede i 1873 prins Henrik, greven af Bardi. I 1876 giftede han sig som nævnt ovenfor med prinsesse Adelgundes, en anden datter af Miguel 1., hvis ældste datter, prinsesse Maria das Neves, var gift med prins Alfonso Carl, som fra 1931-36 var carlisternes overhoved. Prins Alfonso Carl, bror til prins Carl, hertug af Madrid (1848-1909), fra 1868-1909 spansk tronprætendent som Carl 7. og fra 1887-1909 tillige fransk tronprætendent som Carl 11., var kommanderende general i Catalonien i den tredje carlistkrig. Prins Carl (7.) ægtede i 1867 prinsesse Margherita af Bourbon-Parma (1847-93) og var dermed svoger til hertug Robert 1. På den måde indgik carlistiske fyrstefamilier ægteskabelige forbindelser.

Carlisterne i Spanien og de mediatiserede italienske monarkier havde først og fremmest en fælles politisk interesse i at fastholde det absolutte monarki eller i det mindste et monarki med en vis politisk indflydelse i et Europa, som bevægede sig hen imod liberale, konstitutionelle monarkier som styreform eller ligefrem republikken som statsform. Robert 1.s farfar, hertug Carl 1. af Lucca (1824-47), hertug Carl 2. af Parma (1847-49), tog afstand fra den franske Julirevolution i 1830, og i overensstemmelse med sin konservative politik var han allieret med carlisterne og sin morbror prins Carl (5.) og med sin fætter Miguel 1. i den portugisiske borgerkrig. Da Bourbon-Parma-dynastiet tog afstand fra Orléans-dynastiets bestigelse af den franske trone i 1830, kunne der indgås en dynastisk forbindelse med den legitimistiske Bourbon-hovedlinje. I 1845 ægtede hertug Robert 1.s far, hertug Carl 3. af Parma (1849-54), prinsesse Louise Marie af Frankrig (1819-64), den eneste

¹⁰¹ Den fjerde datter, prinsesse Antonia af Luxembourg (1899-1954), giftede sig i 1921 med den bayerske kronprins Rupprecht, som var enkemand efter hertuginde Marie Gabrielle i Bayern, der var prinsesse Antonias kusine. Storchertugparret Vilhelm 4. og Maria Anna er stamforældre til samtlige efterfølgende luxembourgske monarker: Marie-Adélaïde (1912-19) og Charlotte (1919-64), døtre, Jean (1964-2000), dattersøn, og Henri (2000-), oldebarn.

søster til den legitimistiske tronprætendent, greve Henri af Chambord (1820-83, tronprætendent fra 1844). Greve Henris tante Marie Thérèse af Frankrig (1778-1851) arrangerede i 1846 ægteskabet mellem ham og ærkehertuginde Maria Theresa af Østrig-Este (1817-86), dels fordi fyrstefamilien var katolsk, dels fordi Habsburg-Este-linjen i hertugdømmet Modena som et af de få dynastier ikke havde anerkendt Juli-monarkiet under kong Louis Philippe 1.

Der lå dog også dynastiske interesser bag de mediatiserede italienske monarkiers orientering mod carlisterne i Spanien og den eksilerede portugisiske eks-kongefamilie. De mediatiserede italienske fyrstestater indgik i vidt omfang dynastiske forbindelser med hinanden som vist ovenfor. Før Italiens samling i 1861 havde mange af de italienske fyrstestater indgået ægteskabelige forbindelser med Savoyen-dynastiet i kongeriget Sardinien-Piemonte. Hertug Frans 4. af Modena (1814-46) giftede sig i 1812 med prinsesse Maria Beatrice af Savoyen (1792-1840), den ældste datter af kong Victor Emmanuel 1. af Sardinien-Piemonte (1802-21). Ærkehertuginde Maria Theresa af Østrig, prinsesse af Toscana (1801-55), den yngste datter af storhertug Ferdinand 3. (1790-1801, 1814-24), ægtede i 1817 den senere kong Carl Albert af Sardinien-Piemonte (1831-49). Fra 1814 regeredes storhertugdømmet Toscana af en sidelinje inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet.¹⁰² Hertug Robert 1.s farfar, hertug Carl 1. af Lucca, hertug Carl 2. af Parma, giftede sig i 1820 med prinsesse Maria Teresa af Savoyen (1803-79), datter af kong Victor Emmanuel 1. Kong Ferdinand 2. af Begge Sicilier (1830-59) giftede sig i 1832 med prinsesse Maria Christina af Savoyen (1812-36), en anden datter til kong Victor Emmanuel 1. Kong Ferdinand 2.s yngre bror prins Leopoldo af Begge Sicilier, greve af Syrakus (1813-60), ægtede i 1837 prinsesse Maria Vittoria af Savoyen (1814-74), der tilhørte Carignano-linjen inden for Savoyen-dynastiet, som fra 1831 regerede kongeriget Sardinien-Piemonte og kongeriget Italien fra 1861-1946.

Efter Italiens samling under kongeriget Sardinien-Piemonte ønskede de øvrige italienske dynastier ikke at indgå nogen dynastisk forbindelse med Savoyen-dynastiet. Derved kom andre katolske fyrstefamilier i spil. De italienske dynastier søgte bl.a. mod carlisterne i Spanien og den eksilerede portugisiske eks-kongefamilie, som ligesom de mediatiserede italienske monarkier fremstod som dynastiske tabere i de politiske og nationale udviklingstendenser i Europa. Carlisterne og den miguelistiske eks-kongefamilie havde tabt kampen for det absolutistiske monarki på den iberiske halvø, og de italienske monarkier var blevet ofret i den italienske nationale samlingsproces, der

¹⁰² På Wienerkongressen fik medlemmer af den habsburgske kejserfamilie overdraget tronen i fyrstestaterne Toscana, Parma og Modena. Storhertugdømmet Toscana havde tidligere været i den habsburgske kejserfamilies besiddelse fra 1737-1801 (Habsburg-dynastiet frem til 1765, derefter Habsburg-Lothringen-dynastiet som en sekundogenitur i Habsburg-Lothringen-slægten). Toscana var reelt en vasalstat under Habsburgmonarkiet, da det regeredes af en habsburgsk sidelinje, den toscanske sidelinje, skønt formelt ikke en del af det habsburgske imperium.

ledte frem til dannelsen af den italienske nationalstat i 1861 i form af kongeriget Italien. Da det italienske kongehus, Savoyen-dynastiet, nærmest var dynastisk isoleret i det katolske fyrste-Europa, medførte det som tidligere nævnt et ægteskabstilbud til den danske prinsesse Dagmar.

De mediatiserede italienske fyrstedynastier indgik efter Italiens samling en lang række dynastiske forbindelser med Habsburgmonarkiet og Habsburg-Lothringen-dynastiet. Hertug Robert 1.s søster prinsesse Alice af Bourbon-Parma (1849-1935) ægtede i 1868 den afsatte storhertug Ferdinand 4. af Toscana (1859-60). Den næstældste datter til kong Ferdinand 2., prinsesse Maria Immacolata af Begge Sicilier (1844-99), søster til prins Alfonso, greven af Caserta, giftede sig i 1861 med ærkehertug Karl Salvator af Østrig (1839-92), der tilhørte Toscana-linjen inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet som yngre bror til storhertug Ferdinand 4., og som kæmpede på kejserriget Østrigs side i Den Italiensk-Østrigske Krig i 1859. Storhertug Ferdinand 4. og ærkehertug Karl Salvator var sønner af storhertug Leopold 2. af Toscana (1824-59) og Maria Antonia (1814-98), der var født prinsesse af Begge Sicilier og søster til kong Ferdinand 2. Maria Antonia, der selv stammede fra et mediatiseret italiensk fyrstedynasti, agiterede for Toscanas tilknytning til Habsburgmonarkiet og vendte sig imod den italienske nationalisme. Hun var den ledende kraft bag sønnerne Ferdinand 4. og Karl Salvators giftermål med prinsesser fra de to mediatiserede italienske fyrstestater: Bourbon-Parma og Begge Sicilier (Bourbon). Den næstældste datter til prins Alfonso, greven af Caserta, prinsesse Maria Christina af Begge Sicilier (1877-1947), ægtede i år 1900 ærkehertug Peter Ferdinand af Østrig (1874-1948), der tilhørte Toscana-linjen som søn til storhertug Ferdinand 4. og storhertuginde Alice, som med deres ophav i mediatiserede italienske fyrstedynastier stod bag sønnens dynastiske forbindelse med Bourbon-dynastiet i det opløste kongerige Begge Sicilier. Kong Ferdinand 2.s ældste datter, prinsesse Maria Annunciata (1843-71), giftede sig i 1862 med ærkehertug Karl Ludwig af Østrig, som efter dette ægteskab ægtede ovenfor nævnte prinsesse Maria Theresa af Portugal. De dynastiske forbindelser mellem Habsburgmonarkiet og de mediatiserede italienske fyrstestater er en parallel til ægteskabet mellem den danske prinsesse Thyra og hertug Ernst August af Cumberland og Teviotdale, den hannoveranske eks-kronprins. Ægteskabet var i høj grad arrangeret af prinsessens mor, den danske dronning Louise, som selv stammede fra det mediatiserede kurfyrstendømme Hessen-Kassel, som ligesom kongeriget Hannover var blevet indlemmet i kongeriget Preussen i 1866. Det mediatiserede hannoveranske kongerige indgik en dynastisk forbindelse med en anden dynastisk taber i forbindelse med Tysklands nationale samling, kongeriget Danmark, der havde afgivet territorium efter Den Dansk-Tyske Krig i 1864 til dannelsen af den tyske nationalstat. På samme måde indgik

fyrstehusene i de mediatiserede italienske monarkier dynastiske forbindelser med en anden dynastisk taber, Habsburgmonarkiet, der analogt med Danmark afgav territorium i forbindelse med dannelsen af den italienske nationalstat i Den Italiensk-Østrigske Krig i 1859 (og senere efter Den Preussisk-Østrigske Krig (Den Tredje Italienske Uafhængighedskrig) i 1866, hvor Italien stod på Preussens side i krigen mod Østrig, og 1. verdenskrig (1914-18))).

Bourbon-Begge-Sicilier-dynastiet har indgået en lang række dynastiske forbindelser med Orléans-dynastiet efter Italiens samling i 1861. Eksemplerne omfatter bl.a. den næstældste søn til prins Alfonso, greven af Caserta, prins Carlos af Begge Sicilier (1870-1949), som i 1907 ægtede prinsesse Louise af Orléans (1882-1958), der var den yngste datter til Philippe, greven af Paris (1838-94), Orléanisternes tronprætendent fra 1848. Den tredje datter, prinsesse Maria di Grazia (1878-1973), giftede sig i 1908 med prins Luís af Orléans-Braganza (1878-1920), der tilhørte den brasilianske linje inden for Orléans-dynastiet. Det tiende barn, prins Philip (1885-1949), ægtede i 1916 prinsesse Marie Louise af Orléans (1896-1973), der var tipoldebarn af kong Louis Philippe 1., den sidste konge af Frankrig. Det afsatte Bourbon-dynasti i det nedlagte kongerige Begge Sicilier kunne med god samvittighed indgå dynastiske forbindelser med Orléans-slægten, der efter den franske Februarrevolution i 1848 ikke mere var et regerende dynasti, hvorfor det ikke havde anerkendt kongeriget Italien, der opstod i 1861.¹⁰³ Der kunne omvendt ikke blive tale om en dynastisk forbindelse med det franske Bonaparte-dynasti, der med kejser Napoleon 3. havde bistået Sardinien-Piemonte og Savoyen-dynastiet til Italiens samling i 1861 i forbindelse med Den Italiensk-Østrigske Krig i 1859.¹⁰⁴

¹⁰³ Orléans-dynastiet formåede dog efter Italiens samling i 1861 også at knytte ægteskabsforbindelser med Aosta-linjen inden for Savoyen-dynastiet, første gang da prinsesse Héléne af Orléans giftede sig i 1895. Hendes ældste søn, prins Amedeo (1898-1942), hertug af Aosta fra 1931, giftede sig i 1927 med sin kusine prinsesse Anne af Orléans (1906-86). Prinsesse Héléne og prins Emmanuel Filibertos sønnesøn, prins Amedeo (1943-), hertug af Aosta fra 1948, ægtede i 1964 sin halvkusine prinsesse Claude af Orléans (1943-). Parret blev endeligt skilt i 1987.

¹⁰⁴ I 1978 forsonede Bourbon-Begge-Sicilier-dynastiet sig med Bonaparte-slægten, da prinsesse Béatrice af Begge Sicilier (1950-), der tilhører Castro-linjen inden for Bourbon-Begge-Sicilier-dynastiet, giftede sig med prins Charles Napoleon (1950-), der siden 1997 har været et omstridt overhoved for Huset Bonaparte som tipoldebarn af kejser Napoleon 1.s yngste bror, Jérôme-Napoleon Bonaparte (1784-1860), konge af Westfalen (1807-13).

Kong Ferdinand 2.s yngre søn prins Gaetano, greve af Girgenti (1846-71) ægtede i 1868 prinsesse Isabella af Asturien (1851-1931), der som spansk tronfølger var prinsesse af Asturien ad to omgange fra 1851-57 og fra 1874-80. Prinsessen var den ældste datter til dronning Isabella 2. Ægteskabet havde til formål at bilægge striden mellem Bourbon-linjen i Begge Sicilier og den spanske Bourbon-linje, efter at Spanien havde anerkendt det forenede kongerige Italien under Savoyen-dynastiet. Man havde fra spansk side overvejet en dynastisk forbindelse med Italien i form af et giftermål mellem prinsesse Isabella og prins Amadeo af Savoyen (den senere spanske kong Amadeo 1.), men dette projekt blev ikke virkeliggjort. Med ægteskabet blev prins Gaetano udnævnt til prins af Spanien. Prinsens yngste farbror, prins Frans af Begge Sicilier, greve af Trapani (1827-92), blev i 1844 af den franske kong Louis Philippe 1. foreslået som ægteskabskandidat til dronning Isabella 2. Men det blev ikke en kandidat fra Begge Sicilier-linjen inden for Bourbon-dynastiet, men derimod en fra den spanske Bourbon-linje, som dronningen endte med at gifte sig med. Prins Gaetano tog del i kampen i 1868 mod oprørerne mod dronning Isabella 2., der blev afsat fra tronen samme år. Prinsen begik selvmord i 1871. Ægteskabet var barnløst.

Robert 1. fik yderligere 12 børn med sin anden gemalinde, prinsesse Maria Antonia af Portugal. Af hertugens i alt 24 børn var 21 af dem levedygtige.¹⁰⁵

9. Balkans svigermor

Dronning Marie (1875-1938), der var en britiskfødt prinsesse og sønnedatter til dronning Victoria, blev i kraft af sit ægteskab med kong Ferdinand 1. (1914-27) dronning af Rumænien. Kong Carol 1. af Rumænien (1881-1914), fyrste af Rumænien (1866-81), Ferdinand 1.s farbror, lod Rumænien hemmeligt indtræde i Tripelalliancen mellem kejserriget Tyskland, dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn og kongeriget Italien i 1883. Rumænien og Østrig-Ungarn forpligtede sig til at komme hinanden til hjælp i tilfælde af et russisk, serbisk eller bulgarsk angreb. Der var dog adskillige stridsspørgsmål mellem de to lande, ikke mindst den hårdhændede ungarske magyariseringspolitik af Transsylvaniens rumænske befolkningsflertal. Ved udbruddet af 1. verdenskrig i 1914 erklærede Rumænien sig neutralt. Dronning Marie var en drivende kraft bag Rumæniens beslutning om at indtræde i 1. verdenskrig i 1916 på Ententemagternes (Storbritannien mfl.) side mod Centralmagterne (Tyskland mfl., bl.a. Det Osmanniske Rige fra 1914 og Bulgarien fra 1915), hvor den tyske kejsertrone og den preussiske kongetrone tilhørte Hohenzollern-dynastiet, hvis sidelinje Hohenzollern-Sigmaringen havde regeret i Rumænien fra 1866. Som belønning fik Rumænien efter 1. verdenskrigs afslutning tildelt bl.a. Transsylvanien (Siebenbürgen) i 1920, efter at det habsburgske monarki opløstes i 1918. Det lykkedes Ferdinand 1. at genoprette forbindelserne til

Den næst yngste datter til prins Ferdinand Pius, hertug af Calabrien (1869-1960, hertug af Calabrien fra 1894-1934, overhoved for dynastiet Bourbon-Begge-Sicilier fra 1934-60), prinsesse Lucia (1908-2001), ægtede i 1938 prins Eugenio af Savoyen (1906-96), der som hertug af Genova tilhørte Genova-linjen inden for Savoyen-dynastiet. Dermed forsonede Bourbon-Begge-Sicilier-dynastiet sig med det italienske kongehus Savoyen-dynastiet. Prins Casimir af Begge Sicilier (1938-) giftede sig i 1967 med prinsesse Maria Christina af Savoyen-Aosta (1933-), der tilhørte Aosta-linjen inden for Savoyen-dynastiet. Også Bourbon-Parma-dynastiet forsonede sig dynastisk med Savoyen-dynastiet i 1930'erne. Hertug Robert 1.s næst yngste søn, prins Louis (1899-1967), giftede sig i 1939 med prinsesse Maria Francesca af Savoyen (1914-2001), der var den yngste datter af kong Victor Emmanuel 3. Kong Umberto 2.s ældste datter, prinsesse Maria Pia af Savoyen (1934-), ægtede i 2003 prins Michel af Bourbon-Parma (1926-2018).

¹⁰⁵ Robert 1. og Maria Antonias søn prins Xavier af Bourbon-Parma videreførte som ovenfor nævnt carlistlinjen inden for Bourbon-Parma-dynastiet. Parrets tredje datter, prinsesse Zita af Bourbon-Parma (1892-1989), giftede sig i 1911 med ærkehertug Karl (1.) af Østrig, Østrigs sidste kejser (1916-18). Parrets tredje søn, prins Felix af Bourbon-Parma (1893-1970), ægtede i 1919 sin kusine storhertuginde Charlotte af Luxembourg, hvorved han blev luxembourgsk prinsgemal fra 1919-64. Parrets ældste søn, Jean (1921-2019), storhertug af Luxembourg (1964-2000), giftede sig som arvestorhertug i 1953 med prinsesse Joséphine-Charlotte af Belgien (1927-2005). Parret var kvarternkel og kvartniece som efterkommere af Portugals kong Miguel 1. Robert 1. og Maria Antonias fjerde søn, prins René af Bourbon-Parma (1894-1962), ægtede i 1921 den katolske danske prinsesse Margrethe (1895-1992), prins Valdemar og prinsesse Maries eneste datter. Prinsesse Margrethe var den første danske, katolske prinsesse siden Reformationen. Prins René og prinsesse Margrethes datter, prinsesse Anne af Bourbon-Parma (1923-2016), søster til ovenfor nævnte prins Michel, ægtede i 1948 Rumæniens kong Michael 1. (1921-2017, konge af Rumænien ad to omgange fra 1927-30 og fra 1940-47).

sine tyske slægtninge i Sigmaringen efter krigen, da han i 1924 for første siden krigen atter besøgte sin fødeby Sigmaringen.

Det rumænske kongepar Ferdinand 1. og dronning Maries ældste søn, kronprins Carol (2.), konge fra 1930-40, ægtede i 1921 prinsesse Helene af Grækenland og Danmark (1896-1982), kong Konstantin 1. og dronning Sophies ældste datter. Parret var halvfætter og halvkusine som oldebørn af dronning Victoria og kvartfætter og kvartkusine som tipoldebørn af Ruslands zar Nikolaj 1. Parret blev skilt i 1928, og Helene blev derfor aldrig dronning af Rumænien, men dog mor til Rumæniens sidste konge, Michael 1. Monarkiet i Rumænien afskaffedes i 1947. Kong Ferdinand 1. og dronning Maries ældste datter, prinsesse Elisabeth af Rumænien (1894-1956), giftede sig i 1921 med Grækenlands kong Georg 2. (1922-24, 1935-47), prinsesse Helenes ældste bror. Parret var barnløst, og de blev skilt i 1935, og prinsesse Elisabeth var derfor kun dronning af Grækenland i perioden 1922-24. Dronning Maries næstældste datter, prinsesse Marie af Rumænien (1900-61), ægtede i 1922 kong Alexander 1. af Jugoslavien (1921-34). Den dynastiske forbindelse cementerede alliancen mellem Jugoslavien og Rumænien, som efter 1. verdenskrig havde territoriale konflikter med Ungarn og Bulgarien, der hørte til de besejrede centralmagter i krigen. De fleste europæiske konge- og fyrstehuse deltog i bryllupsfestlighederne i Beograd, hvilket var et udtryk for, at Karadjordjevic-dynastiet var blevet taget til nåde i det fyrstelige Europa efter attentatet i 1903 på Serbiens kong Alexander 1. Monarkiet i Jugoslavien afskaffedes i 1945.

Dronning Marie var en ledende kraft bag disse dynastiske forbindelser, og hun fik derfor tilnavnet ”Balkans svigermor”.¹⁰⁶ De dynastiske ægteskabsforbindelser på Balkan-halvøen var en regional parallel til de dynastiske forbindelser imellem de tre nordiske kongehuse i mellemkrigstiden.¹⁰⁷ De dynastiske forbindelser på Balkan-halvøen havde dog modsat de nordiske ægteskabsalliancer et klart dynastipolitisk sigte, idet de var vendt mod Bulgarien, der ønskede en revision af de statslige grænser på Balkan-halvøen og den geopolitiske status quo fastlagt i fredsslutningerne efter 1. verdenskrig. Denne situation affødte dannelsen af Balkan-pagten (1934-38) mellem Grækenland, Tyrkiet, Rumænien og Jugoslavien.¹⁰⁸

Der blev ført dynastipolitik i mellemkrigstidens Europa på trods af en række europæiske monarkiers afskaffelse. I tillæg til sultanatets afskaffelse i 1922 (Det Osmanniske Rige) blev Grækenland på grundlag af en folkeafstemning i 1924 en republik. I 1935 genindførtes monarkiet

¹⁰⁶ Lator: *Royalty*, 86-88.

¹⁰⁷ I 1919 ægtede den dansk-islandske prins Axel (1888-1964) den svenske prinsesse Margaretha (1899-1977). I 1929 og 1935 giftede hhv. den norske og dansk-islandske tronfølger sig med en svensk prinsesse.

¹⁰⁸ Gelardi: *Born*, 274-78, 308.

med en folkeafstemning (monarkiet i Grækenland afskaffedes i 1973). Spanien var i perioden 1931-75 en republik, et monarki fra 1947 med en regent på livstid, fastlagt ved en folkeafstemning, fra 1969 med en kronprins (prins af Spanien). Albanien oprettedes som uafhængigt fyrstendømme i 1913. Efter at den første monark, Vidi 1. eller Skanderberg 2., født som den tyske prins Wilhelm af Wied (1876-1945), tilhørende dynastiet Wied-Neuwied, der havde fyrstendømmet Wied-Neuwied (1784-1806), blev afsat efter et halvt år som fyrste i 1914, var landet kortvarigt en republik fra 1925-28, hvorefter monarkiet genindførtes i form af et kongerige under dynastiet Zogu frem til 1939 og fra 1943-46, afbrudt af en personalunion med Italien. Kong Zog 1. (1928-39, formelt 1943-46) var efter sultanatets afskaffelse i 1922 og udråbelsen af den tyrkiske republik i 1923 Europas eneste muslimske monark.

Kong Ferdinand 1. og dronning Maries yngste datter, prinsesse Ileana af Rumænien (1909-91), ægtede i 1931 ærkehertug Anton af Østrig (1901-87), der tilhørte Toscana-linjen inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet. Ægteskabet var en forsoning mellem to fyrstehuse, Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet og Habsburg-Lothringen-dynastiet, som i Rumænien og Habsburgmonarkiet havde kæmpet imod hinanden i 1. verdenskrig. Ærkehertug Antons to ældre brødre, ærkehertug Rainer af Østrig (1895-1930) og ærkehertug Leopold af Østrig (1897-1958), tjente som officerer i den østrig-ungarske hær under 1. verdenskrig.¹⁰⁹ Parret blev skilt i 1954.

10. Sachsen-Coburg-Gotha

Den tyske hertug Frans af Sachsen-Coburg-Saalfeld (1800-06) blev stamfar til en vidtforgrenet europæisk fyrstefamilie.¹¹⁰ Hans yngste, levedygtige søn, prins Leopold (1790-1865), skulle blive

¹⁰⁹ Den første dynastiske, ægteskabelige forbindelse mellem to dynastier, der stod på hver sin side under 1. verdenskrig, fandt sted i 1921, da prinsesse Maria Bona af Savoyen (1896-1971), der tilhørte Genova-linjen inden for Savoyen-dynastiet, ægtede sin halvfætter prins Konrad af Bayern (1883-1969). Prins Konrad havde ligesom sin bror, prins Georg (1880-1943), tjent på Øst- og Vestfronten under 1. verdenskrig. Deres far, prins Leopold af Bayern (1846-1930), var under krigen generalfeltmarskal, og han ledte de tyske og østrig-ungarske styrker på Østfronten. Italien havde på trods af sin deltagelse i Tripelalliancen erklæret sig neutralt ved 1. verdenskrigs udbrud i 1914, og i 1915 indtrådte Italien i krigen på Ententemagternes side.

¹¹⁰ Hertugens næstældste datter, prinsesse Antoinette af Sachsen-Coburg-Saalfeld (1779-1824) blev via sin ældste søn, hertug Alexander af Württemberg (1804-81), stammor til den hertugelige, katolske sidelinje inden for Württemberg-dynastiet, som siden 1921 har været overhoved for Huset Württemberg. Da hertug Alexander i 1837 giftede sig med den franske prinsesse Marie af Orléans (1813-39), den næstældste datter til kong Louis Philippe 1., blev det bestemt, at parrets børn skulle oplæres i deres mors katolske tro. Hertuginde Antoinette af Württembergs datter, hertuginde Marie af Württemberg (1799-1860), ægtede i 1832 sin morbror hertug Ernst 1. af Sachsen-Coburg-Gotha (1826-44), hertug Ernst 3. af Sachsen-Coburg-Saalfeld (1806-26), og hun blev dermed stedmor til hertug Ernst 2. af Sachsen-Coburg-Gotha (1844-93) og prins Albert (1819-61). På daværende tidspunkt var onkel-niece-ægteskaber ved at blive miskrediteret i de europæiske konge- og fyrstehuse, og traditionelt har de været mere udbredt i de katolske konge- og fyrstehuse.

den første, der placerede det tyske fyrstedynasti på den europæiske scene. Hertugdømmet Sachsen-Coburg-Saalfeld hørte til blandt de sachsiske hertuglinjer inden for den ernestinske linje i det wettinske dynasti. Fra 1825-26 blev der foretaget territoriale ombytninger i de sachsiske hertuglinjer inden for den ernestinske linje i det wettinske dynasti, og i den forbindelse omdannedes hertugdømmet Sachsen-Coburg-Saalfeld i 1826 til hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha (1826-1918).

På Wienerkongressen ville man især sikre sig mod en fremtidig fransk ekspansionspolitik over for et splittet europæisk kontinent. Derfor oprettedes i 1815 kongeriget Nederlandene under den nederlandske konge. Det var dog noget nær umuligt at bygge bro mellem de belgiske og de hollandske Nederlande, hvis indbyrdes forhold prægedes af historiske, religiøse, økonomiske og ikke mindst i kølvandet på nationalismens opkomst i begyndelsen af 1800-tallet nationale modsætninger. Som en direkte følge af den franske Julirevolution i 1830, hvor kong Karl 10. (1824-30) blev afsat grundet manglende hensyntagen til parlamentet og borgerskabet, proklameredes Belgien som en selvstændig stat den 4. oktober 1830. I november trådte et belgisk parlament sammen, og den 7. februar 1831 vedtoges en grundlov for den nye europæiske statsdannelse. Med London-traktaten i 1839 anerkendte Nederlandene sammen med de europæiske stormagter Belgiens uafhængighed og neutralitet. Der var en del orangister i Belgien i 1830-31, som ønskede en kandidat fra Oranje-Nassau-dynastiet som Belgiens konge, enten kong Vilhelm 1. (1815-40, abdicerede i 1840, døde i 1843) eller hans ældste søn, den nederlandske tronfølger, prins Vilhelm af Oranien (1792-1849), den senere kong Vilhelm 2. (1840-49), hvorved Belgien ligesom Luxembourg ville komme i personalunion med Nederlandene.

De europæiske stormagter ville dog ikke acceptere en kandidat fra Oranje-Nassau-dynastiet, men søgte i stedet en neutral kandidat, der ikke ville rykke ved den europæiske magtbalance. Orangismen, der gik ind for en genskabelse af det forenede kongerige Nederlandene i perioden 1815-39, bestod frem til 1850'erne og blev inspiration for den stornederlandske bevægelse i 1800- og 1900-tallet, hvoraf en del har været orangister, som ville genetablere det nederlandske kongehus i Flandern som en opposition til det frankofile belgiske kongehus. En central del i den stornederlandske bevægelse er den flamske bevægelse i Flandern. Det flamske sprog i Flandern er ligesom hollandsk dialekter af sproget nederlandsk. De europæiske stormagter opstillede tre kandidater til den nye trone: to franske, prins Auguste de Beauharnais (1810-35), hertug af Leuchtenberg 1824-35 og søn af Eugène de Beauharnais (1781-1824) og Augusta (1788-1851), født prinsesse af Bayern, og hertug Louis af Nemours (1814-96), søn af den franske kong Louis Philippe

1. (1830-48), og en habsburgsk kandidat, ærkehertug Karl af Østrig, hertug af Teschen (1771-1847). For de to franske kandidater var det reelt valget mellem bonapartismen (Leuchtenberg) eller Julimonarkiet ved Louis Philippe 1. fra Orléans-dynastiet. I den sidste ende var der blandt de øvrige stormagter en frygt for en fransk dominans.

Prins Leopold af Sachsen-Coburg-Gotha (Sachsen-Coburg-Saalfeld indtil 1826) blev tilbudt den belgiske trone. Fra 1816-17 var han gift med den britiske kong Georg 4.s (1820-30) datter, prinsesse Charlotte af Wales (1796-1817), der døde i barselseng efter at have født en dødfødt søn. Udsigten til at blive britisk prinsgemal glippede med dette dødsfald. Efter Den Græske Uafhængighedskrig (1821-29) blev den tyske prins, der havde deltaget på russisk side i Napoleonskrigene mod Napoleon 1. hos sin svoger storfyrst Konstantin af Rusland (1779-1831), tilbudt den græske kongetrone; et tilbud, han venligst afslog.¹¹¹ Kongeriget Belgien fremstod som en mere fremtidssikker investering i dynastisk øjemed. Den 4. juni 1831 blev prins Leopold valgt til belgisk konge af det belgiske parlament med 142 stemmer ud af 196 mulige. Den 21. juli 1831, siden markeret som Belgiens nationaldag, blev Leopold indsat som Belgiens første konge under navnet Leopold 1. (1831-65), hvor han aflagde ed til den nyligt vedtagne belgiske forfatning.

Ulig de øvrige nationale opstande i kølvandet på den franske Julirevolution, nationalliberale opstande mod Rusland i rigets del af Polen-Litauen og i Kongres-Polen (1830-31), nationalliberale opstande i Det Tyske Forbund samt nationalliberale opstande mod kejserriget Østrig i Norditalien (1830-31), lykkedes Den Belgiske Revolution pga. fransk støtte, og fordi Storbritannien sikrede en tysk prins som belgisk konge. Historisk og religiøst er Belgien en national enhed, men ikke sprogligt, da landet fra begyndelsen har været præget af strid mellem Vallonien og Flandern, mellem de fransktalende vallonere og de flamsk(nederlandsk)talende flamlændere, mellem den galliske (latinsk-romanske) og germanske kulturkreds. Der kunne derfor ikke blive tale om en forsoning mellem det katolske, franskorienterede belgiske kongehus, uagtet at Leopold 1. forblev protestant, og det protestantiske (calvinistiske), nederlandske Oranje-Nassau-dynasti. I 1832 blev der indgået et dynastisk forbund mellem de to revolutioner og stater, den franske Julirevolution og

¹¹¹ Prins Carl Ferdinand af Begge Sicilier (1811-62), prins af Capua, blev af regeringen i Begge Sicilier i 1829 foreslået som kandidat til den græske kongetrone, men forslaget faldt på grund af modstand fra den toneangivende østrigske udenrigsminister Klemens von Metternich (1773-1850, udenrigsminister fra 1809-48). I 1831 var han kandidat til den belgiske trone. Hertug Louis af Nemours var i 1825 også kandidat til den græske trone, men han kunne ikke blive valgt, da han repræsenterede et stormagts-fyrstehus. En anden kandidat til den nyoprettede græske trone var prins Frederik af Nederlandene (1797-1881), som i 1829 blev tilbudt den græske kongetrone. Han afslog tilbuddet med den begrundelse, at han ikke ønskede at være konge af et land, hvis sprog og traditioner var fremmede for ham. I den sidste ende blev Otto 1. (1832-62) fra det bayerske Wittelsbach-dynasti valgt til Grækenlands konge.

den belgiske Augustrevolution i 1830, da Leopold 1. ægtede den franske borgerkonge Louis Philippes datter Louise af Orléans (1812-50), søster til hertug Louis af Nemours.

Kong Leopold 1.s yngste søn, prins Philippe, greve af Flandern (1837-1905), blev i 1862 tilbudt den græske kongetrone, og ligesom sin far afslog han tilbuddet. Der var to andre kandidater fra Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet til det græske kongevalg fra 1862-63: hans fætter hertug Ernst 2. af Sachsen-Coburg-Gotha og dennes brorsøn prins Alfred, dronning Victorias næstældste søn. Det blev dog den glücksborgske danske prins Vilhelm, der i 1863 kunne bestige den græske trone som kong Georg 1. I 1866 ledte rumænske politikere efter en ny fyrste, efter at de havde afsat fyrst Alexandru Ioan Cuza (1820-73), Rumæniens første fyrste fra 1862. I første omgang gik de til prins Philippe, greven af Flandern, som de mente kunne eksportere hjemlandets konstitutionelle institutioner til Rumænien og omdanne landet til Østens Belgien. Den 23. februar 1866 valgte det rumænske parlament enstemmigt prinsen til ny rumænsk fyrste. Den belgiske prins, der var bevidst om Frankrigs opposition, afslog tilbuddet.¹¹²

Frankrigs kejser Napoleon 3. (1852-70) fra Bonaparte-dynastiet var grebet af panlatinismen, som havde til formål at samle alle de romanske folk, og han så sig selv som en ideologisk frontfigur for og leder af de romanske nationer. Frankrig støttede derfor dannelsen af Rumænien i 1850'erne og 1860'erne og Italien (1859-61). Den rumænske nationalstat opstod i 1862 som en politisk union på baggrund af personalunionen mellem fyrstendømmerne Valakiet og Moldavien fra 1859 (Rumænien opnåede officielt uafhængighed af osmannisk overhøjhed i 1878). Prins Karl af Hohenzollern-Sigmaringen (1839-1914), der fra 1867 var svoger til prins Philippe, valgtes i 1866 til fyrste af Rumænien med regenttitlen Carol 1. på baggrund af et valg ved enstemmighed i det rumænske parlament og en folkeafstemning, der blev afholdt den 20. april 1866.¹¹³ I 1881 blev Carol 1. Rumæniens første konge, og han blev siddende på tronen til sin død i 1914. Dynastiet Hohenzollern-Sigmaringen tilhørte den ældre schwabiske sidelinje til Hohenzollern-slægten. Modsat slægtningene på sværdsiden i Brandenburg/Preussen forblev grenen Hohenzollern-Sigmaringen katolikker. Linjen regerede fra 1576 over grevskabet Hohenzollern-Sigmaringen, ophøjet til rigsfyrstendømme i 1623 og i 1850 annekteret af Preussen. Napoleon 3. stod bag valget af Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet som det regerende fyrstehus i det latinske og franskorienterede Rumænien. Prins Karls farmor og mormor stammede fra de franske adelsslægter

¹¹² Belgien, Grækenland og Rumænien, som dynastiet Sachsen-Coburg-Gotha historisk har haft nære relationer til som både regerende fyrstehus og som kandidat-fyrstehus, har det tilfælles, at de alle er nationer, der aldrig havde haft deres egne stater, da de opstod som nationalstater i det 19. århundrede.

¹¹³ Den 29. juni 1866 vedtog det rumænske parlament Rumæniens forfatning, som var en yderst liberal konstitution, der var stærkt inspireret af den belgiske forfatning fra 1831.

Murat og Beauharnais. Napoleon 3.s mor, dronning Hortense af Holland (1783-1837, dronning fra 1806-10), var født i Beauharnais-dynastiet og halvkusine til prins Karls mormor. Som tidligere nævnt hjalp Frankrig Sardinien-Piemonte i forbindelse med Italiens samling, og Bonaparte-dynastiet indgik dynastiske forbindelser med Savoyen-dynastiet.

Frankrig under Napoleon 3. støttede nationalitetsprincippet i et ideologisk opgør med wienersystemets dynastiske legitimitetsprincip, hvor det gav realpolitisk mening for Frankrig, fx i samlingen af det kulturelt franskorienterede, romanske Rumænien og i forbindelse med det romerske Italiens samling. Kejser Napoleon 3. søgte ligeledes i panlatinismens navn at udvide sin magt uden for Europa, i Amerika, hvor han med franske tropper understøttede dannelsen af et mexicansk kejserrige, der blev tildelt ærkehertug Maximilian af Østrig (1832-67) som kejser Maximilian 1. (1864-67). I 1867 blev det dilettantiske eksperiment knust af oprørske indianske guerillastykker. Kejseren blev myrdet af den mexicanske regering, der genetablerede den mexicanske republik.

Medlemmerne af det belgiske kongehus opretholdt deres gamle titler som prins/prinsesse af Sachsen-Coburg-Gotha og hertug/hertuginde af Sachsen indtil efter afslutningen på 1. verdenskrig, hvor Belgien var under tysk besættelse fra 1914-18. På linje med det britiske kongehus skiftede det belgiske kongehus sit slægtsnavn, Sachsen-Coburg-Gotha, ud til fordel for Belgien i 1920.¹¹⁴

Kong Leopold 1. arrangerede den dynastiske forbindelse mellem hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha og Storbritannien og hans nevø prins Albert (1819-61), der var den næstældste søn til hans ældste bror, hertug Ernst 1., og den britiske dronning Victoria (1837-1901), som var niece til Belgiens første konge. Dronning Victorias mor, hertuginde Victoria af Kent (1786-1861), født prinsesse af Sachsen-Coburg-Saalfeld, var i sit første ægteskab gift med fyrst Emich Carl af Leiningen (1763-1814, fyrste fra 1807). Parrets datter, prinsesse Feodora af Leiningen (1807-72), dronning Victorias halvsøster, ægtede i 1828 fyrst Ernst 1. af Hohenlohe-Langenburg (1794-1860, fyrste fra 1825). Det lykkedes Leopold 1. at få sin brorsøn gift med sin søsterdatter. Parret, der var fætter og kusine, blev viet i 1840, og de fik sammen ni børn. Storbritannien regeredes derfor af

¹¹⁴ Kong Leopold 1. er grundlæggeren af det belgiske kongehus. Hans datter, prinsesse Charlotte af Belgien (1840-1927), blev som gemalinde til ærkehertug Maximilian kejserinde af Mexico (1864-67). Mens panlatinismen forhindrede Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet i at bestige den rumænske trone, udgjorde den samtidig grundlaget for, at et medlem af dynastiet kunne blive kejserinde af Mexico. Kong Leopold 2.s næst yngste datter, prinsesse Stéphanie (1864-1945), ægtede i 1881 den østrig-ungarske tronfølger, ærkehertug Rudolf (1858-89), men parret besteg aldrig tronen som kejser- og kongepar i dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn. I 1889 begik tronfølgeren selvmord sammen med sin elskerinde. Kong Albert 1.s datter, prinsesse Marie-José (1906-2001), blev i 1930 gift med den italienske kronprins Umberto (2.). Parret var fra maj til juni 1946 Italiens sidste kongepar. Dermed leverede Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet Italiens sidste dronning. Kong Leopold 3.s datter prinsesse Joséphine-Charlotte (1927-2005) var storhertuginde af Luxembourg fra 1964-2000 som gemalinde til storhertug Jean, hvorved Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet tillige har leveret en storhertuginde til storhertugdømmet Luxembourg.

dynastiet Sachsen-Coburg-Gotha fra 1901-17, hvor dynastiet ændrede sit navn til Windsor. Reelt regeres Storbritannien endnu i dag af det tyske fyrstedynasti, eftersom den nuværende britiske monarks mandslinje også kan føres tilbage til prins Albert. Fra 1917 har den politisk og nationalt korrekte betegnelse for kongehuset imidlertid været Windsor, analogt med betegnelsen Belgien i kongeriget Belgien i 1920.¹¹⁵

Hertug Frans' næstældste søn, prins Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (1785-1851), blev via sit ægteskab i 1815 med en ungarsk adelskvinde, Mária Antónia von Koháry (1797-1862), stamfar til den katolske, ungarske Koháry-sidelinje inden for Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet. Umiddelbart før ægteskabet blev den ungarske adelsslægt Koháry ophøjet til fyrstestanden i den

¹¹⁵ Den britiske kong Vilhelm 4. (1830-37) foreslog, at den britiske tronfølger, hans niece prinsesse Victoria af Kent, skulle gifte sig med prins Alexander af Nederlandene (1818-48), kong Vilhelm 2.s (1840-49) næstældste søn. Prinsesse Victoria fandt dog kun afsky ved den nederlandske prins. Via prins Albert og dronning Victoria leverede Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet en preussisk dronning og tysk kejserinde i 1888 (den ældste datter, Victoria (1840-1901)), en norsk dronning, prinsesse Maud (1869-1938, dronning fra 1905), prins Edwards (7.) yngste datter, en rumænsk dronning, prinsesse Marie (1875-1938, dronning fra 1914-27), og en svensk kronprinsesse, Margaret (1882-1920), døtre til hhv. prins Alfred og prins Arthur. Via det britiske regentpars yngste søn, prins Leopold, videreførtes Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet i det tyske hertugdømme Sachsen-Coburg-Gotha i form af prinsens søn, hertug Carl Edward (1900-18). Hertugen giftede sig i 1905 med prinsesse Viktoria Adelheid af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1885-1970), der var søsterdatter til den tyske kejserinde Augusta Viktoria (1858-1921) og datterdatter til hertug Friedrich 8. og hertuginde Adelheid, dronning Victorias niece. Hertugparrets ældste datter, prinsesse Sibylla af Sachsen-Coburg-Gotha (1908-72), ægtede i 1932 sin halvfætter arveprins Gustaf Adolf af Sverige (1906-47). Parret blev aldrig svensk kongepar, da arveprinsen døde i en flyulykke i 1947. Parrets søn er den nuværende svenske monark, kong Carl 16. Gustaf (1973-). Efter de tyske monarkiers fald i 1918 tilsluttede den forhenværende hertug Carl Edward sig nazismen i 1930'erne, og hans tre sønner kæmpede i den tyske hær under 2. verdenskrig. Den næstældste søn, prins Hubertus af Sachsen-Coburg-Gotha (1909-43), faldt i krigen i et flystyrt i 1943. Efter krigen opsplittedes slægtens historiske territorium i forbindelse med Tysklands deling. Coburg var i 1920 blevet en del af Bayern og blev derfor besat af amerikanske styrker. Gotha var en del af Thüringen og blev derfor placeret i den sovjetiske besættelseszone. Coburg blev i 1949 en del af Vesttyskland, mens Gotha og Saalfeld i 1949 blev en del af DDR. Da eks-hertug Carl Edward døde i 1954, var han den næstsidste regerende fyrste i det tyske kejserrige, som døde. Den sidste var hertug Ernst 2. af Sachsen-Altenburg (1908-18), som døde i 1955 som statsborger i DDR; den eneste af de tidligere regerende tyske fyrster, som accepterede et statsborgerskab i Østtyskland, da han ville forlade sit elskede Wolfersdorf Slot, "Fröhliche Wiederkunft Schloss". Den sidste regerende tyske konge i det tyske kejserrige, som døde, var kejser Wilhelm 2. (1888-1918), der også var Preussens konge, og som døde i 1941. Den sidste tyske dronning i det tyske kejserrige, som døde, var Württembergs tidligere dronning Charlotte (1864-1946, født prinsesse af Schaumburg-Lippe og dronning af Württemberg fra 1891-1918), som døde i 1946. Efter 2. verdenskrig og Sovjetunionens konfiskation af slægtens besiddelser i Østtyskland flygtede hertugparret Carl Edward og Viktoria Adelheid til Østrig, hvor de boede på Schloss Greinburg an der Donau, som havde været i slægtens besiddelse siden 1822. Hertug Carl Edward forsøgte at afsætte sin ældste søn, arveprins Johann Leopold (1906-72), til den nederlandske tronfølger Juliana (1909-2004, dronning af Nederlandene fra 1948-80), som var arveprinsens halvkusine. Ægteskabet blev aldrig realiseret. Da hertug Carl Edwards ældste søn havde indgået et morganatisk ægteskab og frasagt sig sine arverettigheder i 1932, og den mellemste søn var faldet i 2. verdenskrig, videreførtes Sachsen-Coburg-dynastiet af den yngste søn, prins Friedrich Josias (1918-98). I 1942 havde han giftet sig med sin kusine grevinde Viktoria-Luise af Solms-Baruth (1921-2003). Parret blev skilt i 1946. Parrets eneste barn, prins Andreas af Sachsen-Coburg-Gotha (1943-), har siden 1998 været overhoved for Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet. I sit andet ægteskab, der var morganatisk, blev prins Friedrich Josias far til prinsesse Beatrice af Sachsen-Coburg-Gotha (1951-), der i 1977 ægtede en slægtsfælle inden for det wettinske dynasti, prins Friedrich Ernst af Sachsen-Meiningen (1935-2004), der ligeledes var et resultat af et morganatisk ægteskab og derfor ikke havde arverettigheder til det opløste hertugdømme. Parrets søn, prins Friedrich Constantin af Sachsen-Meiningen (1980-), vil muligvis overtage lederskabet af Huset Sachsen-Meiningen efter sin barnløse halvfarbror, prins Konrad (1952-), som siden 1984 har været overhoved for Sachsen-Meiningen-dynastiet.

østrigske adel af den østrigske kejser. I 1826 arvede Mária Antónia von Koháry sin fars ungarske besiddelser, og prins Ferdinand blev den første overhoved for sidelinjen Sachsen-Coburg-Gotha-Koháry.

Paniberismen søgte en forening af den iberiske halvø og Spanien og Portugal. Spansk og portugisisk er begge iberoromanske sprog. Portugisisk er nærmest beslægtet med galicisk, mens forholdet til spansk er omtrent som dansk til svensk. I Den Spanske Uafhængighedskrig mod det franske kejserdømme (1808-14) udvikledes en spansk nationalisme med rod i Castilien. I denne spanske (castilianske) nationalisme indgik paniberismen som et væsentligt element. Omvendt indtog paniberismen en meget svag placering i den portugisiske nationalisme, der fremkom i det 19. århundrede. Derved var der fra begyndelsen en fundamental asymmetri i forhold til interessen for det paniberiske projekt fra Portugals og Spaniens side. Den dynastiske paniberisme var meget fremtrædende, hvilket var en tradition, der gik tilbage til middelalderen, hvor bestræbelserne på at forene den iberiske halvø funderedes på dynastierne i Portugal og Spanien. Fra 1580-1640 var Portugal og Spanien i personalunion med hinanden. I 1640 gjorde portugiserne oprør mod personalunionen med Spanien, og Portugal sikrede sin uafhængighed i Den Portugisiske Restaurationskrig (1640-68). Fra 1640-1910 sad Braganza-dynastiet på den portugisiske trone. I perioden 1640-1910 blev der indgået ti dynastiske forbindelser mellem Portugal og Spanien: to i 1729, to i 1785, en i 1810, to i 1816, en i 1838, 1860 og 1871. De to dynastiske forbindelser i 1729, den ene af de to i 1785 og den ene af de to i 1816 var mellem et (in spe) kongepar. De regerende dronninger i Portugal og Spanien udgjorde en selvstændig dynastisk mulighed i forhold til at skabe en iberisk dynastisk union og en personalunion.

Dronning Maria 1. af Portugal (1777-1816) ægtede i 1760 sin farbror, Pedro, der ved gemalindens tronbestigelse blev konge jure uxoris under navnet Pedro 3. (1777-86), da parret allerede havde fået et barn. Ifølge portugisisk lov blev en gemal til en regerende dronning konge jure uxoris, når parret havde fået et barn og en arving. Ved at gifte sig inden for Braganza-dynastiet undgik man en iberisk union. Dronning Maria 2. af Portugal (1826-28, 1834-53) havde fra 1826-28 været forlovet med sin farbror, Miguel 1. (1828-34), en forbindelse, der blev umuliggjort pga. den portugisiske borgerkrig (1828-34). Hun ægtede i stedet i 1834 prins Auguste (1810-35), hertug af Leuchtenberg (1824-35), den ældste søn til Eugène de Beauharnais (1781-1824) og Augusta (1788-1851), født prinsesse af Bayern. I januar 1835 blev han portugisisk prinsgemal, men han døde allerede i marts 1835. Han tilhørte en ikke-regerende linje og var derfor politisk ufarlig for Europas stormagter, hvormed man atter undgik en iberisk union. Ægteskabet var barnløst. I 1836 giftede Maria 2. sig med prins

Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (den katolske, ungarske Koháry-linje) (1816-85), den ældste søn til den ovenfornævnte prins Ferdinand. Prins Ferdinand tilhørte en ikke-regerende sidelinje i Habsburgmonarkiet til det tyske fyrstehus Sachsen-Coburg-Gotha. I 1837 blev han ifølge portugisisk lov konge af Portugal *jure uxoris* (1837-53), da parret i 1837 fik et barn og en arving, Pedro (5.) (1853-61), som Ferdinand 2. Han var desuden regent for sin mindreårige søn Pedro (5.) indtil 1855. Ferdinand 2. grundlagde huset Braganza-Sachsen-Coburg-Gotha (1853-1910), da Braganza-dynastiet fra 1853 videreførtes i agnatisk linje som Sachsen-Coburg-Gotha (Koháry-sidelinjen).¹¹⁶

Også i forhold til Spanien søgte Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet at gøre sig gældende. Spaniens dronning Isabella 2. (1833-68) og hendes stilling på det dynastiske ægteskabsmarked var genstand for stormagtspolitisk interesse i Europa. Storbritannien ønskede prins Leopold af Sachsen-Coburg-Gotha (1824-84), yngste bror til Ferdinand 2. i Portugal og fætter til dronning Victoria (1837-1901) og hendes prinsgemal, prins Albert (1819-61), som gemal til Isabella 2. Frankrig ville omvendt have prins Frans (1822-1902), hertug af Cádiz, fra den spanske Bourbon-linje, som gemal til den spanske regent. Prins Alexander af Nederlandene (1818-48), kong Vilhelm 2.s (1840-49) næstældste søn, var i 1840 på tale som mulig ægteskabskandidat. Religionsforskellen mellem det protestantiske Oranje-Nassau-dynasti og det katolske spanske kongehus underminerede dog prinsens stilling som kandidat. Til sidst gav Storbritannien efter for Frankrigs ønske, idet prins Frans trods alt ikke tilhørte den franske Bourbon-linje, da Storbritannien frygtede for en personalunion mellem Frankrig og Spanien. Parret, der var dobbelt fætter og kusine, giftede sig i 1846. Ved samme lejlighed ægtede dronning Isabella 2.s søster, prinsesse Luisa Fernanda af Spanien (1832-97), hertug Antoine af Montpensier (1824-90), kong Louis Philippe 1.s yngste søn, hvorved Orléans-dynastiet ville videreføre det spanske kongehus, hvis dronning Isabella 2.s ægteskab var barnløst. Prins Frans havde ry for at være homoseksuel og impotent. Prins Frans blev med giftermålet spansk kongegemal (1846-68) i overensstemmelse med spansk praksis på dette område, der adskilte sig fra Portugal. En kongegemal er ikke en konge *jure uxoris*, dvs. et statsoverhoved og en medregent med den regerende dronning, men blot en titulær ligestilling mellem den regerende dronning og hendes gemal. Med ægteskabet mellem Isabella 2. og prins

¹¹⁶ Dronning Maria 2. og kong Ferdinand 2.s ældste, levedygtige datter, prinsesse Maria Anna af Portugal (1843-84), ægtede i 1859 prins Georg af Sachsen (1832-1904), der tilhørte hendes fars slægtsfæller fra den katolske, albertinske linje inden for Wettin-dynastiet i Sachsen. I 1873 blev prinsen kronprins af Sachsen, og i 1902 besteg han tronen som kong Georg (1902-04). Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet (Braganza) leverede således en kronprinsesse til Sachsen i 1873, men hun blev aldrig dronning, da hun døde som 40-årig i 1884.

Frans undgik man desuden en iberisk union, da et giftermål mellem dronning Isabella 2. og den portugisiske kronprins Pedro (5.) også var blevet overvejet som en mulighed.

Dronning Isabella 2. blev afsat i 1868 efter et oprør, hvorpå der indtrådte et interregnum i spansk historie fra 1868-70. Ferdinand 2. blev i 1869 tilbudt den spanske kongetrone, hvilket han samme år afslog. Realiseringen af tilbuddet ville have medført en ny iberisk personalunion, da han på daværende tidspunkt var far til kong Luís 1. af Portugal (1861-89). Kandidaturet for prins Leopold af Hohenzollern-Sigmaringen (1835-1900), ældre bror til Rumæniens kong Carol 1. og far til Rumæniens kong Ferdinand 1. (1914-27), til den spanske trone blev anledning til udbruddet af Den Fransk-Tyske Krig (1870-71), da Frankrigs kejser Napoleon 3. (1852-70) frygtede en spansk-preussisk dynastisk og geopolitisk omklamring af Frankrig. Et eventuelt valg af prins Leopold til spansk konge kunne endvidere teoretisk have medført en iberisk personalunion, da han siden 1861 havde været gift med den portugisiske prinsesse Antónia (1845-1913), der var den yngste, levedygtige datter af kong Ferdinand 2. og dronning Maria 2. Prinsesse Antónias ældste bror, kong Pedro 5., døde barnløs. Hans dronning fra 1858-59, Stephanie (1837-59), var søster til prins Leopold. Prins Antoine (1824-90), hertug af Montpensier, kong Louis Philippe 1.s yngste søn, deltog i oprøret mod sin svigerinde dronning Isabella 2. i 1868, hvilket førte til hendes afsættelse som spansk monark samme år. I 1870 fik han 27 stemmer i det spanske parlament, Cortes', afstemning om den næste konge, hvor prins Amadeo af Savoyen med 191 stemmer blev det nye spanske statsoverhoved som kong Amadeo 1. (1870-73). Spanien endte således med at få en konge fra en stormagt, Italien, ligesom der blev stemt på en fransk kandidat i parlamentsafstemningen. Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiets kandidatur til den spanske trone var kun en anledning til og ikke den egentlige årsag til udbruddet af Den Fransk-Tyske Krig i 1870, som snarere skal findes i magtpolitiske interesser og den preussiske ministerpræsident Bismarcks ønske om en krig med Frankrig. Derfor kunne Spanien i den sidste ende vælge sig en monark fra en stormagt, efter at dronning Isabella 2. havde abdiceret formelt.

Efter den tabte afstemning flyttede prins Antoine fra Spanien. I 1873 abdicerede kong Amadeo 1. Hans abdikation førte til proklamationen af Den Første Spanske Republik (1873-74). I 1874 genindførtes monarkiet, og dronning Isabella 2.s søn, Alfonso 12. (1874-85), besteg den spanske trone. Efter monarkiets genindførelse flyttede prins Antoine tilbage til Spanien. I 1878 ægtede kong Alfonso 12. sin kusine den fransk-spanske prinsesse Mercedes af Orléans (1860-78), prins Antoinets yngste datter, der også var spansk prinsesse og datterdatter af kong Ferdinand 7. (1808, 1813-33). Ægteskabet var en forsoning mellem den spanske Orléans-linje og Bourbon-dynastiet. Forsoningen

blev yderligere udbygget i 1886, da Alfonso 12.s yngste søster, prinsesse Eulalia (1864-1958), ægtede sin fætter prins Antonio af Orléans (1866-1930), prins Antoinets yngste, levedygtige søn.

Prins Ferdinands datter, prinsesse Victoria af Sachsen-Coburg-Gotha (1822-57), søster til kong Ferdinand 2. af Portugal, giftede sig i 1840 med hertug Louis af Nemours (1814-96), der var den næstældste søn af kong Louis Philippe 1. I 1830'erne og 1840'erne var der ikke mange europæiske prinsesser i den giftefærdige alder, hvorfor Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet formåede at afsætte prinsesse Victoria til Orléans-dynastiet, som i forvejen pga. den revolutionære forhistorie ikke havde uanede muligheder på det fyrstelige ægteskabsmarked. Prinsesse Maria Carolina af Begge Sicilier (1822-69) var af samme grund stærkt internationalt ombejlet; hendes valg faldt til sidst på fætteren prins Henri, hertug af Aumale (1822-97), der var kong Louis Philippe 1.s næst yngste søn. Parret blev gift i 1844. Prins Ferdinands næstældste søn, prins August af Sachsen-Coburg-Gotha (1818-81), giftede sig i 1843 med prinsesse Clémentine af Orléans (1817-1907), kong Louis Philippe 1.s yngste datter. Prinsesse Clémentine var stærkt ombejlet. I 1836 gik der rygter om, at hun ville ægte sin fætter kong Ferdinand 2. af Begge Sicilier (1830-59), der var enkemand efter prinsesse Maria Christina af Savoyen (1812-36). Prins August og prinsesse Clémentines ægteskab var arrangeret af gommens farbror kong Leopold 1. af Belgien, der var svoger til prinsesse Clémentine. De dynastiske forbindelser mellem Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet og Orléans-dynastiet skyldtes for en stor del Frankrigs støtte til dannelsen af den belgiske stat under kong Leopold 1.

I 1881 tildelte den østrigske kejser Franz Joseph 1. prins August og hans efterkommere titulaturen "Højhed", der var placeret over det tyske "Durchlaucht", som de ernestinske hertuginjer traditionelt blev tituleret. Årsagen var den belgiske prinsesse Stéphanies bryllup med ærkehertug Rudolf, kejserens søn. Prinsesse Stéphanie var yngre søster til prins Augusts svigerdatter prinsesse Louise af Belgien (1858-1924). Den tyske hertugslægt Sachsen-Coburg-Gothas katolske Koháry-sidelinje var en ungarsk adelsfamilie, der hørte til Habsburgmonarkiets kosmopolitiske højadelige miljø. Prins Augusts ældste søn, prins Philipp (1844-1921), gjorde tjeneste i den ungarske hær, hvor han blev major, og prins Augusts ældste datter, prinsesse Clotilde af Sachsen-Coburg-Gotha (1846-1927), giftede sig i 1864 med ærkehertug Joseph Karl af Østrig (1833-1905), der tilhørte den ungarske sidelinje inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet. Prins Augusts yngste datter, prinsesse

Amalie af Sachsen-Coburg-Gotha (1848-94), ægtede i 1875 hertug Maximilian Emanuel i Bayern (1849-93), der var den yngste bror til Østrigs kejserinde Elisabeth.¹¹⁷

På Berlinkongressen efter Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78) i 1878 genoprettedes Bulgarien som politisk enhed i form af et selvstændigt fyrstendømme, der var under osmannisk overhøjhed som et såkaldt tributært fyrstendømme, dvs. med skattepligt til osmannersultanen. Dermed var den tredje bulgarske stat en realitet. Det Første Bulgarske Imperium eksisterede fra 681-1018, hvorefter riget indlemmedes i Det Byzantinske Imperium. Efter den anden selvstændighedsperiode i form af Det Andet Bulgarske Imperium (1185-1396) erobredes Bulgarien af Det Osmanniske Rige. Riget endte officielt med zar Constantin 2. (1396-1422). Ærkehertug Johann Salvator af Østrig (1852-90), der tilhørte Toscana-sidelinjen inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet som den yngste søn af storhertug Leopold 2. af Toscana (1824-59), var blandt kandidaterne til den bulgarske trone. Den nye stats første monark blev fyrst Alexander (1879-86), der tilhørte Battenberg-slægten som bror til prinserne Louis (1854-1921), Heinrich (1858-96) og Franz Joseph (1861-1924) af Battenberg.

¹¹⁷ Prins Augusts næstældste søn, prins Ludwig August af Sachsen-Coburg-Gotha (1845-1907), giftede sig i 1864 med prinsesse Leopoldina af Brasilien (1847-71), der tilhørte den brasilianske linje inden for Braganza-dynastiet. I kraft af sit ægteskab blev han admiral i den brasilianske flåde. Parrets yngste søn, prins Ludwig Gaston af Sachsen-Coburg-Gotha (1870-1942), ægtede i år 1900 prinsesse Mathilde af Bayern (1877-1906), der var datter af Bayerns sidste konge, Ludwig 3. (1913-18). Ærkehertug Frans Ferdinand af Østrig (1863-1914), arvingen til tronen i dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn, og hertug Jaime (3.) af Madrid (1870-1931), carlisternes tronprætendent til den spanske trone og legitimisternes tronprætendent til den franske trone (og Navarra) (Jacques 1.) fra 1909-31, var blandt ægteskabskandidaterne i forhold til prinsesse Mathilde.

Prins August efterfulgte sin far, prins Ferdinand, som overhoved for sidelinjen Sachsen-Coburg-Gotha-Koháry i 1851. Prins Augusts ældste søn, prins Philipp af Sachsen-Coburg-Gotha, var overhoved for sidelinjen Sachsen-Coburg-Gotha-Koháry fra 1881-1921. I 1875 ægtede han sin halvkusine og halvniece prinsesse Louise af Belgien (1858-1924), der tilhørte prinsens slægtsfælle fra Huset Wettin som datter af kong Leopold 2. (1865-1909). Parret blev skilt i 1906. Hans datter, prinsesse Dorothea (1881-1967), ægtede i 1898 hertug Ernst Günther af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1863-1921), som var titulær hertug af Slesvig-Holsten fra 1880-1921 som overhoved for det oldenborgske dynasti. Parret fik ingen børn, hvorfor embedet som titulær hertug af Slesvig-Holsten blev overtaget af prins Albert af Sønderborg-Augustenburg (1869-1931), søn af prins Christian og prinsesse Helena. Prins Philipp efterfulgtes af prins Pedro Augusto (1866-1934), søn af prins Ludwig August og prinsesse Leopoldina, datter af kejser Pedro 2. (1831-89), som overhoved for Koháry-linjen i 1921. Pedro Augusto efterfulgtes af sin nevø prins Rainer (1900-45), søn af prins August Leopold (1867-1922) og Karoline Marie, født ærkehertuginde af Østrig (1869-1945), som overhoved for Koháry-sidelinjen i 1934. Prins Rainer faldt under uafklarede omstændigheder i 2. verdenskrig i januar 1945 ved Budapest.

I 1918 blev Huset Wettin afsat i kongeriget Sachsen (albertinske linje) og de ernestinske hertugdømmer: Sachsen-Coburg-Gotha, Sachsen-Altenburg, Sachsen-Meiningen og storhertugdømmet Sachsen-Weimar-Eisenach. Koháry-linjen ejede slottene Csábrág og Szitnya i Ungarn. Prins Rainers søn, prins Johannes Heinrich (1931-2010), der giftede sig for anden gang, i 1968, med slægtsfællen prinsesse Mathilde af Sachsen (1936-2018), som var sønndatter til Sachsens sidste konge, Friedrich August 3. (1904-18). Parret blev skilt i 1993. Parret havde en søn, prins Johannes (1969-87), der døde i en klatreulykke. Prins Johannes Heinrich var den sidste besidder af slottene Csábrág og Szitnya, som gik tabt til det kommunistiske styre i Tjekkoslaviet i 1948. Efter Tjekkoslaviets opløsning i 1993 har slottene været placeret i Slovakiet. Efter prins Johannes Heinrichs død blev lederskabet af Koháry-linjen overtaget af eks-kong Simeon 2. af Bulgarien (1943-46) i 2010.

I 1881 besøgte den nyslåede monark det preussiske hof, hvilket foranledigede tanker om en dynastisk forbindelse mellem Bulgarien (Battenberg-dynastiet) og det tyske kejserhus ved prinsesse Victoria af Preussen (1866-1929), kronprinsesse Victorias næstældste datter. Prinsessens forældre, det preussiske og tyske kronprinsepar, og mormor, den britiske dronning Victoria, var varme tilhængere af den unge fyrste og hans frierfærd. Den tyske rigskansler Otto von Bismarck, den tyske kejser Wilhelm 1. og hans sønnesøn prins Wilhelm (2.), prinsessens ældste bror, modsatte sig imidlertid ægteskabet, for Bismarcks vedkommende med begrundelsen, at denne dynastiske forbindelse ville provokere Ruslands zar Alexander 3. (1881-94), som generelt så fyrst Alexander og hans gerninger som et irritationsmoment for Rusland. Kronprins Friedrich (3.) kunne derfor ikke give sin billigelse til ægteskabet, så længe hans far sad på tronen som Hohenzollern-dynastiets overhoved. I 1884 gav kronprinseparret efter, hvorfor tankerne om prinsesse Victorias giftermål med den bulgarske fyrste endeligt blev lagt i graven.¹¹⁸

På Berlinkongressen oprettedes Østrumelien i det sydlige Bulgarien som autonom provins i Det Osmanniske Rige. Efter en ublodig revolution i 1885 blev provinsen annekteret af fyrstendømmet Bulgarien, officielt bekræftet i fredstraktaten i Bukarest i 1886 efter Bulgariens sejr i Den Serbisk-Bulgarske Krig i 1885. Den vestlige del af Østrumelien, den selvstyrende republik Tamrash (1878-86), blev reinkorporeret i Det Osmanniske Rige. Den bulgarske fyrste blev generalguvernør i Østrumelien. Da Østrumelien reelt var en vasalstat under Det Osmanniske Rige, kan man argumentere for, at Østrumelien, der officielt forblev en del af Det Osmanniske Rige, var i personalunion med Bulgarien fra 1886. Dette medførte imidlertid utilfredshed med fyrst Alexander, som blev tvunget til at abdicere den 7. september 1886. Der skulle derfor nu findes en egnet afløser, en kandidat fra et fyrstehus, som kunne få opbakning fra alle stormagter.

Rusland, som havde været en afgørende magtfaktor i forhold til afsættelsen af fyrst Alexander, foreslog hertug Alexander af Oldenburg (1844-1932) som ny bulgarsk fyrste. Han tilhørte den russiske linje af Oldenburg-dynastiet (Holsten-Gottorp-Oldenburg) og var sønnesøn af den russiske storfyrstinde Cathrine Pavlovna (1788-1819), søster til zar Nikolaj 1. (1825-55), og svoger til storfyrst Nikolaj Nikolajevitj (1831-91), den næst yngste søn til zar Nikolaj 1. I 1868 ægtede han sin halvkusine prinsesse Eugènie Maximilianovna af Leuchtenberg (1845-1925), der tilhørte Beauharnais-slægten, som var bosat i Rusland og en integreret del af den russiske kejserfamilie. Prinsesse Eugénie var datterdatter af zar Nikolaj 1. Prinsessen var ægteskabskandidat til den

¹¹⁸ Den interne splittelse i det preussiske kongehus og tyske kejserhus i forhold til Bulgarien og fyrst Alexander kan ses afspejlet i de breve, som dronning Victoria og hendes ældste datter, kronprinsesse Victoria, sendte til hinanden i 1884 og 1885, Fulford (red.): *Beloved Mama*, 164-69, 181-82 og 188.

italienske kronprins Umberto (1.) og prins Ludwig (3.) af Bayern (1845-1921), nevø til kong Otto 1. af Grækenland og konge af Bayern fra 1913-18, som skulle konvertere til den ortodokse tro for at sikre Wittelsbach-dynastiet den græske trone. Men disse ægteskabsplaner kom for sent til at redde Otto 1.s græske kongetrone. Via sin gemalinde var hertug Alexander svoger til hertug Nikolaj af Leuchtenberg (1843-91, hertug fra 1852), der var Ruslands kandidat til en anden Balkan-trone, den græske i 1862-63. De øvrige stormagter var lunkne over for hertug Alexanders bulgarske kandidatur, og zar Alexander 3. foreslog dernæst den medatiserede russiske fyrst Niko 1. Dadiani (1847-1903), der fra 1853-67 var den sidste fyrste af Mingrelien, en georgisk fyrstestat. Denne russiske kandidat blev imidlertid afvist af det bulgarske parlament.

De øvrige stormagter ledte derfor efter andre kandidater, som var uafhængige af Det Russiske Kejserrige. Den danske prins Valdemar blev i den forbindelse foreslået som ny bulgarsk fyrste, men som førnævnt takkede han nej til posten. Den rumænske kong Carol 1. var også blandt de ikke-russiske kandidater. Valget faldt i den sidste ende på prins Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (1861-1948), der var prins Augusts yngste søn. Prins Ferdinand var officer i den østrig-ungarske hær i dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn. Den 7. juli 1887 blev han valgt til bulgarsk fyrste med regenttitlen Ferdinand 1. af det bulgarske parlament, fra 1908 var han konge (zar) af Bulgarien. I 1893 ægtede fyrst Ferdinand 1. prinsesse Marie Louise af Bourbon-Parma (1870-99), der var den ældste datter af hertug Robert 1. og hans første gemalinde, prinsesse Maria Pia af Begge Sicilier. Parrets ældste søn, Boris (3.), blev født som katolik i 1894, men i 1896 blev han konverteret til den ortodokse tro i et forsøg på at integrere fyrstefamilien i Bulgarien og forsone sig med Rusland. Dette skridt medførte vrede fra Ferdinand 1.s gemalinde og hans katolske slægtninge i Østrig-Ungarn, herunder kejser Franz Joseph 1. De følgende børn til fyrst Ferdinand blev derfor døbt i den katolske tro.¹¹⁹

I 1908 indlemmedes Østrumelien officielt i Bulgarien, der ved samme lejlighed officielt opnåede uafhængighed af Det Osmanniske Rige. Bulgarien blev samtidig i 1908 ophøjet til et kongerige. Officielt titulerede bulgarerne dog deres monark med den slaviske kejserbetegnelse, zar. I 1908 ægtede Ferdinand 1. den tyske prinsesse Eleonore Reuss af Köstritz (1860-1917). Kong Ferdinand 1.s yngste søn, prins Kiril af Bulgarien (1895-1945), var under Centralmagterne Østrig-Ungarn og

¹¹⁹ I Rumænien skiftede det katolske kongehus (Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet) ligeledes til den ortodokse tro med prins Carol (2.), født i 1893 som det første medlem, der voksede op i den ortodokse tro.

Kong Ferdinand 1.s yngste datter, prinsesse Nadezhda (1899-1958), ægtede i 1924 hertug Albrecht Eugen af Württemberg (1895-1954). Parrets næstældste søn, hertug Eugen Eberhard af Württemberg (1930-), giftede sig i 1962 med ærkehertuginde Alexandra af Østrig (1935-), der var den næstældste datter til ærkehertug Anton af Østrig (1901-87) og Ileana (1909-91), født prinsesse af Rumænien. Det barnløse par blev skilt i 1972.

Bulgariens besættelse af Albanien fra 1916-18 på tale som mulig kandidat til den ledige albanske trone. Efter Centralmagternes erobring af Rumænien i 1916 kandiderede prinsen også til at blive ny rumænsk monark, men kong Ferdinand 1. formåede at beholde sin trone. Prins Kiril var tillige blandt kandidaterne til tronen i den tyske klientstat kongeriget Polen (1916-18), men staten fik aldrig sin egen monark. Det nye, uafhængige Polen blev organiseret som en republik, Den Anden Republik (1918-39). Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet formåede således ikke at besætte tronerne i hverken Rumænien, Albanien eller Polen, fordi krigslykken for Centralmagterne vendte.

I 1918 gentog historien sig, da Ferdinand 1. efter at have stået på den tabende tyske side i 1. verdenskrig blev tvunget til at abdicere til fordel for sin søn Boris 3. (1918-43). Bulgarien var det eneste land blandt de besejrede centralmagter Tyskland, Østrig-Ungarn, Bulgarien og Det Osmanniske Rige, som formåede at bevare sit monarki efter 1. verdenskrig. Det bulgarske monarki endte med kong Simeon 2. (1943-46), kong Boris 3.s søn, der blev født i 1937. Prins Kiril blev derfor udnævnt til prinsregent i Bulgarien. Sovjetunionen invaderede Bulgarien, der under 2. verdenskrig var allieret med Aksemagterne, i september 1944, hvorefter der gennemførtes et sovjetstøttet militærkup, der afsatte prins Kiril som prinsregent. Den 1. februar 1945 blev prinsen sammen med en række tidligere ministre og parlamentsmedlemmer henrettet. Monarkiet i Bulgarien afskaffedes i 1946.¹²⁰ Eks-kong Ferdinand døde som en nedbrudt mand i 1948 i Coburg, Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiets vugge. Han havde ønsket at blive gravlagt i Bulgarien, men det ville de kommunistiske myndigheder i landet ikke tillade, hvorfor Ferdinand 1. blev gravlagt i slægtens krypt i St. Augustins Katolske Kirke i Coburg.

11. Konklusion

Christian 9. og dronning Louises, ”Europas svigerforældre”, fælles baggrund i slægtslinjen Hessen-Kassel i Huset Hessen, der i 1700- og 1800-tallet havde vidtfavnende dynastiske og politiske forbindelser i Europa, var en væsentlig baggrund for det dynastiske net, som parret i slutningen af 1800-tallet var i stand til at sprede ud. Familietraditioner i Hessen-Kassel-linjen videreførtes i den danske, glücksborgske familie.

Det var også ”Europas svigermors” hessiske slægt, der ved blodets bånd umiddelbart knyttede Glücksborgerne til det oldenborgske kongehus og sikrede valget af prins Christian (9.) af Glücksborg til dansk tronfølger i 1853. Det danske kongehus indgik i 1866 en dynastisk alliance

¹²⁰ Eks-kong Simeon 2. var i perioden 2001-05 regeringsleder (ministerpræsident i Bulgarien) under navnet Simeon Sakskoburggotski.

med Rusland, som ved at afstå fra sine arvekrav i Holsten sikrede den glücksborgske arvefølge, der anerkendtes af de europæiske stormagter i 1852. Den internationale legitime garanti i Wienerkongressens Europa bortfaldt dog hurtigt som politisk realitet, og de dynastiske forbindelser med stormagterne Storbritannien og Rusland, der begge havde stærke strategiske og geopolitiske interesser i Danmark, kunne ikke afværge krigen i 1864 eller ændre på resultaterne af det danske nederlag i krigen.

Christian 9.s position som "Europas svigerfar" skyldes bl.a. markedsfordelene med det generelt faldende udbud af fyrstedøtre og -sønner i Europa med de tyske mediatiseringer i begyndelsen af 1800-tallet, hvilket muliggjorde de dynastiske forbindelser til Storbritannien og Rusland. Denne faktor spillede også ind i forhold til den italienske kronprins Victor Emmanuel (3.), der endeligt i 1896 knyttede en dynastisk forbindelse med ståtaten Montenegro under fyrst Nicolaj 1. Den historisk enestående dynastiske forbindelse mellem Rusland og Storbritannien i 1874 blev ligeledes virkeliggjort på baggrund af det begrænsede udbud af tyske prinser for den russiske storfyrstinde Marie. Med redueringen i antallet af tyske monarkier blev prinserne og prinsesserne i det danske kongehus og det montenegrinske fyrstehus konkurrencedygtige på det nye internationale fyrstelige ægteskabspolitiske marked, ligesom de talrige mindre og mellemstore tyske fyrstestater havde været det i århundrederne før. Allerede i 1830'erne og 1840'erne var der ikke mange europæiske prinsesser i den giftefærdige alder, hvilket var baggrunden for den dynastiske forbindelse mellem Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet og Frankrig og Orléans-dynastiet i 1840. Denne dynastiske forbindelse og endnu en mellem de to dynastier i 1843 skyldes også, at Frankrig havde støttet dannelsen af den belgiske stat under kong Leopold 1.

Med nationalismens fremkomst i det 19. århundrede opstod nationale, transstatslige bevægelser, som både kunne fremme og hindre dynastiske forbindelser og valg af monarker i de europæiske stater. Skandinavismen er et eksempel herpå. Kronprins Frederiks (8.) giftermål med en svensk-norsk prinsesse var med til at cementere det dansk-tyske glücksborgske dynasti i den danske nationalstat efter 1864 og inddæmme det skandinaviske alternativ til den glücksborgske tronfølge i Danmark. Panslavismen i det russiske Holsten-Gottorp-Romanov-dynasti var baggrunden for de dynastiske forbindelser mellem Montenegro og Rusland i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. Forbindelsen mellem det danske kongehus og det russiske kejserhus i 1866 realiseredes med baggrund i panslavismens orientering mod andre europæiske statsdannelser end de tyske fyrstestater, som traditionelt havde leveret kejserinder til Rusland. Fyrst Nicolaj 1.s egen dynastiske sydslavisme, en pan-serbisme, der ville placere det montenegrinske Petrovic-Njegos-

dynasti på den serbiske trone, mislykkedes i 1903. Orangismens ønske om en kandidat fra Oranje-Nassau-dynastiet på den belgiske trone ville rykke ved den internationale magtbalance, hvorefter bl.a. Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet kunne gøre sit kandidatur gældende. Paniberismen udgjorde det implicite baggrundstæppe for den dynastiske forbindelse mellem Portugal og Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet (Koháry-sidelinjen) i 1836, samtidig med at den forhindrede Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiets dynastiske forbindelse med Spanien (i 1846) og dynastiets kandidatur til den spanske trone i 1869 i at blive realiseret. I alle tre tilfælde var den røde tråd at undgå en ny iberisk personalunion, der i de europæiske stormagters øjne ville rykke ved den internationale magtbalance. Panlatinismen forhindrede det belgiske kongehus' og Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiets bestigelse af den rumænske trone i 1866, ligesom den udgjorde grundlaget for, at et medlem af dynastiet, en belgisk prinsesse, blev kejserinde af Mexico (1864-67).

Det danske kongehus fik i 1864 et tilbud om et giftermål med det italienske kongehus, der var særdeles upopulært pga. den italienske nationale samlingsproces. Italiens samling i 1861 medførte ultimativt den ægteskabelige forbindelse mellem Savoyen-dynastiet i Italien og Petrovic-Njegos-dynastiet i Montenegro i 1896, da de medatiserede italienske fyrstedynastier og mange af de øvrige katolske konge- og fyrstehuse (fx Habsburgerne og Bourbonerne i Frankrig og Spanien) i Europa ikke ville indgå nogen dynastisk forbindelse med Savoyen-dynastiet. De medatiserede italienske monarkier søgte på baggrund af den italienske nationale samlingsproces dynastiske alliancer med andre katolske fyrstefamilier end Savoyen-dynastiet, bl.a. den eksilerede portugisiske eks-kongefamilie (den miguelistiske eks-kongefamilie), der ligesom de medatiserede italienske fyrstestater fremstod som dynastiske tabere i de politiske og nationale udviklingstendenser i Europa. Prinsesse Thyras hannoveranske giftermål i 1878 var et led i Glücksborgernes dynastipolitik til fordel for de dynastiske tabere i den tyske centraliseringsproces i 1800-tallet og et eksempel på en familiepolitik, hvis interesser pegede i modsat retning af den danske nationalstats. En tydelig parallel til prinsesse Thyras giftermål var de mange dynastiske forbindelser, som de medatiserede italienske fyrstedynastier indgik med Habsburgmonarkiet efter Italiens samling, fx Begge Sicilier (1862). Habsburgmonarkiet og Danmark var begge dynastiske tabere og havde afgivet territorium i forbindelse med hhv. Italiens og Tysklands (1871) nationale samling. Prinsesse Thyras giftermål resulterede dog ikke i en generel anti-preussisk alliance blandt tyske fyrstehuse, som viste sig umulig på grund af nationalismen, hvilket kom til udtryk under 1. verdenskrig og i de dynastiske forbindelser, som det preussiske Hohenzollern-dynasti indgik med de medatiserede fyrstestater Hessen-Kassel og Hannover (Welf) i hhv. 1893 og 1913.

Den svensk-norske kronprins Oscar (2.) mente (1870), at de dynastiske giftermål ikke længere havde stor politisk betydning for forholdet mellem staterne. I forbindelse med prinsesse Louises giftermål i 1871 med en skotsk adelsmand skrev den britiske dronning Victoria også i breve i 1870, at de internationale fyrsteægteskaber i det 19. århundrede ikke længere var så politisk indflydelsesrige som tidligere, ligesom de dynastiske forbindelser mellem Europas stormagter foruden at indvirke på den internationale magtbalance tillige indebar en risiko for interne splittelser i stormagternes konge- og fyrstehuse. Parlamentariseringen og konstitutionaliseringen af dynastipolitikken og nationalismen begyndte også at sætte stadig snævrere rammer for hvilke dynastiske forbindelser, der kunne realiseres, hvorfor dronning Victoria accepterede sin næst yngste datter, prinsesse Louises giftermål. Dronning Victoria skrev i et brev i 1865, at tronfølgeren Edwards (7.) giftermål med den danske prinsesse Alexandra i 1863 snarere var indgået på trods af end på grund af politiske realhensyn, som oftest dominerede i forbindelse med de internationale dynastiske forbindelser mellem konge- og fyrstehusene i Europa stormagter som fx prinsesse Victorias giftermål ind i det preussiske Hohenzollern-dynasti i 1858. Efter Orléans-dynastiets afsættelse fra den franske trone i 1848 blev det nemmere for Europas stormagter at knytte dynastiske forbindelser med Orléans-dynastiet. Prinsesse Hélène af Orléans var på tale som mulig gemalinde til såvel den russiske, britiske som østrig-ungarske tronfølger, og af forskellige grunde blev ingen af disse potentielle giftermål realiseret. I 1895 giftede hun sig ind i det italienske kongehus (Savoyen-dynastiet, Aosta-linjen). Habsburgmonarkiets Tripelalliance fra 1882 med kejserriget Tyskland og kongeriget Italien resulterede ikke i en dynastisk forsoning mellem Habsburg-Lothringen-dynastiet og Savoyen-dynastiet i Italien, hvilket var medvirkende til den italienske kronprins Victor Emmanuels (3.) giftermål i 1896 med en montenegrisk prinsesse. Habsburgmonarkiet havde af forskellige grunde sine reservationer over for en dynastisk forbindelse med de to øvrige katolske stormagter Italien og Frankrig, for førstnævntes vedkommende på grund af den italienske nationalstatsproces. Lavere rangerende katolske fyrstefamilier som fx den eksilerede portugisiske eks-kongefamilie fik derved en mulighed for at knytte en dynastisk ægteskabsforbindelse med en stormagt som dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn. I 1873 giftede prinsesse Maria Theresa, der tilhørte den miguelistiske eks-kongefamilie, sig ind i Habsburg-Lothringen-dynastiet.

Prins Valdemars franske giftermål i 1885 muliggjordes af Orléans-dynastiets illegitime status i store dele af Europas katolske konge- og fyrstehuse. Orléans-dynastiet så sig nødsaget til interne dynastiske forbindelser i fx 1863 og 1864, og i tilfældet med prinsesse Maries giftermål i 1885 en

dynastisk forbindelse med et protestantisk kongehus. En sidelinje inden for Wittelsbach-dynastiet, hertuger i Bayern, fik som lavere rangeret katolsk fyrstefamilie også mulighed for at knytte en dynastisk ægteskabsforbindelse med Orléans-dynastiet (1868), der fra 1830-48 var stormagten Frankrigs kongehus. Orléans-dynastiet indgik i eksempelvis 1907, 1908 og 1916 dynastiske forbindelser med det detroniserede Bourbon-dynasti i det mediatiserede kongerige Begge Sicilier, som så med milde øjne på det franske dynasti, der som afsat kongehus fra 1848 ikke havde anerkendt kongeriget Italien i 1861. Samtidig var Orléans-dynastiet dog også i stand til efter 1861 at knytte dynastiske ægteskabsforbindelser med det italienske kongehus i 1895, 1927 og 1964 (Savoyen-dynastiet, Aosta-linjen).

Efter tabet af Norge i 1814 rykkede Danmark ned ad den magtpolitiske stige blandt Europas magter fra en andenrangs stormagt til en tredjerangs småstat, hvorved prinser fra det danske kongehus nu fremstod som politisk ufarlige og problemfrie i relation til den internationale magtbalance i forhold til valg af monarker i de nye nationalstater med egne nationale konge- og fyrstehuse i 1800- og 1900-tallets Europa. Der var en lang række kandidater til den græske kongetrone i 1862-63, heriblandt den britiske prins Alfred, som dog blev fravalgt med henvisning til bestemmelsen fra 1832 om, at ingen fra stormagternes fyrstehuse skulle vælges til græsk monark. I 1863 blev den danske prins Vilhelm valgt til græsk statsoverhoved under navnet kong Georg 1. I forbindelse med valget af bulgarsk monark (1886-87) søgte Rusland at positionere sig med diverse kandidater, og de øvrige europæiske stormagter ledte derfor efter en ikke-russisk kandidat, hvorved den danske prins Valdemar blev foreslået til den bulgarske fyrstetrone. I 1905 var prins Valdemar kandidat til den norske kongetrone, der i stedet gik til hans nevø den danske prins Carl, som ved en folkeafstemning i november 1905 valgtes til norsk konge under navnet Haakon 7.

Med valget af den danske prins Vilhelm til græsk konge i 1863 sejrede ligevægtsprincippet over legitimitetsprincippet, hvilket også var tilfældet i forbindelse med dannelsen af kongerigerne Grækenland (1832) og Belgien (1830-31). Både i Belgien (1830-31) og Bulgariens (1886-87) tilfælde blev stormagtskandidater forbigået, og det tyske fyrstedynasti Sachsen-Coburg-Gotha endte med at bestige tronen i begge lande, i Bulgarien dynastiets Koháry-sidelinje. Det var altafgørende at undgå at påvirke den internationale magtbalance i forbindelse med valg af monarker, hvilket Spanien i 1870 er et skoleeksempel på. Dynastiet Hohenzollern-Sigmaringens kandidatur til den spanske trone blev anledning til udbruddet af Den Fransk-Tyske Krig (1870-71), og at kandidaturet ikke ligefrem var den direkte årsag til krigen, ses ved, at Spanien efterfølgende valgte en kandidat

fra det italienske kongehus og dermed en stormagt til monark (Amadeo 1.). Betydningen af at vælge en kandidat fra en ikke-stormagt til en europæisk trone bør derfor heller ikke overvurderes.

Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet kandiderede til den græske trone såvel efter Den Græske Uafhængighedskrig (1821-29) som i 1862-63, sidstnævnte både i det britiske kongehus, det belgiske kongehus og det tyske fyrstehus. Det tyske fyrstedynasti kandiderede tillige til den rumænske trone i 1866 (det belgiske kongehus) og til den spanske trone i 1869 (Koháry-sidelinjen, det portugisiske kongehus). Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet formåede op gennem det 19. århundrede gennem giftermål (Portugal og Storbritannien) og valg af monarker (Belgien og Bulgarien) at besætte en række europæiske troner. Generelt havde den internationale dynastipolitik gode vilkår i det 19. århundrede, hvor monarkiet var anset for den eneste anstændige statsform i Europa. I 1913 var Montenegros kong Nicolaj 1.s yngste søn, prins Peter, et emne til den albanske fyrstetrone, der dog i stedet gik til den tyske prins Wilhelm af Wied i 1914. Det lykkedes således ikke for kong Nicolaj 1., modsat Christian 9., at få en søn valgt til en europæisk trone. Nicolaj 1. kunne dog ligesom Christian 9. profitere af faldet i udbuddet af tyske prinsesser og prinser, sine mange børn og sin begrænsede magt (den dynastiske forbindelse med stormagten Italien i 1896), hvorved de dynastiske forbindelser ikke indvirkede på den internationale magtbalance.

Det græske glücksborgske kongehus kandiderede til tronerne i Albanien i 1913 og Litauen i 1918. Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet, Koháry-sidelinjen (det bulgarske kongehus), kandiderede til tronen i den tyske klientstat kongeriget Polen (1916-18). Albanien (1913-14), Litauen (1918) og Polen (1916-18) var alle eksempler på, at monarkiet som statsform ved udformningen af nye statsdannelser i Europa var ved at rinde ud i tiden omkring 1. verdenskrig.

Traditionelle dynastiske forbindelser, som fortrinsvis blev indgået på basis af geopolitiske og strategiske bevæggrunde, omfatter bl.a. den britiske prinsesse Victorias giftermål i 1858 med den preussiske tronfølger, den græske kong Georg 1.s bryllup i 1867 med den russiske storfyrstinde Olga og de dynastiske forbindelser, som Rumæniens kongehus indgik med det græske (1921, 1921) og jugoslaviske kongehus (1922). De dynastiske forbindelser på Balkan-halvøen er et vidnesbyrd om, at der blev ført dynastipolitik i mellemkrigstidens Europa på trods af en række europæiske monarkiers afskaffelse.

I komparationen af ”Europas svigerfar” Christian 9. med Montenegros fyrst Nicolaj 1. (”Europas svigerfar”), den britiske dronning Victoria (”Europas bedstemor”), Portugals kong Miguel 1. (”Europas bedstefar”), Rumæniens dronning Marie (”Balkans svigermor”) og Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet kan der påvises flere fælles mønstre og sammenfaldende faktorer på tværs af de

dynastiske forbindelser og valg af monarker, som udgjorde grundlaget for de dynastiske prædikater og for det tyske fyrstedynasti Sachsen-Coburg-Gothas fremtrædende placering på den europæiske fyrstescene. Forudsætningerne for Christian 9.s position som ”Europas svigerfar”, som er et centralt element i Johannes Paulmanns teori om *royal cosmopolitanism* i slutningen af 1800-tallet, lå således ikke kun i nationalstatens fremkomst i Europa, men i en broget sammensætning af dynastiske, politiske og nationale faktorer, herunder en nationaliseringsproces af de europæiske konge- og fyrstehuse, der havde rødder tilbage til begyndelsen af det 19. århundrede.

Litteratur

- Abrash, Merritt: 'A Curious Royal Romance: The Queen's Son and the Tsar's Daughter', *The Slavonic and East European Review*, vol. 47, no. 109, 1969, 389-400.
- Anderson, Benedict: *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, rev. udg., London: Verso, 2006.
- Aronson, Theo: *A family of kings: the descendants of Christian IX of Denmark*, London: Cassell, 1976.
- Grandmama of Europe: the crowned descendants of Queen Victoria*, London: Murray, 1984.
- Battiscombe, Georgina: *Queen Alexandra*, Boston: Constable, 1969.
- Baycroft, Timothy: *Nationalism in Europe, 1789-1945*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Becker-Christensen, Henrik: *Skandinaviske drømme og politiske realiteter: Den politiske skandinavisme i Danmark 1830-1850*, Aarhus: Arusia – historiske skrifter, 1981.
- Best, Geoffrey: *War and Society in Revolutionary Europe 1770-1870*, New York: Leicester University Press, 1982.
- Bjørn, Claus: *Blot til pynt? Monarkiet i Danmark – i går, i dag og i morgen*, København: Fremad, 2001.
- Bolitho, Hector (red.): *Further letters of Queen Victoria – From the Archives of the House of Brandenburg-Prussia* (oversat fra tysk af J. Pudney og Lord Sudley), London: Thornton Butterworth Limited, 1938.
- Bomann-Larsen, Tor: *Makten*, bd. 4 i serien *Haakon og Maud*, Oslo: Cappelen, 2008.
- Bransen, Bo: *Huset Glücksborg – Europas svigerfader og hans efterslægt* (bd. 1-2), København: Forum, 2002.
- Burmeister, Helmut og Veronika Jäger: *Hessische Prinzessinnen auf Dänemarks Thron: die Beziehungen zwischen Dänemark und Hessen vom 17.-20. Jahrhundert*, Hofgeismar: Verein für Hessische Geschichte und Landeskunde, Zweigverein Hofgeismar, 2010.
- Cooke, Clement Kinloch: *A Memoir of Her Royal Highness Princess Mary Adelaide Duchess of Teck – Based on her private Diaries and Letters*, bd. I-II, New York: Charles Scribner's Sons, London: John Murray, Albemarle Street, 1900.
- Curley, Walter J. P.: *Monarchs in waiting*, rev. udg., London: Hutchinson & Co., 1975.
- Dehn-Nielsen, Henning (dansk redaktion): *Europas konge- og fyrstehuse* (dansk oversættelse af Jens Ramsing og Martin Hørdum), 2. udg., København: Aschehoug, 2007.
- Doering-Manteuffel, Anselm: 'Der Ordnungszwang des Staatensystems: zu den Mitteleuropa-Konzepten in der österreichisch-preussischen Rivalität 1849-1851'. I Adolf M. Birke og G. Heydemann (red.): *Die Herausforderung des europäischen Staatensystems: Nationale Ideologie und staatliches Interesse zwischen Restauration und Imperialismus*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1989, 119-40.
- Vom Wiener Kongress zur Pariser Konferenz – England, die deutsche Frage und das Mächtesystem 1815-1856*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1991.
- Die deutsche Frage und das europäische Staatensystem 1815-1871*, München: R. Oldenbourg Verlag, 1993.
- Due-Nielsen, Carsten et al. (red.): *Dansk udenrigspolitik historie* (bd. 1-6), bd. 2: Knud J. V. Jespersen og Ole Feldbæk: *Revanche og neutralitet 1648-1814*, København: Danmarks Nationalleksikon, 2002; bd. 3: Claus Bjørn og Carsten Due-Nielsen: *Fra helstat til nationalstat 1814-1914*, København: Danmarks Nationalleksikon, 2003.

- Due-Nielsen, Carsten: 'Danmark leverte kongen'. I Øystein Sørensen og Torbjörn Nilsson (red.): *1905 – nye perspektiver*, Oslo: Aschehoug, 2005, 84-101.
- Fleming, Patricia H.: 'The Politics of Marriage Among Non-Catholic European Royalty', *Current Anthropology*, vol. 14, Issue 3 (Juni 1973), 231-49.
- Friis, Aage og Povl Bagge (udg.): *Europa, Danmark og Nordslesvig: Aktstykker og Breve fra udenlandske Arkiver til Belysning af Danmarks udenrigspolitiske Stilling efter Freden i Wien 1864-1879*, bd. I-V, bidrag ved Carlsbergfondet, København: Levin og Munksgaard, E. Munksgaard, 1939-59.
- Fulford, Roger (red.): *Dearest child – Letters between Queen Victoria and the Princess Royal – 1858-1861*, London: Evans Brothers Limited, 1964.
Dearest Mama – Letters between Queen Victoria and the Crown Princess of Prussia – 1861-1864, London: Evans Brothers Limited, 1968.
Your dear letter – Private Correspondence of Queen Victoria and the Crown Princess of Prussia – 1865-1871, London: Evans Brothers Limited, 1971.
Darling child – Private Correspondence of Queen Victoria and the Crown Princess of Prussia – 1871-1878, London: Evans Brothers Limited, 1976.
Beloved Mama – Private Correspondence of Queen Victoria and the German Crown Princess 1878-1885, London: Evans Brothers Limited, 1981.
- Gelardi, Julia: *Born to Rule*, London: St. Martin's Griffin, 2005.
- Green, Abigail: *Fatherlands – State-Building and Nationhood in Nineteenth-Century Germany*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Hahn, H. H.: 'Die Revolutionen von 1848 als Strukturkrise des europäischen Staatensystems'. I P. Krüger (red.): *Das europäische Staatensystem im Wandel: Strukturelle Bedingungen und bewegende Kräfte seit der Frühen Neuzeit*, München: De Gruyter Oldenbourg, 1996, 131-52.
- Hanisch, Manfred: 'Nationalisierung der Dynastien oder Monarchisierung der Nation? Zum Verhältnis von Monarchie und Nation in Deutschland im 19. Jahrhundert'. I Adolf M. Birke og Lothar Kettenacker (red.): *Bürgertum, Adel und Monarchie. Wandel der Lebensformen im Zeitalter des bürgerlichen Nationalismus*, München: De Gruyter Saur, 1989, 71-91.
- Hemstad, Ruth: 'Nordisk samklang med politiske dissonanser. Skandinavisme og skandinavisk samarbeid på 1800-tallet'. I Max Engman og Åke Sandström (red.): *Det nya Norden efter Napoleon, 25:e Nordiska Historikermötet Stockholm Studies in History 73*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2004, 187-227.
- Herre, Franz: *Wilhelm I – Der letzte Preusse*, München: Kiepenheuer & Witsch, 1980.
Kaiserin Friedrich – Victoria, eine Engländerin in Deutschland, Stuttgart: Hohenheim Verlag, 2006.
- Himmelstrup, Jens og Jens Møller (udg.): *Danske Forfatningslove og Forfatningsudkast*, København: J. H. Schultz Forlag, 1932.
- Holm, Nils F. (udg.): *Mina Memoarer – Med företal och kommentarer*, bd. I-III, 1960-62, bd. III: *Om mitt förhållande till den danska frågan och skandinavismen*, Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Forlag, 1962.
- Houston, Marco: *Nikola & Milena: King and Queen of the Black Mountain – The Rise and Fall of Montenegro's Royal Family told through Family Albums and Diaries*, London: Leppi publications, 2003.
- Højrup, Knud: *Hendes Majestæt Dronning Margrethe II og hendes slægt*, Akena, 1996.
- Ibsen, Sigurd: 'Nationalt kongedømme', *Ringeren*, Kristiania, 1898, 1-31.
- Ingrao, Charles W.: *The Hessian Mercenary State: Ideas, Institutions, and Reform under Frederick II, 1760-1785*, New York: Cambridge University Press, 1987.
- Kann, Robert A.: 'Dynastic Relations and European Power Politics (1848-1918)', *The Journal of Modern History*, vol. 45, nr. 3 (September 1973), 387-410.
- Körner, Axel: 'Heirs and Their Wives: Setting the Scene for Umbertian Italy'. I Frank Lorenz Müller og Heidi Mehrkens (red.): *Sons and heirs – Succession and Political Culture in Nineteenth-Century Europe*, Basingstoke og New York: Palgrave Macmillan, 2016, 38-53.
- Kroll, Frank-Lothar: 'Zwischen europäischem Bewusstsein und nationaler Identität. Legitimationsstrategien monarchischer Eliten im Europa des 19. und frühen 20. Jahrhunderts', *Historische Zeitschrift*, Beiheft 44, 2007, 353-74.
'Staatsräson oder Familieninteresse – Möglichkeiten und Grenzen dynastischer Netwerkbildung zwischen Preussen und Russland im 19. Jahrhundert', *Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte* NF 20/1, 2010, 1-41.
- Kunisch, Johannes: 'La Guerre c'est moi! Zum Problem der Staatenkonflikte im Zeitalter des Absolutismus'. I J. Kunisch: *Fürst – Gesellschaft – Krieg: Studien zur bellizistischen Disposition des absoluten Fürstenstaates*, Köln: Böhlau Verlag, 1992, 1-41.

- 'Von der gezähmten zur entfesselten Bellona: Die Umwertung des Krieges im Zeitalter der Revolutions- und Freiheitskriege'. I J. Kunisch: *Fürst – Gesellschaft – Krieg: Studien zur bellizistischen Disposition des absoluten Fürstenstaates*, Köln: Böhlau Verlag, 1992, 203-26.
- Lalor, William Mead: *Royalty between the wars – A Picture Album*, 2. udg., Falköping: Rosvall Royal Books Antikvariat & Förlag, 2005.
- Langewiesche, Dieter: *Europa zwischen Restauration und Revolution 1815-1849*, München: Oldenbourg Verlag, 1989.
Die Monarchie im Jahrhundert Europas: Selbstbehauptung durch Wandel im 19. Jahrhundert, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2013.
- Lerche, Anna og Marcus Mandal: *En kongelig familie – historien om Christian 9. og hans europæiske slægt*, København: Egmont Lademann A/S, 2003.
- Lindgren, Malin: *Europas svigerbørn – Den glücksborgske familiesaga fra Christian IX til Margrethe II*, København: Høst & Søn, 1996.
- MacDonogh, Giles: *The Last Kaiser: The Life of William II*, London: Macmillan, 2003.
- Mehrkens, Heidi: 'The Impossible Task of Replacing a Model Heir: The Death of Ferdinand-Philippe d'Orléans and the 'New France''. I Frank Lorenz Müller og Heidi Mehrkens (red.): *Sons and heirs – Succession and Political Culture in Nineteenth Century Europe*, Basingstoke og New York: Palgrave Macmillan, 2016, 196-211.
- Müller, William: *Travels and Politics in The Near East*, London: T. Fisher Unwin, 1898.
- Müller, Frank Lorenz: 'Stabilizing a 'Great Historic System' in the Nineteenth Century? Royal Heirs and Succession in an Age of Monarchy'. I Frank Lorenz Müller og Heidi Mehrkens (red.): *Sons and heirs - Succession and Political Culture in Nineteenth-Century Europe*, Basingstoke og New York: Palgrave Macmillan, 2016, 1-19.
- Møller, Jes Fabricius: *Dynastiet Glücksborg – en danmarkshistorie*, København: Gads Forlag, 2013.
'Domesticating a German heir to the Danish throne'. I Frank Lorenz Müller og Heidi Mehrkens (red.): *Sons and heirs – Succession and Political Culture in Nineteenth-Century Europe*, Basingstoke og New York: Palgrave Macmillan, 2016, 129-147.
- Olden-Jørgensen, Sebastian: *Prinsessen og det hele kongerige – Christian IX og det glücksborgske kongehus*, København: Gads Forlag, 2003.
- Palmer, Robert R.: 'Frederick the Great, Guilbert, Bülow: From Dynastic to National War'. I Peter Paret et al. (red.): *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton: Princeton University Press, 1986, 91-119.
- Pakula, Hannah: *An Uncommon Woman: The Empress Frederick, Daughter of Queen Victoria, Wife of the Crown Prince of Prussia, Mother of Kaiser Wilhelm*, New York: Simon and Schuster, 1995.
- Panick, Käthe: *La race latine. Politischer Romanismus im Frankreich des 19. Jahrhunderts*, Pariser historische Studien, bd. 15, Bonn: Röhrscheid, 1978.
- Pantmann, Birgitte Louise Peiter: *Det sidste storpolitiske fyrsteægteskab i Danmark? – Formælingen mellem Kronprins Frederik og Prinsesse Lovisa af Sverige-Norge i 1869*, Roskilde Universitet (historiespeciale), 2013.
- Patriarca, Silvana og Lucy Riall (red.): *The Risorgimento Revisited: Nationalism and Culture in Nineteenth-Century Italy*, New York: Palgrave Macmillan, 2012.
- Paulmann, Johannes: 'Europäische Monarchien in der Revolution von 1848/49: "Die erste wahrhafte Internationale"?'
I Dieter Langewiesche (red.): *Demokratiebewegung und Revolution 1847 bis 1849: Internationale Aspekte und europäische Verbindungen*, Karlsruhe: Springer-Verlag, 1998, 109-39.
Pomp und Politik. Monarchenbegegnungen in Europa zwischen Ancien Regime und Ersten Weltkrieg, Paderborn et al.: Schöningh Verlag, 2000.
'Searching for a 'Royal International' – The Mechanics of Monarchical Relations in Nineteenth-Century Europe'. I Martin H. Geyer og Johannes Paulmann (red.): *The Mechanics of Internationalism – Culture, Society, and Politics from the 1840s to the First World War*, London: Oxford University Press, 2001, 145-76.
- Pilbeam, Pamela M.: *The 1830 Revolution in France*, Basingstoke og London: Palgrave Macmillan, 1991.
- Schama, Simon: 'The Domestication of Majesty: Royal Family Portraiture, 1500-1850', *Journal of Interdisciplinary History* XVII/1, 1986, 155-83.
- Schönpflug, Daniel: 'Liebe und Politik: Die Heiraten der Hohenzollern und ihre Nachwirkungen, 1858-1935'. I Thomas Biskup og Martin Kohlrausch (red.): *Das Erbe der Monarchie. Nachwirkungen einer deutschen Institution seit 1918*, Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2008, 77-95.
'Heirs before the Altar: Hohenzollern Marriages in a Bourgeois Age'. I Frank Lorenz Müller og Heidi Mehrkens (red.): *Sons and heirs – Succession and Political Culture in Nineteenth-Century Europe*, Basingstoke og New York: Palgrave Macmillan, 2016, 53-75.
- Sellin, Volker: *Gewalt und Legitimität. Die europäische Monarchie im Zeitalter der Revolutionen*, München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2011.
Das Jahrhundert der Restaurationen – 1814 bis 1906, München: De Gruyter Oldenbourg, 2014.

- Siemann, Wolfram: *Vom Staatenbund zum Nationalstaat – Deutschland 1806-1871*, München: Verlag C. H. Beck, 1995.
- Snyder, Louis L.: *Macro-Nationalisms. A history of the Pan-Movements, Contributions in Political Science, number 112. Global Perspectives in history and politics*, Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1984.
- Stavnstrup, P.: *Vor Konge, 1870 – 26. September – 1940*, København: Chr. Erichsens Forlag, 1943 (optrykt efter første udgave fra 1940).
- Strandmann, Hartmut Pogge von: 'Nationalisierungsdruck und königliche Namensänderung in England. Das Ende der Grossfamilie europäischer Dynastien'. I Gerhard A. Ritter og Peter Wende (red.): *Rivalität und Partnerschaft: Studien zu den deutsch-britischen Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert*, Paderborn: Schöningh Verlag, 1999, 69-91.
- Teyssier, Arnaud: *Les enfants de Louis-Philippe et la France*, Paris: Pygmalion Editions, 2006.
- Urbach, Karina (red.): *Royal Kinship: Anglo-German Family Networks 1815-1918*, München: De Gruyter Saur, 2008.
- Van der Kiste, John: *Frederick III: German Emperor 1888*, Gloucester: Alan Sutton, 1981.
- Villa, Valentina: 'An Italian Heir for the New Century: Vittorio Emanuele, Prince of Naples'. I Frank Lorenz Müller og Heidi Mehrkens (red.): *Sons and heirs – Succession and Political Culture in Nineteenth-Century Europe*, Basingstoke og New York: Palgrave Macmillan, 2016, 160-179.
- Wilkenschildt, Merete: *Kongeligt leksikon*, 2. udg., København: Lindhardt og Ringhof, 2000.
- Kongelige bryllupper i Danmark gennem 500 år*, København: Lindhardt og Ringhof, 2003.
- Worsøe, Hans H.: *Håndbog i slægtshistorie*, 3. udg., København: Politikens Forlag A/S, 1997.

Hjemmesider

- <https://www.slægtogkrone.dk>; Hauge, Mads Valdemar Egsgaard: "Christian 9. – Danmarks Europas svigerfar og hans efterslægt i de europæiske konge- og fyrstehuse i nationalismens tidsalder".
- https://www.constituteproject.org/constitution/Belgium_2014.pdf?lang=en
- <https://lovdata.no/dokument/HIST/lov/1814-05-17-20120521>
- https://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Kingdom_of_Prussia
- www.constitutia.ro/const1866.htm